

**Poyta ki maji ki
Matiye
ndangi
Ta ki do Poyta'ti ki maji ki
Matiye ndangi**

Makitu kin or'je Poyta ki maji toki Jeju in Njekaji ki ndoki Luwə un ndu'ne ene n'a n'adi'je kaa ə adi kaa to kin. Matiye toji'je toki koji Jeju Kirisiti tolta kunndu'gi ki toi me Kunmindit'i ki kəko. Ningə Jeju in de ki Luwə mbət'ə in Ngonn Luwə ki isi kumngayira ki ndo'gi.

Makitu Matiye el'je poy nya'gi ki Jeju ra'de, tunginn'ə lo koj'o'ti bit'i te'n doboy mbər'ti ki ində adi njendo'gi li'ə. In ndigi kelta do nya'gi'ti pəti ki rai nya ojido kisikidotaa lə Jeju el, nan ndigi mannaji do nya'gi'ti ki Jeju ra num, nyando'gi li'ə num to. Nya'gi ki joo kin ə Matiye osi kagi do'ti me makitu'ti lə'ne. Matiye tudə kunəta'gi ki Jeju ndo ojido Konbe lə Luwə me kunəta'gi'ti asi ginn mi be: 1) nyando ki do mbal'ti (Rowninn'ə 5-7); 2) ta koji ki njendo'gi ki dōgi gidə in joo (10); 3) kujita ki ojido Konbe lə Luwə (13); 4) in ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti (18); 5) re konbe (25).

Kon ta'gi ki me'ti: Ginn kaw ki koji Jeju Kirisiti 1-2. Batəm lə Jeju ki nan ki Su nan'a 3-4. Nyando ki do mbal'ti 5-7. Nya'gi ki dum ra ki Jeju ra'de 8-9. Jeju ulə njendo'gi lə'ne 10. Ta'gi ki el ki nje tanro'gi 11-12. Kujita'gi ki ojido Konbe lə Luwə

13. Nya'gi ki dum ra ki ta'gi ki wal ki Parisi'gi 14-17. In ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti 18. Kin Galile'ti biti te ki Jerujalem'ti 19-23. Re lə konbe 24-25. Kon, koy ki te lo koy'ti lə Jeju 26-28.

*Ginn kaw Jeju
(Luk 3.23-38)*

¹ Ginn kaw lə Jeju Kirisiti ki ngonnkaw *Dabidi, ki ngonnkaw *Abiraham ə to kin:
² Abiraham oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngannkon'a'gi. ³ Juda in ki Tamar oji Peresi ki Jara, Peresi oji Esirom, Esirom oji Aram,
⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Nason, Nason oji Salmon, ⁵ Salmon in ki Rahabi oji Bowaji, Bowaji in ki Ruti oji Obedi, Obedi oji Jese,
⁶ Jese oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji'n Salomon, ⁷ *Salomon oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Asa, ⁸ Asa oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojiyasi, ⁹ Ojiyasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejəkiyasi, ¹⁰ Ejəkiyasi Oji Manasa, Manasa oji Amon, Amon oji Jojiyasi, ¹¹ Jojiyasi oji Jekoniyasi ki ngannkon'a'gi. Dokagilo'ə'ti kin ə uwəi de'gi ki Jerujalem awi se'de bər Babilon'ti*.

¹² Loki awi se'de Babilon'ti, Jekoniyasi oji Salatiyel, Salatiyel oji Jorobabel, ¹³ Jorobabel oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajər, ¹⁴ Ajər oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi, ¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Matan, Matan oji Jakobi, ¹⁶ Jakobi oji Jisepi ki ngaw Mari. Ningə Mari oji Jeju ki bari'ə Kirisiti, *De ki Luwə

* **1:11** 1.11 2 Ngar'gi 24.12-16

mbət'ə. ¹⁷ Ulə ngirə dɔ Abiraham'ti bitɪ te'n dɔ Dabidi'ti, ginn koji in dɔgi gidə in sɔ, ə in dɔ Dabidi'ti bitɪ kaw bər Babilon'ti, in ginn koji dɔgi gidə sɔ, taa in dɔ kaw bər Babilon'ti bitɪ koji Kirisiti'ti, in ginn koji dɔgi gidə in sɔ tɔ.

Koji Jeju
(Luk 2.1-7)

¹⁸ Gorow koji Jeju Kirisiti ə to kin. Kon'a Mari in njenduwə lə Jisepi ki uwə dɔ'a. Ningə, loki ingəi nan dene ki dingəm el bay ə, Mari in səm ki tɔgi lə Ndil Luwə. ¹⁹ Lo kin'ti non be, Jisepi ki njenduwə lə Mari, in de ki dana, ndigi kadi n'elta kin ki taga n'ulə'n rɔsɔl dɔ Mari'ti el, adi oji me'ne'ti kadi n'inyəi nan ki Mari gidi kuwə par. ²⁰ Loki oji ta kin be me'ne'ti ningə, malayka lə Burəbe te bus me nii'ti el'ə ene: «Jisepi, ngonnkaw Dabidi, bɔl el kadi taa Mari ne'i'ti, tado ngonni ki to me'i'ti kin, in ngonni ki re ki gorow lə Ndil Luwə. ²¹ Mari a oji ngonni ki dingəm, ningə a ində tɔ'a nan Jeju, tado in ə in de ki a aji de'gi lə'ne me majel'gi'ti lə'de.»

²² Nya'gi kin pəti a rai nya be kadi ta ki Burəbe el ki ta njekeltakita'a'ti kete nu kin tɔlta'ne.

²³ Burəbe el ene:

«Oyi ngonni ki mandi ki gər dingəm el bay a in səm,

A oji ngonni ki dingəm,

Ningə a bari'ə Emanuwel,

Ki kər ginn'ə nan: "Luwə in se'je†".»

²⁴ Loki Jisepi ndəl dɔ bi'ti, ra toki malayka lə Burəbe el'n'ə, adi taa Mari ne'ne'ti, re si'ə kəy.

† 1:23 1.23 Eja 7.14

²⁵ Nan gər'ə ki dene ki dingəm'ti el, biti kadi Mari oji'n ngonn. Oji ngonn ki dingəm, adi Jisepi ində tɔ'a nan Jeju.

2

Nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti rei oyi Jeju

¹ Oji Jeju Betilehem*, dɔnangi ki Jude'ti, dɔkagilo konbɛ'ti lə ngar Erodi. Go koj'o'ti, nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti, in lo kuwə kadi'ti rei Jerujalem, ² ningə dəji eyina: «Ngar lə *Juwipi'gi ki oji'ə kin in ra be ə? J'oo mee li'ə te lo kuwə kadi'ti ə ji re kadi j'osi məkəsi'je nanga non'a'ti.»

³ Loki Ngar *Erodi oo ta kin, me'ə gangi mann, nan'ti ki de'gi ki Jerujalem'ti ba pəti. ⁴ Be ə, ngar kaw kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, dəji'de ke lo ki ra be ə a oji Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə wa?

⁵ Ə eli'ə eyina: «A oji'ə Betilehem'ti, dɔnangi ki Jude'ti, tado ta ki njekeltakita Luwə'ti el ə to kin:

⁶ «In de'gi ki Betilehem ki dɔnangi'ti ki Juda, Kadi in gəri toki rɔta'ti,

Be lə'se in ki nda'a goto el jagi dann bebo'gi'ti ki dɔnangi ki Jude'ti, ki nda'de to'ti,

Tado ngar ki njekɔrnnon de'gi lə'm, Isirayel'gi a te dann'se'ti†.»

⁷ Lo kin'ti, Erodi bar nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti gidi kuwə, dəji'de ke dɔkagilo ki ra inbe bangi ə mee te'n wa? ⁸ Ningə go'ti, ulə'de Betilehem'ti ene: «Ai dəji ta ki rɔta'ti dɔ ngonn'ti kin. Loki ingəi'ə ningə, rei eli'm'in adi m'in kaa m'aw m'osi məkəsi'm nanga non'a'ti tɔ.»

* **2:1** 2.1 1 Samiyel 16.1 † **2:6** 2.6 Mis 5.1

⁹ Go ta'ti læ ngar kin ningə, nje nyagər'gi osi dɔ row'ti isi awi. Ə loki isi awi ningə nyi oyi mee ki oyi'ə lo kuwə kadi'ti kakin ə ra njiyə non'de'ti. Njiyə re te dɔ kəy'ti ki ngonn to'ti ningə, ra lokati. ¹⁰ Loki oyi mee kin, rɔ'de nəl'de ngayn. ¹¹ Ə uri me kəy'ti ningə, oyi ngonn in ki kon'a Mari, ningə osi məkəsi'de nanga, piti'ə. Go'ti, tei ta bɔl'gi lə'de, adi'ə ɔr, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi. ¹² Go nya'gi'ti kin, Luwə el'de me nii'ti kadi təli gogi ki row ki dɔ Erodi'ti el. Be ə, təli awi bə lə'de ki row ki rangi.

Anyi nan ki Jeju awi si'ə Ejipiti

¹³ Loki nje nyagər'gi awi ningə, malayka læ Burəbe te me nii'ti el Jisepi ene: «İndə taa un ngonn in ki kon'a, ə anyi aw se'de Ejipiti. Aw si'ti non biti kadi m'in m'el'i bay taa in təl re se'de, tadɔ Erodi a sangi kadi n'təl ngonn kin.»

¹⁴ Jisepi ində taa kondɔ'ti non, un ngonn in ki kon'a, ningə anyi aw se'de Ejipiti'ti. ¹⁵ Si'ti non biti koy Erodi, adi ta ki Burəbe el ki ndu njekeltakita'a'ti ene: «M'bar ngonn'm kadi te me bə'ti ki Ejipiti kɔ‡» kin tolta'ne.

Erodi təl ngann'gi ki kasi me bə'ti ki Betilehem

¹⁶ Loki Erodi oo kadi nje nyagər'gi ədi'ə, wongi ra'a ngayn. Wongi ra'a adi un ndu'ne kadi təli ngann'gi ki kasi ki in dɔ bal ki joo'ti təl ki nanga ne pəti me bə'ti ki Betilehem, ki ngann bə'gi ki gidi'ti. Bal kin in kigo dɔkagilo'ti ki nje nyagər'gi ɔji'ə'n'ə. ¹⁷ Be ə, ta læ njekeltakita Luwə'ti Jeremi, ki el təl'n ta'ne. Jeremi ene:

‡ 2:15 2.15 Oje 11.1

18 «Ndu'de ßar me ße'ti ki Rama,
non'gi ki ndingəro'gi ki əti ßol ngayn.
Rasel non ngann'ne'gi,
Ndigi kadi de səl me'ne el,
Tado gotoi§.»

Jisepi təl Ejipiti aw Najareti

19 Loki Erodi oy nga ningə, go koy'o'ti, malayka
lə Burəbe te ki rə Jisepi'ti, Ejipiti'ti me nii'ti, el'ə
ene: ²⁰ «Ində taa, un ngonni ki kon'a, ə təli awi
dɔnangi Isirayel'ti gogi, tado de'gi ki isi sangi
kadi n'təli ngonni kaa oyi nga.» ²¹ Jisepi ində taa,
un ngonni ki kon'a, ə təli awi dɔnangi Isirayel'ti
gogi. ²² Nan loki oo kadi Arkelosi onbe dɔ Jude'ti
tor baw'ne Erodi'ti, ßol ra'a kadi aw Jude'ti. Be
ə, Luwə el'ə me nii'ti ad'a aw Galile'ti yo. ²³ Aw
isi me ßebo'ti ki ßari'ə Najareti. Be kadi ta ki
de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli eyina: «A ßari'ə
de ki Najareti'ti kin təl'n ta'ne.»

3

Jan ki njera de'gi batəm

(Mrk 1.2-6; Luk 3.1-6; Jan 1.19-23)

¹ Bal'gi dər go'ti, Jan Batisi te, iləmbər diləlo'ti
ki Jude ene: ² «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel
kə, tado Konbe lə Luwə in ndəkba.» ³ Jan Batisi
ə, in de ki njekeltakita Luwə'ti Ejay elta dɔ'a'ti
ene: «Ndu de madi ßar diləlo'ti ene:
“Rai gorow lə Burəbe!
Rai gorow li'ə adi ra njururu*!”»

§ 2:18 2.18 Jeremi 31.15 * 3:3 3.3 Ejay 40.3

⁴ Jan ulə ku ki in ki ra ki bin jambal rə'ne'ti, ningə də me'ne ki ndar tɔ. Nyakuso'a in giwiri'gi ki təji. ⁵ De'gi ki bebo Jerujalem'ti, ki donangi Jude'ti pəti, ki donangi ki kadi ba Jurden'ti pəti, rei rɔ Jan'ti. ⁶ Rei tɔri ndu'de də majel'gi'ti lə'de, adi Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti.

⁷ Loki Jan oo adi *Parisi'gi ki *Sadusi'gi ngayn rei kadi ra'de batəm ningə, el'de ene: «Ingi ki mann'se majel to mann lii pir'gi be kam, nan oji'se row kadi anyinan wongi lə Luwə ki a re ə? ⁸ Maji kadi kulə ra'se toji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se ki majel kɔ. ⁹ Ningə, kadi inyəi ta kɔji me'se'ti kene: "J'in ngann kaw Abiraham." Tado, adi m'el'se, Luwə asi kadi a təl gaji mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare. ¹⁰ Ki ngosine kin, kungə in ndəkba kadi tugə kagi'gi ngirə'de'ti gangi nga. Kagi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kɔ. ¹¹ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, kadi toji toki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, nan de ki a re go'm'ti, in nje togi ki utə'm sanyi. M'asi kadi sa ki nja'a'ti kaa m'or el. In a ra'se batəm me Ndil Luwə'ti, ki me por'ti. ¹² Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi ko ki maji, oy me dam'ti, ningə ulə tisə por. In por ki a oy el ratata.»

Jeju ra batəm

(Mrk 1.9-11; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

¹³ Lo kin'ti non, Jeju in Galile'ti, re ta ba Jurden'ti rɔ Jan'ti, kadi ra'a batəm. ¹⁴ Nan Jan ge kodi el, adi el ene: «In m'in ə kadi in, ra'm batəm, ningə in yo ta in təl re rə'm'ti kadi m'ra'i batəm bay tɔ wa?» ¹⁵ Nan Jeju el'ə ene: «Ki

ngosine kin, in ra be, tado in kigo'ə kin ə j'a ji tol'n ta ndigi læ Luwə.» Be ə, Jan ndigi do'ti, ra'a'n'ə batəm. ¹⁶ Loki Jeju ra batəm taa par, ə te me mann'ti ningə, low'ə'ti non, dōran te ta'ne, adi oo Ndil Luwə risi to dər dum be re isi do'a'ti. ¹⁷ Ningə, ndu ta madi te dōran'ti, ene: «In kam in Ngonn'm njendigi læ'm, ki rō'm nəl'm do'a'ti ngayn.†»

4

Su nan Jeju

(Mrk 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Go'ti, Ndil Luwə ornon Jeju aw si'ə diləlo'ti, kadi Su nan'a. ² Jeju ogi rō'ne nyakuso, kondō dōso ki kadi, dōso, ə go'ti bo ra'a. ³ Lo kin'ti, Su, njenan de'gi oti re rō'a'ti, el'ə ene: «Re in Ngonn læ Luwə ə, adi mbal'gi kin teli mapa adi m'oo.» ⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: De a isi ki dō'ne taa ki takul nyakuso par el, nan ki takul ta'gi pəti ki tei ta Luwə'ti to*.»

⁵ Go'ti, Su aw ki Jeju me bebo'ti ki Jerujalem, ki in bebo ki to ta dangi tado Luwə, aw si'ə jam do Kəy'ti læ Luwə taa, ⁶ ningə el'ə ene: «Re in Ngonn læ Luwə ə, inyə ji'i taa osi adi m'oo. Tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: “Luwə a adi ndu'ne malayka'gi læ'ne kadi a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugə mbal el†.”» ⁷ Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə to eyina: A nan Burəbe Luwə læ'i el‡.»

† 3:17 3.17 Pa'gi 2.7; Ejay 42.1 * 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3

† 4:6 4.6 Pa'gi 91.11-12 ‡ 4:7 4.7 Ndukun ki nja joo 6.16

8 Su təl aw ki Jeju dɔ mbal'ti ki ngal taa ngayn ɓay, ɔj'ɔ konbe'gi ki dɔnangi'ti ne pəti, ki nyakingə'gi ki me'ti, 9 ningə el'ə ene: «M'a m'ad'i nya'gi kin pəti, loki re ɔsi məkəs'i nanga non'm'ti ə ulə toji dɔ'm'ti.» 10 Jeju təl el'ə ene: «In *Satan, ɔti kɔ sanyi. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “A ɔsikurə Burəbe Luwə'ti lə'i, ningə in ki kar'ne ba par ə a re non'a'ti kadi in gos'oŦ.”»

11 Be ə, Su inyə Jeju ə ɔti aw. Ningə malayka'gi rei rɔ Jeju'ti, rai si'ə.

*Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti
(Mrk 1.14-15; Luk 4.14-15)*

12 Dɔkagilo madi, uwəi Jan dangay'ti, ə Jeju oo ta'a ningə, təl ɔr rɔ'ne aw Galile'ti. 13 Nan kin ə, inyə ɓebo ki Najareti, ə aw isi Kapernayim'ti yo. Kapernayim ki in ɓebo ki ra kadi ba'ti ki Galile, dɔnangi'ti lə Jabulon ge ki Nepitali ge. 14 Be kadi tolta ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el ene:

15 «In de'gi ki Dɔnangi Jabulon'ti ki dɔnangi Nepitali'ti,

Ki sii ndəkba kadi babo'ti,

Gidi ba Jurden'ti,

In de'gi ki dɔnangi Galile'ti,

Ki in de'gi ki in Juwipi'gi el!

Uri mbi'se oyi:

16 De'gi ki kete sii lo ki ndul'ti,

Oyi kunji kibo,

Ningə de'gi ki kete sii ɓe lə yo,

Ki in lo ki ndul kururu,

Lo kunji te do'de'ti*.»

¹⁷ Do gangi lowe'ti kin, Jeju ulə ngirə kiləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, tado Konbe lə Luwə in ndəkba rə'se'ti.»

*Njendo'gi ki dəkete ki Jeju bar'de
(Mrk 1.16-20; Luk 5.1-11)*

¹⁸ Ndo kare, Jeju ra njiyə kadi babo'ti, ki Galile ningə oo ngannkon'a'gi joo: adi in Simon ki bari'ə Piyər ingi ki ngonkon'ne Andire ki in njendon kanji'gi, a iləi bandi me mann'ti.

¹⁹ Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi m'ndo'se, kadi in təli nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kaji.» ²⁰ Kalangiba, inyəi bandi'gi lə'de, ə awi uni go Jeju.

²¹ Jeju ɔti ki kete nden ningə, oo ngannkon'nan'gi ki rangi joo: Jaki in ki Jan ki in ngann lə Jebede, sii me to'ti ki baw'de, isi rai go bandi'gi lə'de, ə bar'de. ²² Loki Jeju bar'de ningə, kalangi ba, inyəi baw'de Jebede ki to, ə awi uni go Jeju.

²³ Jeju njiyə dənangi Galile'ti ba pəti, ndo nya de'gi me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji ki ɔjido Konbe lə Luwə, taa aji njemonyi'gi ki njeroto'gi ki dann de'gi'ti to.

²⁴ Təbar li'ə sanan dənangi'ti ki Siri ba pəti, adi rei ki de'gi pəti ki rə'de ra'de, njeroto'gi ki dangi dangi, nje ki ndil'gi ki majel rai'de ge, njedamsil'gi ge ki njerokoy njururu'gi ge, adi aji'de. ²⁵ Bulə de'gi ngayn rei go Jeju'ti. Nje kin dənangi Galile'ti ge, dənangi Bebo'gi'ti ki Dəgi ge, bebo Jerujalem ge, ki dənangi Jude'ti ge, ki dənangi ki gidi ba Jurden'ti ge.

* **4:16** 4.16 Ejay 8.23, 9.1

5

Jeju ndo nya njendo'gi læ'ne dɔ mbal'ti
(Mrk 3.13; Luk 6.12-13, 20)

¹ Loki Jeju oo bulə de'gi kin ningə, ɔti aw isi dɔ mbal'ti, adi njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti. ² Lo kin'ti, Jeju ilə rɔ'ne ndo nya de'gi ene:

Maji ki rɔta'ti
(Luk 6.20-26)

³ «Majikur in læ nje ki oyi rɔ'de kadi n'asi el takum Luwə'ti,

tadɔ Konbe læ Luwə in yan'de.

⁴ Majikur in læ nje ki isi nonyi bone,

tadɔ lo ti ə Luwə a sɔl me'de.

⁵ Majikur in læ nje ki sɔli lɔm lɔm,

tadɔ Luwə a adi'de dɔnangi kadikare'ti.

⁶ Majikur in læ nje ki bo ki kundə ra nya kigo ndu Luwə'ti in me de'ti,

tadɔ lo ti ə a ndanni.

⁷ Majikur in læ nje ki isi oyi kumtondoo læ de'gi,

tadɔ Luwə a ra se'de maji.

⁸ Majikur in læ nje ki me'de in kare dɔ Luwə'ti,

tadɔ a oyi Luwə ki kum'de.

⁹ Majikur in læ nje ki isi sangi row lapiya,

tadɔ a bari'de ngann'gi læ Luwə.

¹⁰ Majikur in læ nje ki de'gi isi adi'de kon tadɔ nyara ki dana,

tadɔ Konbe læ Luwə in yan'de.

¹¹ Majikur in læ'se loki de'gi isi taji'se ge, isi adi'se kon ge, isi tətita dɔ'se'ti ge tadɔ læ'm. ¹² Rai rɔnel, tiləi kole, tadɔ nyakugə goji'se in ngayn dɔran'gi'ti. *Njekeltakita Luwə'ti, ki rai kulə kete non'se'ti, ingəi kon kin be tɔ.

*Nje kun go Kirisiti in kati ki kunji ki donangi'ti
(Mrk 9.50, 4.21; Luk 14.34-35, 8.16, 11.33)*

¹³ «Ingi ə in kati ki donangi'ti. Ningə kin ə mbann kati goto ə, de a ra bann ə kadi kati təl mbann gogi bay wa? Maj'a goto nga; a buki'ə kə gidi lo'ti kadi de'gi njiyəi dɔ'ti par nga.

¹⁴ «Ingi ə in kunji ki donangi'ti. Ningə bebo ki indəi'ə dɔ mbal'ti taa, asi kadi a iyə rɔ'ne el. ¹⁵ De a ində dɔ nya'ti taa kadi de'gi ki me kəy'ti pəti oyi lo. ¹⁶ Be tɔ ə, kadi de'gi pəti oyi kunji lə'se me nyara ki maji'ti. Loki oyi nya ra'se ki maji ningə, a uləi tɔji dɔ Baw'se Luwə'ti ki isi dɔran'ti.

Nyando ki dɔ ndukun'ti lə Luwə

¹⁷ «Maji kadi in məri toki m're kadi m'buji ndukun'gi lə *Moji eke ta lə njekeltakita Luwə'ti el. M're tado buji'de el, nan m're tado təl ta'de yo. ¹⁸ Toki rɔta'ti, m'el'se, kete non kadi dɔran in ki donangi kin a gotoi kə, ngonn kur ta ki nden be, eke ngonn ndaja madi ki me ndukun'ti lə Luwə ki ndangi ki a ɔr kə goto. A to be biti kadi nya'gi pəti ki ndangi me'ti rai nya. ¹⁹ De ki aldo ngonn mbərkikində ki nden be dann mad'a'gi'ti, ə ndo de'gi kadi rai toki in ra'n be tɔ ningə, a in ki du ngayn me Konbe'ti lə Luwə tɔ. Nan de ki təl rɔ'ne go'ti, ə ndo de'gi, a in kibo me Konbe'ti lə Luwə. ²⁰ Adi m'el'se: kin ə nyara ki dana lə'se utə nya njendo ndukun'gi lə Luwə ki Parisi'gi el ə, a uri me Konbe'ti lə Luwə el.

*Nyando ki dɔ wongi'ti
(Mrk 11.25; Luk 12.57-59)*

21 «Ingi, in gəri maji toki ndu ta el kaw'je'gi ene: "A tol de el,* de ki tol madi'ne ningə, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti."» 22 Nan m'in m'el'se: «De ki ra wongi ki ngonkon'ne, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti; de ki taji ngonkon'ne "mbo", maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti kibo lə Juwipi'gi; ə de ki bar ngonkon'ne "man", maji kadi iləi'ə me por'ti ki biti ki non'ti. 23 Kin ə aw ki kadikare lə'i ringiri lo kilə kadikare'ti kadi Luwə, ə me'i olo dɔ'ti kadi ngonkon'i aw sə'i ki ta madi ningə, 24 maji kadi inyə kadikare kin non ringiri'ti, ə in re aw ulə noji nan'ti si'ə bay taa in təl re un kadikare lə'i adi Luwə.

25 «Kin ə isi awi lo gangita'ti ki nje ta lə'i ə, loki in dɔ row'ti bay kin ə, in sangi row kadi ndu'se osi go nan'ti si'ə kalangi, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njerɔ'gi'ti, adi njerɔ'gi awi sə'i iləi'nu dangay'ti. 26 Toki rɔta'ti adi m'el'i, a te lo kin'ti el biti kadi ugə dɔboy sisi bay taa a inyəi'nu taa.

Nyando ki dɔ kuwə marum'ti

(Mat 18.8-9; Mrk 9.43,47-48)

27 «In gəri ndu ki el ene: "A uwə marum el†," kin maji. 28 Nan m'in m'el'se: "De ki gon dene ki kumnda ə, uwə si'ə marum me'ne'ti nga." 29 Kin ə kum'i ki dɔjikol'i'ti rai adi osi me majel'ti ə, ɔr'ɔ ilə kɔ sanyi. Tado in soti kadi ngonkon rɔ'i kare goto, utə kadi iləi darɔ'i ba pəti me por'ti ki biti ki non'ti. 30 Kin ə ji kol'i rai adi osi me

* 5:21 5.21 Tekitaga 20.13; Ndukun ki nja joo 5.17 † 5:27 5.27 Tekitaga 20.14; Ndukun ki nja joo 5.18

majel'ti ə, in gang'a ilə kə sanyi. Tado, in soti kadi ngonn daro'i kare goto, utə kadi iləi daro'i ba pəti me por'ti ki biti ki non'ti.

*Ta ki də gangi nan'ti lə dene ki dingəm
(Mat 19.7-9; Mrk 10.4-5, 10-12; Luk 16.18)*

³¹ «In gəri kadi ndukun el bay tə ene: “Re de tuwə ne'ne ningə, kadi ad'a makitu gangi nan‡.”

³² Nan m'in m'el'se toki: “Re de tuwə ne'ne tado nya ki rangi, um in ta lə kaya ki ra el ə, de'ə kin sur'ə ta kuwə marum'ti. A re de ta dene ki ngaw'a tuwə ningə, de'ə kin təl njekuwə marum tə.”

Ta ki də kiw rə'ti

³³ «Ndu ta el kaw'je'gi kete bay tə ene: “Re iw rə'i də nya madi'ti ə, ra də'ti, kadi in ra nya ki iw rə'i də'ti non Burəbe'tiŞ.” ³⁴ Nan m'in m'el'se toki a iw rə'i el tə kiw el. A iw rə'i ki dəran el, tado in kumbər kisi Luwə; ³⁵ a iw rə'i ki dənangi el, tado in kumbər kində nja'a; a iw rə'i ki Jerujalem el, tado in bebo lə Ngar kibo; ³⁶ a iw rə'i ki jam də'i el, tado in asi kadi in təl bin də'i kare be kaa ki nda'ti eke ki ndul'ti el. ³⁷ Re ta lə'se in oyo ningə, rai də oyo'ti, re ta lə'se in jagi ningə, rai də jagi'ti par tə, ə ndəgi ta pəti ki a re go'ti kin in rə Su'ti.

*Ta ki də dal ban'ti
(Luk 6.29-30)*

³⁸ «In gər kadi ndu ta el ene: “Re de tə kum madi'ne ningə, in kadi toki tə kum'ə tə, a re de təti ngangı madi'ne ningə, in kadi toki təti

‡ 5:31 5.31 Ndukun ki nja joo 24.1 § 5:33 5.33 Lebitiki 19.12; Kor Isirayel'gi 30.3

ngang'a to*." ³⁹ Nan m'in m'el'se kadi in tanyi ro nje mendul el. Re de ində dow kot'i ki kol ə, in yəti dowə ki gəl ad'a ində bay. ⁴⁰ Re de aw sə'i non njegangita'ti kadi taa ku ki goji lə'i ə, ad'a in ki ngal do'ti. ⁴¹ Re de ində togi do'i'ti kadi njiyə nja'i dər ə, njiyə si'ə njay dər joo. ⁴² De ki ra ki dəj'i nya ə ad'a, ningə re de tunəi nya ə oğ'ə el to.

Ta ki do ndigi njeban'gi'ti
(Luk 6.27-28,32-36)

⁴³ «In gəri toki ndu ta el ene: "A in ndigi de mad'i, nan a əsi ta njeban lə'i†." ⁴⁴ Nan, m'in m'el'se: In ndigi njeban'gi lə'se, elita ki Luwə tado lə nje ki isi adi'se kon. ⁴⁵ In rai be kadi in ngann lə Baw'se Luwə ki nje kisi dōran'ti. Tado adi kadi əsi do nje memaji'ti ki nje memajel. Adi ndi ədi do njera nya'ti ki dana, ki njera nya'ti ki dana el. ⁴⁶ Kin ə in ndigi nje ki ndigi'se to par ə, nyakugə goji ri ə Luwə a adi'se wa? *Njetalambo'gi kaa rai be to. ⁴⁷ Kin ə rai lapiya ngannkon'se'gi par ə, ri ə to ta dangi ə rai wa? Tado nje gər Luwə el kaa rai be to. ⁴⁸ Ningə ingi, maji kadi in ndigi de'gi adi osi taga panyi toki Baw'se Luwə ki dōran'ti ndigi de'gi adi osi taga panyi kin be to.»

6

Ta ki do ra ki njendoo'gi'ti

¹ «Kadi oyi maji, kin ə re isi rai nya ki ndu Luwə ndigi kadi rai ningə, maji kadi rai takum

* **5:38** 5.38 Tekitaga 21.24; Lebitiki 24.20; Ndukun ki nja joo 19.21 † **5:43** 5.43 Lebitiki 19.18

de'gi'ti ki kadi oyi'se el. Re rai be ningə, Baw'se ki isi dɔran'ti, a adi'se nyakugə goji lə'se el. ² Kin ə in ra ki njendoo ə, kadi tugə gəngi dɔ'ti kadi de'gi oyi el. In rai toki njekədikum de'gi isi rai ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi kigo row'gi'ti kin el. Rai be kadi de'gi piti'de. Nan ki rɔta'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga. ³ Nan in, loki in ra maji ki njendoo'gi, maji kadi ji gəl'i gər nya ki ji kɔl'i adi el. ⁴ Be ningə, nya lə'i ki adi kin to lo kiyə'ti, ningə Luwə ki oo nya'gi ki to lo kiyə'ti, a ugəi ɓang'a.»

Ta ki dɔ kelta'ti ki Luwə

⁵ «Loki sii elita ki Luwə ningə, ononyi'se kadi rai toki njekədikum de'gi sii rai kin be el. Njekədikum de'gi ki ndigi ngayn kadi rai taa me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi ki ngangɔ row'gi taa elita ki Luwə. Ingi rai be kadi de'gi oyi'de. Nan ki rɔta'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga. ⁶ Nan in, loki ge kelta ki Luwə ningə, maji kadi ur kəy to'i'ti, uti takəy dɔ'i'ti, elta ki Luwə lo kiyəɔ'ti kin, ningə Baw'i Luwə ki isi lo kiyəɔ'ti, a oo, ə a adi nya ki in dəj'ə.

⁷ «Loki isi elita ki Luwə ningə, elita ki dɔnan'ti, dɔnan'ti to de'gi ki nje gər Luwə el be el. Ingi oyi eyina, me ta'ti ki kel ngayn kin ə Luwə a oo'n dɔ ndu'de. ⁸ Maji kadi rai toki ingi isi rai kin be el, tado Baw'se Luwə gər nya'gi ki awi ki ndoo'ə, kete ɓay taa kadi eli si'ə ta dɔ'ti.

Kuji kelta ki Luwə

(Luk 11.2-4)

⁹ «Ingi ə, kadi elita ki Luwə eli eyina:
“Baw'je ki isi me dɔran'ti taa,

Kadi de ki ra gər tɔ'i toki in Luwə,

¹⁰ Kadi Konbe lə'i re.

Kadi de'gi rai ndigi lə'i dɔnangi'ti ne

Toki nje ki dɔran'ti isi rai kin be tɔ.

¹¹ Adi'je nyakusɔ'je ki asi ta'je me ndɔ'ti ki bone.

¹² Inyə go majel'gi lə'je kɔ,

Toki j'in kaa j'inyəi'n go majel'gi lə nje ki rai se'je
majel kɔ kin be tɔ.

¹³ Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el,

Nan kadi ɔr'je ji Su'ti kɔ.

[Tadɔ in ə, konbe, ki tɔgi, ki tɔbar in lə'i biti ki
non'ti.]”

¹⁴ «Kin ə inyəi go majel'gi lə de'gi kɔ ningə,
Baw'se ki isi dɔran'ti a inyə go majel'gi lə'se kɔ
tɔ. ¹⁵ A kin ə re inyəi go majel'gi ki de'gi rai sese
kɔ el ningə, Baw'se a inyə go majel'gi lə'se kɔ el
tɔ.

Kɔgi rɔ nyakusɔ

¹⁶ «Loki ɔgi rɔ'se nyakusɔ ningə, maji kadi in
sikiti kum'se sikiti sikiti to njekədikum de'gi kin
be el. Ingi, sikiti kum'de kadi de'gi oyi'de toki
n'ɔgi rɔ'de nyakusɔ. Nan toki rɔta'ti, adi m'el'se,
ingəi nyakugə goji lə'de nga. ¹⁷ Ningə in, loki ɔgi
rɔ'i nyakusɔ ningə, maji kadi togi takum'i suki
suki, ə ndu dɔ'i bulu bulu. ¹⁸ Tadɔ kadi de'gi
gəri, toki ɔgi rɔ'i nyakusɔ, el. Ningə, Baw'i ki isi
lo kiyəɔ'ti par ə oo, in ki gər nya ki to lo kiyəɔ'ti
a adi'se nya ki in dɔji'ə.

Nyakingə ki dɔran'ti

(Luk 12.33-34)

¹⁹ «In mbonyi nyakingə'gi tadɔ lə'se dɔnan'ti
dɔnan'ti dɔnangi'ti ne el. Dɔnangi ki in loki

nya ki sɛm'ti a ndusi ge, yon'gi a onyi ge, taa njobogi'gi a mbuti bolo bɔr kadi bogi ge. ²⁰ Nan kadi in sangi kadi awi ki nyakingɔ'gi lɔ'se dɔran'ti taa ki in lo ki nya ki sɛm'ti a ndusi el num, yon'gi a onyi el num, taa njobogi'gi a mbuti bolo bɔr kadi bogi el num tɔ. ²¹ Tado lo ki nyakingɔ lɔ'i in sɛm'ti, me'i a in sɛm'ti tɔ.»

Kum in lambi lɔ darɔ
(Luk 11.34-36)

²² «Kum de ɔ in lambi lɔ darɔ'a. Kin ɔ re kum'i oo lo maji ningɔ, darɔ'i pɛti in me kunjɔ'ti. ²³ A kin ɔ re kum'i oo lo maji el tɔ ningɔ, darɔ'i pɛti in me lo ki diw'ti tɔ. A kin ɔ re kunjɔ ki to rɔ'i'ti kin tɛl diw ningɔ, a in diw ki dum kelta'a.»

Me ki ra sururu
(Luk 16.13, 12.22-31)

²⁴ «De ki a ra kulɛbɛr lɔ ngar'gi joo goto: eke ɔsi ta ki kare ɔ, a ndigi ki nungi, eke kidi ki kare ɔ a uwɛ ki nje ki nungi tɔ. A asi kadi rai bɛr lɔ Luwɛ num, bɛr lɔ nar num el.»

²⁵ In tado kin ɔ, m'el'se kadi adi me'se ra sururu dɔ nyakusɔ'se'ti ki mann kanyi'se'ti ki kadi sii ki dɔ'se taa el, taa dɔ ku kɔ'se'ti el num tɔ. Tado kisikidɔtaa utɛ nyakusɔ, taa darɔ de utɛ ku ki kɔ tɔ. ²⁶ Gonyi yɛl'gi ki ra nali dann nɛl'ti kin oyi, duwi ko el num, tɛti ko el num, taa kawɛ nya me dam'ti el num tɔ, nan Baw'se ki isi dɔran'ti taa, adi'de nya sɔi maji. Eke, ingi, utɛi yɛl'gi kin gidi banyi banyi el wa? ²⁷ Nan dann'se'ti ɔ asi kadi a ilɛ ngonn kadi ki nden be dɔ ndɔ kisikidɔtaa'ti ki takul me ki ra sururu lɔ'ne wa? ²⁸ Asi el, nga ra bann be ɔ me'se ra sururu dɔ ku kɔ'se'ti wa? Gonyi puti kam'gi ki

rai me mu'ti kin oyi. Rai kulə madi el num, oji ku el num tɔ, nan ²⁹ ngar Salomon ki tɔ'a ɓar ngayn me nyakingə'ti kin kaa ɔɔ ku ki ndole asi nan ki ki kare dann'de'ti el*. ³⁰ Ə kin ə Luwə ulə ku rɔ ngann mu'gi'ti ki j'oo'de ɓone, ə lo ti par ə a onyi por kin be ningə, ra bann ə in de'gi taa a ulə ku rɔ'se'ti el wa? In ton'gi me kunme'ti. ³¹ Adi me'se ra sururu kadi eli eyina: «Ri ə j'a j'usɔi wa? Ri ə j'a j'anyi wa? J'a j'ingəi ku ra ə j'a j'ɔi wa?» el. ³² Nya'gi kin pəti, in de'gi ki gəri Luwə el, ə sii sangi ki non kum de'ti. Ningə Luwə ki Baw'se ki isi dɔran'ti gər maji kadi awi ki ndoo'ə tɔ. ³³ Sangi Konbe lə Luwə ki ra nya ki dana takum'ə'ti kete, ningə a adi'se ndəgi nya'gi kin pəti dɔ'ti. ³⁴ Adi me'se ra sururu ɔjidɔ ndɔ ki lo ti'ti el. Tado ndɔ ki lo ti'ti aw ki me ki ra sururu lə'ne. Ndo'gi pəti awi ki nya torɔ ki sɔw dɔ'de, um awi ki mad'a dɔ'ti el.

7

Takigangi dɔnan'ti (Luk 6.37-38,41-42)

¹ Gangita dɔ de'ti el, kadi Luwə gangi ta dɔ'se'ti el tɔ. ² Tado Luwə gangi ta dɔ'se toki in gangi dɔ madi'se'gi'ti be tɔ. Ningə kadi gəri toki nya ki mboji adi de'gi kin ə Luwə a mboji'n adi'se tɔ. ³ Ra bann be ə, oo bunə mu ki to kum ngonkon'i'ti yo, ə oo kagi ki boi ki to yan'i'ti kin el wa? ⁴ Kagi ki boi ə to kum'i'ti ne tɔ kin, nga ki gorow ki bann ə a el ngonkon'i ene: «Ngonkon'm, adi m'un bunə mu ki to kum'i'ti

* 6:29 6.29 1Ngar'gi 10

kin» wa? ⁵ In njekədikum de'gi, un kagi ki boi ki kum'i'ti kin ningə to, a oo lo ar njay kadi un'n bunə mu ki kum ngonkon'i'ti.

⁶ «Ononyi'se kadi adi nya ki ar njay busi'gi, nan be el ə a təli ki dɔ'se'ti to tonyi'se. Be tɔ'a in buki mədikɔsi'gi lə'se non kɔsongi'gi'ti el, nan be el ə a in njiyəi dɔ'ti, mbisəi ki nja'de.»

*Dəji nya Luwə
(Luk 11.9-13)*

⁷ «Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se. ⁸ Tado de ki dəji ə a adi'ə, de ki sangi ə a ingə, de ki ində takəy ə a tei adi'ə tɔ. ⁹ Nan dann'se'ti ə ngonno dəj'ə mapa ningə un mbal taa ad'a wa? ¹⁰ Eke dəj'ə kanji ningə un lii taa ad'a wa? ¹¹ A kin ə, ingi ki in de'gi ki majel kin mindi ə gəri row kadi nya ki maji ngann'se'gi ningə ra bann be ə, Baw'se ki isi me dɔran'ti taa kin taa a adi nya ki maji de'gi ki dəji'ə el wa?

¹² «Nya'gi pəti ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ə rai adi'de tɔ. Tado inbe kin ə in nyando ki to me ndukun'gi'ti lə Moji num, me ta'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti ndangi num tɔ.

*Ta row'gi ki joo
(Luk 13.23-24)*

¹³ «Uri ki tarow ki mbəngirə, tado tarow ki tati panyi te row'ti ki tati panyi'ti ki kun'ə on el, ki nje kaw ki de'gi tuji'ti. Nga ningə, in row'ə kin ə de'gi ngayn uni. ¹⁴ Ningə tarow ki nje kaw ki de'gi kaji'ti ta'a in mbəngirə ba, uwə de'gi. Ningə row'ə kin, njekun'ə'gi in ngayn el.

Nje bar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti ki in nje ngom'gi

(Luk 6.43-44)

¹⁵ «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ nje bar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el. A rei rɔ'se'ti, a oyi gidi'de taga ne in bati'gi, nan me de'ti kəy, in jagum'gi ki njetoko nyakul'gi. ¹⁶ A in kigo kulə ra'de'ti nga ə a gəri'de. De a ujə kandi nju dɔ konn par'ti el, taa de a ujə kandi mbaykote dɔ konn ngan'ti el tɔ. ¹⁷ Kagi ki maji, ningə a andi kandi ki maji, ə kagi ki majel, a andi kandi ki majel tɔ. ¹⁸ Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto tɔ. ¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majel, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kɔ. ²⁰ Adi, a in kigo kuləra nje ngom'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti ə a gəri'de.»

Njendo'gi ki rɔta'ti

(Luk 6.46, 13.25-27)

²¹ «In nje ki sii bari m'in "Burəbe, Burəbe!" ta'de'ti ne par kin ə a uri pəti Konbə'ti lə Luwə el, nan in nje ki sii rai go ndigi'ti lə Bai ki isi me dɔran'ti taa. ²² Ndo gangita'ti ə, de'gi ngayn a eyina: "Burəbe, Burəbe! in me tɔ'i'ti el ə j'eli'n ta ki ta Luwə'ti wa? In me tɔ'i'ti el ə ji tuwə'n ndil'gi ki majel wa? In me tɔ'i'ti el ə ji ra'n nyakoji'gi ngayn ki əti bol bol wa?" ²³ Ningə lo kin'ti, m'a m'el'de ki taga wangi m'ene: "Ōri rɔ'se sanyi nu, m'gər'se nja kare el, in ki in njeramajel'gi*!"

* **7:23** 7.23 Pa'gi 6.9

Kəy'gi joo
(Luk 6.47-49)

²⁴ «Be ə, de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ə təl rə'ne go'ti ningə, to to de ki njekumkar, ki ra kəy lə'ne də gadi'ti be. ²⁵ Adı loki ndi ədi ningə, mann kon lo re un kəy kakin, taa nəl kaa ulə ki də'ti tə, nan kəy budi nanga el, tado ngirə in də gadi'ti. ²⁶ Nan de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ə təl rə'ne go'ti el ningə, to to de ki mbo, ki ra kəy lə'ne də nangira'ti be. ²⁷ Adı loki ndi ədi ningə, mann kon lo re un kəy kakin, num taa nəl kaa ulə ki də'ti tə, ningə kəy budi nanga mur mur, adı tor'o to dilə yiw.»

Təgi nyando lə Jeju
(Mrk 1.22; Luk 4.32)

²⁸ Loki Jeju telta ta lə'ne, nyando li'ə əti bulə de'gi bol ki dum. ²⁹ Tado ndo nya to de ki aw ki təgi ki in rə Luwə'ti, um ndo nya to njendo'de ndukun'gi lə Luwə el.

8

Jeju aji njebanji
(Mrk 1.40-45; Luk 5.12-14)

¹ Loki Jeju in ki də mbal'ti isi ur ki nanga, bulə de'gi ngayn in go'ə'ti. ² Njebanji kare te re rə Jeju'ti, əsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, ningə el'ə ene: «Burəbe, re in ndigi ə, a adı banji lə'm ur kadi rə'm ar njay.» ³ Jeju ulə ji'ne, ədi'n'ə, ningə el'ə ene: «M'ndigi, ə kadi banji lə'i ur, adı rə'i ar njay.» Tanan'ti non, banji li'ə ur, adı rə'a ar njay. ⁴ Go'ti Jeju el'ə ene: «Ononyi kadi el ta'a de madi, ə aw əji rə'i njekujənyamosi kadikare ningə adı

kadikare kujənyamosi kar rɔ toki ndukun lə Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya*.»

*Jeju aji njekulə lə kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu
(Luk 7.1-10; Jan 4.43-54)*

⁵ Jeju isi ur ki me be'ti ki Kapernayim ningə, de ki Rəm'ti kare ki in kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu, re rɔ'a'ti, non ki dɔ'a'ti ene: ⁶ «Burəbe, njekulə lə'm kare to monyi be non, nja'a oy njururu, adi ingə kon ngayn.» ⁷ Ə Jeju el'ə ene: «M'a m'aw kadi m'aj'a.» ⁸ Nan kibo lə kuti njerɔ'gi ki bu təl el'ə ene: «Burəbe, m'in m'asi kadi ində nja'i ta kəy'ti lə'm el, ə elta kare par ə ngonn njekulə lə'm a ingə lapiya. ⁹ M'el be tado, m'in ki dɔ'm m'in ginn tɔgi'ti lə nje ki dɔ'm'ti, ningə m'aw ki njerɔ'gi ginn tɔgi'ti lə'm tɔ. Adi re m'el njerɔ kare m'ene: “Aw!”, ningə aw; re m'el ki nungi m'ene: “Re!”, ningə re; kin ə m'el ngonn njekulə lə'm m'ene: “In ra nya kin be!”, ningə ra nya'a kakin tɔ.» ¹⁰ Loki Jeju oo ta kin ta'a'ti, pit'ə, ə el nje ki ra njiyəi go'ə'ti ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se, ko kunme ki be kin m'ingə rɔ de madi'ti dɔnangi ki Isirayel'ti el bay. ¹¹ Nga ningə, m'el'se bay tɔ, de'gi ngayn in Juwipi'gi el, a in ki lo kuwə kadi'ti, lo kurkadi'ti kadi rei sii ta nyakusɔ'ti ki Abiraham, Isaki ki Jakobi me Konbe lə Luwə. ¹² Nan nje'gi ki kete ki Konbe ki dɔran'ti sɔw dɔ'de, a buki'de kɔ taga, me lo ki diw'ti. Lo ki a nonyi'ti ge, a ngori ngang'i'de'ti ge.» ¹³ Ningə,

* **8:4** 8.4 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar tɔ Luwə el, Lebitiki 14.2-32.

Jeju təl el kibo lə kuti njerɔ'gi ki ɓu kakin ene: «Maji, aw! Ningə kadi ngonn njekulə lə'i aji kigo kunme'ti lə'i kin.» Ningə dɔ kad'a'ti non, ngonn njekulə li'ə ingə lapiya tɔ.

Jeju aji njemonyi'gi ngayn
(Mrk 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Go'ti, Jeju aw me kəy'ti lə Piyər ningə, oo məm'ə ki dene to nanga, rɔ'a on por rigi rigi. ¹⁵ Ə Jeju ɔdi ji'ə, ningə, rɔ'a ki kete tingə ngayn kakin, təl səl, adi ingə lapiya. Go'ti, ində taa ra nyakusɔ adi Jeju.

¹⁶ Loki lo səl, de'gi rei ki njemonyi'gi ngayn ki ndil'gi ki majel rai'de, rɔ Jeju'ti. Adi Jeju tuwə ndil'gi ki majel kakin dɔ'de'ti kɔ ki ta ki ta'ne'ti, taa aji njemonyi'gi pəti tɔ. ¹⁷ Be kadi ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el kakin tɔlta'ne. Ejay ene:

«Ɔy tuji'gi,
Ki monyi'gi lə'je ki dɔ'ne'ti†.»

Kun go Jeju
(Luk 9.57-60)

¹⁸ Nɔɔ kare, Jeju oo bulə de'gi ngayn iləi nan gugi gid'ə, ilə ndu'ne adi njendo'gi lə'ne kadi n'gangi ba, nanyi dowə'ti ki kare. ¹⁹ Lo kin'ti, njendo ndukun lə Luwə kare re rɔ Jeju'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, m'a m'un go'i lo'gi pəti ki a aw'ti.» ²⁰ Ə, Jeju el'ə ene: «Njan'gi ai ki ɓe to'de, taa yəl'gi ai ki kəy lə'de tɔ, nan m'in *Ngonn de m'aw ki lo ki kadi m'ulə dɔ'm'ti el.» ²¹ De kare dann njendo'gi'ti lə Jeju el'ə ene: «Burəbe adi'm tarow adi m'aw m'duw bai ɓay taa.» ²² Ningə

† 8:17 8.17 Eja 53.4

Jeju el'ə ene: «Un go'm, ə inyə njekoy'gi adi duwi njekoy'gi lə'de.»

Jeju ndangi nəl ad'a ra lo kati
(Mrk 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Jeju ala me to'ti, ningə njendo'gi li'ə alai go'ə'ti. ²⁴ Ningə nyi, nəl kibo ngayn uwə'de bus dɔ ba'ti, adi to aw to nduyi mann. Lo'ti kin, Jeju isi to bi. ²⁵ Nga a, njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti, ndəli'ə ki non ta de'ti eyina: «Burəbe, aji'je, nan j'a j'oyi.» ²⁶ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann ə boli be wa? In de'gi ki kunme lə'se in nden ba.» Ningə Jeju ində taa, ndangi nəl ingi ki ba, adi lo təl to jijiji. ²⁷ Nya kin əti de'gi bol ngayn, adi eli eyina: «De'ə inbe kam in de ki bann ə, nəl'gi ki ba'gi kaa təli rɔ'de go ta'ti li'ə be wa?»

Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ dingəm'gi'ti joo
(Mrk 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Loki Jeju re te gidi ba'ti, dɔnangi'ti lə de'gi ki Gadara, dingəm'gi joo, ki ndil'gi ki majel rai'de tei ki dɔbadi'gi'ti rei ingəi'ə. De'gi kin rai nya majel ngayn, adi de ki kadi un row kin goto.

²⁹ Lo kin'ti, iləi rɔ'de uri kəl eyina: «Ngonn lə Luwə, in ri ə in ge rɔ'je'ti wa? In re ne kadi adi'je kon kete non dɔkagilo'ə'ti wa?» ³⁰ Nga ningə, bulə kɔsongi'gi ngayn ra sɔi nya kadi lo'ti non sanyi nden. ³¹ Ə ndil'gi ki majel nonyi dɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Re in tuwə'je ə, adi j'aw j'ur me kɔsongi'gi'ti kam.» ³² Nga anyi, Jeju el'de ene: «Awi!» Ningə tei, awi uri me kɔsongi'gi'ti, adi bulə kɔsongi'gi bingəi nan kadi mbal'ti taa,

tosi me ba'ti, anyinan mann oyi. ³³ Nje ngəm kɔsongi'gi anyinan awi me bebo'ti, ɔri poy nya ki ra nya, ki nya ki te dɔ dingəm'gi'ti ki joo ki ndil'gi ki majel rai'de kakin, pəti adi de'gi oyi. ³⁴ De'gi pəti ki me bebo'ti tei awi kadi ingəi Jeju, ə loki oyi'ə ningə, dəji'ə kadi inyə dɔnangi lə'de ə aw.

9

Jeju aji njerɔkoy njururu (Mrk 2.1-12; Luk 5.17-25)

¹ Jeju al me to'ti, ində ba gangi, aw me bebo'ti lə'ne. ² De'gi madi oti de ki rɔ'a oy njururu ki to me nya koti njemonyi'gi'ti, rei si'ə rɔ Jeju'ti. Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el de ki rɔ'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, un me'i, majel'gi lə'i in ki kinyə go kɔ.» ³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi lə Luwə ki nungi elita me de'ti eyina: «De kam, elta ki mal dɔ Luwə'ti!» ⁴ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «Tadɔ ri ə isi məri ta'gi ki majel ki be me'se'ti wa? ⁵ Kel de kene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ» ə ngan ngayn el, eke kel'ə kene: «Ində taa, ə njiyə» ə ngan ngayn el wa? ⁶ Re in be, m'a m'ɔji'se kadi gəri toki m'in Ngonn de, m'aw ki tɔgi dɔnangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kɔ.» Ningə, Jeju el njerɔkoy njururu ene: «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.» ⁷ Ningə dingəm ində taa, ə un row, aw be. ⁸ Loki kum bulə de'gi oo nya kin, ra'de bol ki dum, adi uləi toji dɔ Luwə'ti, ki adi de'gi tɔgi ki əti bol be kin.

Jeju bar Matiye kadi un go'ne
(Mrk 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Loki Jeju ɔ̄ti non isi aw ningə, lo dər'ti ki isi dər, oo dingəm ki bari'ə nan Matiye, isi me kəy taa lambo'ti. Ə Jeju el'ə ene: «Un go'm.» Ningə Matiye ində taa, un go Jeju. ¹⁰ Goti, Jeju isi ta nyakuso'ti me kəy'ti lə Matiye. Nga ningə njetalambo'gi ki ndəgi njeramajel'gi, ngayn rei, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'ə ta nyakuso'ti. ¹¹ Loki Parisi'gi oyi Jeju isi sɔ nya ki de'gi kin ningə, eli njendo'gi li'ə eyina: «Ra bann ə Njendo'se nya isi sɔ nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?» ¹² Ə Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rɔ ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi, el. ¹³ Ai sangi kadi gəri me ta kin: Luwə el ene: “In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosi kadikare par el*. Tado, m're tado bar nje ki ra dana'gi el, nan m're tado njeramajel'gi yo”.»

Jeju elta dɔ kɔgi rɔ nyakuso'ti
(Mrk 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ *Njendo'gi lə Jan Batisi rei ingəi Jeju eli'ə eyina: «Ra bann ə j'in ki Parisi'gi j'ɔgi rɔ'je nyakuso, ə njendo'gi lə'i ɔgi rɔ'de nyakuso el wa?» ¹⁵ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Oyi kadi de'gi ki bari'de lo nyakuso taa nan'ti, a in ki rɔnel el, dɔkagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti wa? Ndo a re non kadi a uni njetaa dene dann'de'ti ningə, dɔkagilo'ti kin ə a ɔgi rɔ'de nyakuso. ¹⁶ De a un ta ku ki sigi kadi ilə'n kum ku ki kɔkɔ el.

* **9:13** 9.13 Oje 6.6

Re in be ə, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kəkɔ raki raki, kadi bolo a to wororo utə ki kete bay. ¹⁷ Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kəkɔ el tɔ. Re in be ningə, loki yiwi kandi nju a in ningə, mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi kandi nju a lo kɔ num, taa mbu ndar kaa teli nya ki tuji kɔ num tɔ. Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar in ki sigi taa. Be ningə, mbu ndar a ndu el num, yiwi kandi nju ki me'ti kaa a lo kɔ el num tɔ.»

Jeju aji ngonn ki dene ingi ki dene ki njemonyi mosi

(Mrk 5.21-43; Luk 8.40-56)

¹⁸ Loki Jeju ra el'de ta kin ningə, kibo lə Juwipi'gi kare, re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene: «Ngonn'm ki dene ki du oy tanan'ti ne bay. Nan re in re ində ji'i dɔ'a'ti ə, a təl tɔsi ndəl.» ¹⁹ Jeju ində taa, un go'ə in ki njendo'gi lə'ne.

²⁰ Ningə, dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dɔgi gidə in joo, re ndəkba rɔ Jeju'ti, ki row ki gidə'ti, ɔdi ta ku li'ə. ²¹ Tado el me'ne'ti ene: «Kin ə re ku li'ə inbe par mindi ə m'ɔdi kaa, rɔ'm a ingə lapiya.» ²² Jeju ilə rəti oo'ə, ningə el'ə ene: «Uwə tɔgi ba, ngonn'm, kunme lə'i aj'i.» Ningə dɔ kad'a'ti inbe kin par ə dene ingə lapiya.

²³ Loki Jeju re te me kəy'ti lə kibo lə Juwipi'gi kakin ningə, oo nje kɔl nal'gi ki bulə de'gi singəi səkitə dɔnan'ti, ə el'de ene: ²⁴ «Ɔri rɔ'se gogi, ngonn dene oy el, nan to bi kare.» De'gi uwəi Jeju kogi. ²⁵ Loki adi bulə de'gi tei taga ningə, Jeju ur kəy, uwə ji ngonn, ningə ngonn dene ində

taa. ²⁶ Poy nya kin sanan ki dɔnangi ki non ba pɛti.

Jeju adi njekumtɔ'gi joo oyi lo

²⁷ Loki Jeju isi aw, njekumtɔ'gi joo uni go'ə, elita ki ndu'de ki boi eyina: «Ngonnkaw Dabidi†, oo kumtondoo lə'je.»

²⁸ Jeju re be ningə, njekumtɔ'gi ki joo kakin rei rɔ'a'ti ndəkba, ə Jeju el'de ene: «Oyi kadi uwəi kul'm toki m'asi ra nya kin inbe kare wa?» Ə njekumtɔ'gi iləi'ə'ti eyina: «Oyo, j'oo kadi asi, Burəbe.» ²⁹ Lo kin'ti, Jeju ɔdi kum'de, ə el'de ene: «Maji, kadi nya'gi rai nya kigo kunme'ti lə'se!» ³⁰ Ningə, kum'de oo lo. Ningə, go'ti, Jeju ndəji'de ki tɔgi'ne ene: «Oyi maji, kadi de madi gər nya ki ra nya kin el.» ³¹ Nan loki tei ki taga be par ə, uləi ngirə kelta ki dɔ'a'ti ki go dɔnangi ki non pɛti.

*Jeju tuwə ndil ki majel dɔ de'ti ki elta el
(Luk 11.14-15)*

³² Loki njekumtɔ'gi tei awi ningə, de'gi rei ki de kare ki ndil ki majel ra'a adi elta el. ³³ Jeju tuwə ndil ki majel ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta. Ningə nya kin ra adi ndil bulə de'gi ngayn te saw, adi eli eyina: «J'oo nya ki be kin dɔnangi Isirayel'ti nja kare el bay!» ³⁴ Nan Parisi'gi eli eyina: «In ki tɔgi lə ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.»

*Jeju oo kumtondoo lə bulə de'gi
(Mrk 6.6,34; Luk 10.2)*

† 9:27 9.27 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki dɔ'ti ginn makitu'ti nanga.

³⁵ Jeju aw ki ngann be'gi ki bebo'gi, ndo nya me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji dɔ Konbe'ti lə Luwə, taa aji njemonyi'gi ki njerɔto'gi pəti tɔ. ³⁶ Loki Jeju oo bulə de'gi, oo kumtondoo lə'de, tado kər ra'de, tɔgi'de goto, rai to bati'gi ki njekul'de goto be‡. ³⁷ Be ə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ko ki asi kujə, dilə in ngayn, nan njekujə'gi in ngayn el. ³⁸ Ə elita ki Be nje ko, adi ulə ki nje ra ko'gi me ndoo'ti lə'ne.»

10

*Njendo'gi lə Jeju ki dɔgi gidə in joo
(Mrk 3.16-19; Luk 6.14-16)*

¹ Jeju bar njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo, adi'de tɔgi kadi tuwəi ndil'gi ki majel'gi, aji njemonyi'gi ki nje rɔto'gi, pəti. ² Tɔ njekawkulə'gi ki dɔgi gidə in joo ə to kin: In ki dəkete in Simon, ki bari'ə nan Piyər in ki ngonnkon'ne Andire; Jaki in ki Jan ki ngann lə Jebede; ³ Pilipi in ki Batilemi, Tomasi in ki Matiye, ki njetalambo; Jaki, ki ngonn lə Alpe in ki Tade; ⁴ Simon, ki in mbunə nje rɔ tado kingə dɔ lə be lə'de in ki Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

*Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo
(Mrk 6.7-11; Luk 9.2-5; Luk 10.3-12)*

⁵ Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo ki ndu kin ene: «Ai rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, el, taa ai me bebo'gi'ti lə de'gi ki *Samari el tɔ. ⁶ Ai ki rɔ ginn koji'ti ki *Isirayel, ki toi to bati'gi ki ndəmi be kin yo. ⁷ Dɔ row'ti, iləi mbər toki

‡ 9:36 9.36 Kər Isirayel'gi 27.17; 1Ngar'gi 22.17

Konbe læ Luwə in ndəkba. ⁸ Ə aj'i njemonyi'gi, adi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, adi banji ur kə rə njebanji'gi ti adi rə'de ar njay, ə tuwəi ndil'gi ki majel də de'gi'ti tə. In nya ki ingəi kare, ə adi de'gi kare tə. ⁹ Uni ɔr, eke nar, eke silə, iləi də ndar'ti ki bədi'se'ti el. ¹⁰ Taa, uni bəl kaw mbah el num, ɔyi ku joo el num, ɔyi sa el num, uni kagi təsi el num tə. Tado maji kadi nje ra kulə ingə nyakusə'ne ji de'gi'ti ki ra kulə dann'de'ti. ¹¹ Loki uri me ngonn be'ti, eke me bebo'ti ə, dəji ta, ə re ingəi de ki asi kadi uwə'se rə'ne'ti ningə, sii be li'ə non biti kadi awi. ¹² Loki uri me kəy'ti ningə, rai de'gi ki me'ti lapiya. ¹³ Kin ə re uwəi'se ki rə'de'ti ningə, kadi lapiya lə'se aw ki də'de'ti, a kin ə re uwəi'se ki rə'de'ti el tə ningə, kadi təli tai lapiya lə'se gogi. ¹⁴ Loki uwəi'se ki rə'de'ti el, mbeti koo ta lə'se, ə sii awi, ə inyəi me kəy kin, eke bebo kin ningə, kadi indəi bu ki nja'se'ti kə, kadi təji toki nya kare ki dɔɔ'se nan'ti se'de goto*. ¹⁵ M'el'se toki rəta'ti, ndə gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki də be'ti kin a utə yan be ki Sədom ki Gəməɔr bay†.

Kon ki a ingə njendo'gi læ Jeju

(Mrk 13.9-13; Luk 12.11-12, 21.12-19)

¹⁶ «Oyi, m'a m'ulə'se to bati'gi dann jagum'gi'ti. Maji kadi indəi kumkədi də rə'se'ti to lii'gi be, ə soli ləm ləm to dər'gi be tə. ¹⁷ Adi kum'se ədi də rə'se'ti ki rə de'gi'ti, tado a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindəi'se ki ndəy hawlay

* **10:14** 10.14 Ki go kuji ra'a'ti læ Juwipi'gi, kində bu ki nja'ti kə, təji toki loki n'in'ti, eke be ki n'tei me'ti ki taga kin, nya kare ki dɔɔ'de si'ə nan'ti goto. † **10:15** 10.15 Lo tum ginn nya'gi 18-19

me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi. ¹⁸ A awi sese non nje konbe'gi'ti, ki ngar'gi ki boi tado lə'm. Lokin'ti, ingi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, a in tarow ki te kadi a ingəi mannaji ki dɔ'm'ti ki rɔ'se'ti. ¹⁹ Loki a uwəi'se kadi a awi sese lo gangita'ti, ononyi'se kadi me'se bol, kene ke ta ri ə a eli'de wa, eke a eli'de ki kuji ki bann wa? Ta ki kadi a eli'de ningə, Luwə a ində ta'se'ti low'ə'ti non. ²⁰ Tado in inbe'gi ə a elita el, nan in Ndil Baw'se Luwə ə a un'se kadi el'n ta.

²¹ «Ngannkon'a'gi a uni dɔ nan awi lo tɔl nan'ti, baw ngonni a aw ki ngonni kadi tɔli'ə kɔ, ningə ngann'gi a ɔsi ta njekoji de'gi, ə a uni dɔ'de awi kadi tɔli'de tɔ. ²² De'gi pəti a ɔsi'se ta tado lə'm, nan de ki uwə tɔgi'ne ba bitɔ dɔboy'ti, ə a ingə kaji. ²³ Loki a adi'se kon me bebo'ti ki kare ə, anyinan awi ki nungɔ'ti. Ningə tokɔ rɔta'ti, adi m'el'se, a anyinan uləi ta nja bebo'gi ki Isirayel'ti nan'ti el bay ə Ngonni de a re. ²⁴ Njendo utə njendo'ə nya el, taa bər utə be'ne el tɔ. ²⁵ Njendo, re asi ki njendo'ə nya be ningə, in ngayn; ə bər, re asi ki be'ne ningə in ngayn tɔ. Kin ə, be nje kəy inbe mindi ə, de'gi bari'ə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ningə, nje ki me kəy'ti li'ə yan'de a to bann?

Luwə ki kar'ne ba ə in de ki maji kadi de bol'ə (Mrk 8.38; Luk 9.26, 12.2-9)

²⁶ «Boli'de el, tado nyara ki gidi kuwə ki ginn'ə a te el goto, taa nya ki to lo kiyə'ti, ki de a gər el kaa goto tɔ. ²⁷ Nya ki m'el'se me lo ki diw'ti, eli taa kada wangi, ə nya ki de'gi eli kotiro mbi'se'ti nyəm nyəm, iləi mbər'ə jam dɔ kəy'ti taa tɔ.

²⁸ Boli de'gi ki nje tol daro'se par, um asi tol ndil'se el kin, el. Nan kadi in boli Luwə ki asi kadi tuji ndil'se in ki daro'se nan'ti me por'ti ki biti ki non'ti kin. ²⁹ Ke de ndogi yel'gi joo ki silə kare el wa? Nan in ki kare dann'ti ki kadi osi nanga ki kanji kadi Baw'se Luwə ndigi goto. ³⁰ Ki oji do'se, bin do'se inbe kin kaa in ki tudə kare kare gər kər'o. ³¹ Ə ingi boli nya madi el: ingi, utəi ngann yel'gi nja banyi banyi.

³² «De ki ra ra ki un ndu'ne takum de'gi'ti wangi, toki n'in de lə'm, m'in kaa m'a m'un ndu'm non Bai'ti, ki isi dōran'ti, toki in de lə'm to. ³³ Nan de ki ra ra ki manji ta gər'i'm non de'gi'ti, m'in kaa m'a manji ta gər'ə non Bai'ti, ki isi dōran'ti to.»

*Jeju ene n're ki rə dann de'gi'ti
(Luk 12.51-53, 14.26-27)*

³⁴ «Məri me'se'ti toki m're ki lapiya dōnangi'ti el; m're ki lapiya el, nan m're ki rə dann de'gi'ti. ³⁵ M're ki ganginan dann ngonn ki dingəm'ti ki baw'ne, ngonn ki dene'ti ki kon'ne, ngonn ki dene'ti ki məm'ne ki dene. ³⁶ De madi, de'gi ki me kəy'ti li'ə inbe, a təli njeban'gi li'ə‡.»

*Kər ta rə kə kadi ndolo'n go Jeju
(Mrk 8.34-35; Luk 14.26-27, 9.23-24)*

³⁷ De ki ndigi baw'ne, eke kon'ne utə'm, de'ə kin asi kadi in de lə'm el. De ki ndigi ngonn'ne ki dingəm, eke ki dene utə'm, de'ə kin asi ta kadi in de lə'm el. ³⁸ De ki un kagidəsi lə'ne do'ne'ti el, ə un go'm el to, de'ə kin asi ta kadi in de lə'm

el. ³⁹ De ki ge kaji rɔ'ne ə, a il'ə kɔ, nan de ki isi ilə rɔ'ne kɔ tado lə'm ə, a ingə'ə.

Ta ki do nyakugəgoji'ti

(Mrk 9.37,41; Luk 9.48, 10.16; Jan 13.20)

⁴⁰ «De ki uwə'se ki rɔ'ne'ti, in m'in ə de'ə uwə'm ki rɔ'ne'ti. Ningə de ki uwə'm ki rɔ'ne'ti, in njekulə'm ə uwə'ə ki rɔ'ne'ti tɔ. ⁴¹ De ki uwə njekeltakita Luwə'ti ki rɔ'ne'ti, tado kin ki in njekeltakita Luwə'ti ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan njekeltakita Luwə'ti inbe kin be tɔ. De ki uwə de ki dana ki rɔ'ne'ti, tado kin ki in de ki dana ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan de ki dana inbe kin be tɔ. ⁴² M'el'se toki rɔta'ti, de ki adi mann ki sol me ngonni kala mann'ti, ki kare dann nje ki du'ti, ki dann njendo'gi'ti lə'm kin, tado kin ki in njendo lə'm ningə, a ingə nyakugəgoji'ne um a to kare el.»

11

Jan Batisi in ki Jeju

(Luk 7.18-35)

¹ Loki Jeju adi ndu kin njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo, ginn'ə gangi ningə, ɔti non, aw ndo nya'gi, iləmbər Poyta ki maji me bebo'gi'ti ki dɔnangi'ti ki non. ² Lo kin'ti, Jan Batisi ki to kəy dangay'ti, oo poy nya'gi ki Kirisiti ra, adi ulə njendo'gi lə'ne, kadi dɔji ta Jeju eyina: ³ «In ə in de ki Luwə mbət'ə ki kadi re kakin eke, de ki rangi in non bay kadi ji nginə'ə wa?» ⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Ai eli Jan nya'gi ki oyi ki mbi'se ge ki kum'se ge kin: ⁵ Njekumtɔ'gi oyi lo, nje

mote'gi njiyøi maji, njebanji'gi rø'de ar njay, nje mbiboy'gi oyi ta, ø njekoy'gi indøi taa lo koy'ti tø, taa njendoo'gi kaa, in ki kilø'de mbør Poyta ki maji tø. ⁶ Majikur in læ de ki m'tøl ginn kosi li'ø el.»

⁷ Loki øti awi, Jeju el bulø de'gi ta ki dø Jan'ti ene: «In ri ø ai isi oyi dilølo'ti wa? In gakira ki nøl isi aw si'ø ki yo ge ki ne ge kin wa? ⁸ Eke in ri inbe par ø awi oyi wa? De ki øø ku ki ndole ngayn ø ai oyi'ø wa? Nga nje ki oyi ku ki ndole ngayn kaa, sii me køy'ti læ ngar'gi tø. ⁹ Eke in ri inbe ø awi oyi wa? In njekeltakita Luwø'ti ø awi oyi'ø wa? Re in in ø, m'el'se m'ene oyo in njekeltakita Luwø'ti ki utø njekeltakita Luwø'ti ðay. ¹⁰ In ø makitu læ Luwø elta ki dø'a'ti kete ene: "M'a m'ulø ki njekawkita læ'm kete kadi ra gorow nonyi'ti*." ¹¹ Toki røta'ti, m'el'se, dann de'gi'ti pøti ki dene'gi oji'de kin, de kibo utø Jan Batisi goto. Nga ningø, de ki du ngayn me Konbe læ Luwø bo utø. ¹² Lo kulø ngirø døkagilo'ti læ Jan Batisi, biti ðone, Konbe læ Luwø in ginn nyara ki ki togi'ti, ningø nje togi'gi sangi kadi n'taai'ø ginn togi'de'ti. ¹³ Makitu'gi læ njekeltakita Luwø'ti pøti, ki ndukun'gi læ Moji, elita ki dø nya'gi'ti ki a rai nya biti tei dø Jan Batisi'ti. ¹⁴ Re in ndigi kadi in gøri ginn'ø maji ningø, Jan in njekeltakita Luwø'ti, Eli ki kadi a tøl re. ¹⁵ De ki aw ki mbi'ne tado koo'n dø ta ningø, kadi oo ta kin maji!

¹⁶ «Nan ø m'a m'un'ø kadi m'øji'n de'gi ki ngøsine kin wa? De'gi ki ngøsine kin, toi to ngann'gi ki du ki sii tambalo'ti, ðari madi de'gi

* **11:10** 11.10 Mal 3.1

eyina: ¹⁷ “Ji kɔl nal kadi ndami, ɔ mbɔti ndam, j’osi pa yo kadi nonyi, ɔ mbɔti non.” ¹⁸ In be ɔ, Jan re, sɔ nya el num, anyi mann el num ningɔ, de’gi eli eyina: “Dɔ’a majel”. ¹⁹ Nga a, Ngonn de re, sɔ nya ge, anyi mann ge ningɔ, de’gi eli eyina: “In nje kusɔ nya kɔdi, in nje kanyi yiwi, in madi njetalambo’gi ki njeramajel’gi,” nan kum kar lɔ Luwɔ tɔji rɔ’ne kadi in nya ki dana ki gorow kulɔra’a.»

Be’gi ki mbeti k’inyɔ row nya ra’de’gi ki majel kɔ

(Mat 10.15; Luk 10.12-15)

²⁰ Lo kin’ti, Jeju ilɔ rɔ’ne, kɔl ki de’gi ki me bebo’gi’ti, ki in ɔ in de’gi ki, ra nyakɔji’gi dann’de’ti ngayn utɔ ndɔgi lo’gi, nan inyɔi gorow njiyɔi ki majel kɔ el, ene: ²¹ «Kumtondoo in lɔ’sɛ, in de’gi ki Korajen! Kumtondoo in lɔ’sɛ de’gi ki Betisayda! Nyakɔji’gi ki ɔti ɓol, ki Luwɔ ɔji dann’se’ti kin, re nya’gi kin rai nya me bebo Tir’ti ki bebo Sidon be ɔ, re de’gi ki me’ti a inyɔi kulɔra’de’gi ki majel mayinu. Re a inyɔi row nyara’de’gi ki majel kɔ ki gorow kɔ saki, ki kɔy bu por ki dɔ’ti, uwɔi ndoo. ²² In be ɔ, m’el’sɛ kadi in gɔri toki, ndɔ gangi ta’ti ɔ, ta ki gangi ki dɔ Tir’ti ki Sidon a ngan to yan’sɛ be el. ²³ Nga ningɔ in de’gi ki Kapernayim’ti, oyi ene Luwɔ a un’sɛ aw sese taa kadi dɔran’ti wa? Jagi, a tɔl sese ki nanga, lo ki koo’ti. Tado nyakɔji’gi ki rai nya dann’se’ti kin, re rai nya Sɔdɔm’ti be ɔ, re ɓone kin bebo ki Sɔdɔm’ti a ra ki dɔ’ ne taa ne bay. ²⁴ In be ɔ, m’el’sɛ kadi in gɔri toki, ndɔ gangi ta’ti ɔ, ta ki gangi ki dɔ de’gi ki Sɔdɔm’ti a ngan ngayn to yan’sɛ be el.»

Jeju in ki Baw'ne Luwə
(Luk 10.21-22)

²⁵ Dɔ gangi low'ə'ti kin, Jeju un ta el ene: «Bai, ki in Be nje dɔran ki dɔnangi, m'ulə tɔji dɔ'i'ti, toki iyə'n nya'gi kin njetər'gi ki nje nyagər'gi, ə in te ki dɔ'a adi de'gi ki de'gi gəri dɔ'de el. ²⁶ Oyo, Bai†, in ndigi lə'i kadi nya kin to be.»

²⁷ Jeju el de'gi ki rai non ene: «Bai adi'm nya'gi pəti, ningə de kare ki gər Ngonn goto, in Baw ki kar'ne ba par, taa de kare ki gər Baw kaa goto tɔ, in Ngonn ki kar'ne ba par, ningə in de'gi ki Ngonn inbe ə ndigi kadi n'adi gəri'ə par tɔ.

²⁸ «Rei ki rɔ'm'ti, in pəti ki ɔri rɔgi ginn nyakoti'ti ki ɔy, ə m'a m'adi'se ɔri kon. ²⁹ Uni jugi lə'm, ə tai nyando lə'm, tado m'in de ki sol ləm ləm, taa m'in njekulə dɔ'm nanga num tɔ. Re rai be ə, a ingəi lo kərkon lə ndil'se. ³⁰ M'in, jugi lə'm ɔy el, taa nya ki madi'se kadi oti kaa ɔɔ kəl kəl tɔ.»

12

Ta lə Jeju dɔ ndɔ kərkon'ti
(Mrk 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ Ndɔ kare, Jeju ində dər me ndɔɔ game'gi'ti, ndɔ kərkon'ti lə Juwipi'gi. Njendo'gi li'ə ki in si'ə, bo ra'de adi gangi dɔ ko'gi dɔ njiyət'i sɔi. ² Ə loki Parisi'gi oyi'de ningə, eli Jeju eyina: «Oo njendo'gi lə'i rai nya ki gorow'ə'ti el ndɔ kərkon'ti.» ³ Ə Jeju təl el'de ene: «In tudəi nya ki ngar Dabidi ra loki bo ra'de ki de'gi ki go'ə'ti kin el biti wa? ⁴ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə,

† **11:26** 11.26 In tɔ kəsikurə lə kaw'je'gi.

in ki de'gi ki go'ne'ti, so'i mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'ti. In mapa ki kuso'a in gorow'ə'ti el ki ro'a'ti num, ki ro nje ki go'ə'ti num, nan in njekujənyamosi kadikare par ə in gorow'ə'ti kadi so'i*. ⁵ Eke ta ki ndukun lə Moji ki ndangi el ene: ndo kərkon'ti, njekujənyamosi kadikare'gi isi rai nya ki kadi de ra ndo kərkon'ti el, ginn Kəy'ti lə Luwə, nan de tudə do'de'ti kadi in majel el kin, tudəi el wa? ⁶ Nga ningə kadi m'el'se, loki ji ra'ti ne kin, nya kibo ngayn utə *Kəy lə Luwə to'ti ne. ⁷ Ningə kin ə re in gəri me ta ki ene: "In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosi kadikare par el†" kin ə, re a in gangi ta do de'gi'ti ki ta lə'de goto kin el. ⁸ Tado Ngonn de aw ki togi do ndo kərkon'ti.»

*Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mrk 3.1-6; Luk 6.6-11)*

⁹ Jeju in non, aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. ¹⁰ Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non. Ningə, de'gi sangi row kadi n'indəi ta do Jeju'ti, adi dəji'ə ta eyina: «*Ndukun lə Moji adi tarow kadi de aji madi'ne ndo kərkon'ti eke aj'a el wa?» ¹¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nan dann'se'ti ə, aw ki bati kareba, ə bati kakin osi be'ti ndo kərkon'ti, ə aw un'ə te si'ə taga el wa? ¹² Nga ningə re in de ningə, utə bati nja banyi banyi! M'el'se toki ndukun adi tarow kadi de ra maji ndo kərkon'ti.» ¹³ Lo kin'ti non, Jeju el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Ə dingəm surə ji'ne ningə, ji'ə təl to maji asi

* **12:4** 12.4 1Samiyel 21.2-7; Lebitiki 24.9 † **12:7** 12.7 Oje 6.6

nan ki ki nungi. ¹⁴ Ə loki Parisi'gi tei taga ningə, ai elinan ta ki dɔ Jeju'ti, ke kadi n'rai bann ə n'a n'toli'ə wa?

Jeju in njekulə lə Luwə

¹⁵ Loki Jeju oo poy nya ki gei ra si'ə, ɔti lo kin'ti non kɔ. De'gi ngayn uni go'ə, ningə aji njemonyi'gi pəti tɔ. ¹⁶ Ningə, ndəji'de ki tɔgi'ne, kadi rai adi de gər'ne el. ¹⁷ Tado kadi ta ki Luwə el ki ta njekeltakita Luwə'ti, Ejay † tɔlta'ne. Luwə el ene:

¹⁸ «Oyi njekulə lə'm ki m'mbət'ə, Njendigi lə'm, ki rɔ'm nəl'm ngayn kadi m'ulə ji'm dɔ'a'ti.

M'a m'ində Ndil'm dɔ'a'ti,
Kadi a iləmbər nyara ki dana rɔ ginn be'gi'ti ki dangi dangi§.

¹⁹ A kɔli nan ki de el num, a ində ndu el, De a oo ndu'ə elta tambalo'ti el*.

²⁰ A təti gakira ki to se ki kɔti'ne nanga el, Taa, a tɔl lambi ki isi oy el num tɔ. A ra be biti kadi to nyara ki dana onbe†.

²¹ Ginn be'gi ki dangi dangi a indəi me'de dɔ'a'ti.»

*De'gi eyina Jeju in ngar lə ndil'gi ki majel
(Mrk 3.22-30; Luk 11.14-23, 12.10)*

²² De'gi rei ki dingəm kare ki ndil ki majel ra'a adi kum'ə oo lo el num, elta el num ə, Jeju ad'a lapiya adi kum'ə oo lo ningə elta tɔ. ²³ Nya kin ətə bulə de'gi bol ngayn, adi dəjinan ta eli eyina: «De kam in Ngonn kaw Dabidi el wa?» ²⁴ Nan

‡ **12:17** 12.17 Ejay 42.1-4 § **12:18** 12.18 Ejay 42.1 * **12:19** 12.19 Ejay 42.2 † **12:20** 12.20 Ejay 42.3

loki Parisi'gi oyi ta kin ningə, eli eyina: «In kam isi tuwə ndil'gi ki majel ki tɔgi lə Beljəbul, ki in ngar lə ndil'gi ki majel.» ²⁵ Jeju gər mərta lə'de adi el'de ene: «Kin ə de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təli dɔnan'ti rɔi nan ningə, konbe'ə kin a tuji. Taa, bebo eke me kəy ki de'gi ki me'ti təli dɔnan'ti, rɔi nan, ki kadi a ra taa kaa goto tɔ. ²⁶ Kin ə re Satan inbe tuwə de'gi lə Satan, inbe adi de'gi li'ə təli dɔnan'ti rɔi nan ə, lo kadi konbe li'ə a aw ki kete goto. ²⁷ Re in ki tɔgi lə Beljəbul ə m'tuwə'n ndil'gi ki majel ə, de'gi ki go'se'ti tuwəi'de ki tɔgi lə nan wa? De'gi ki go'se'ti inbe a tɔji kadi ta lə'se in ta ki gorow'ə'ti el. ²⁸ A re in ki tɔgi lə Ndil Luwə ə m'tuwə'n ndil'gi ki majel tɔ ningə, Konbe lə Luwə re te rɔ'se'ti nga.

²⁹ «Ningə re de uwə de ki nje tɔgi dɔ'a kete el ə, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki dɔ'a nga ningə, a kər nya ki me kəy'ti li'ə. ³⁰ De ki in sə'm el, in nje kɔsi'm ta, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje tində sanan tɔ. ³¹ Be ə, m'el'se toki, majel'gi pəti ki de'gi a rai'de, eke kelta ki mal ki ra ki de'gi a eli dɔ Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kɔ adi'de, nan kelta ki mal dɔ Ndil Luwə'ti, Luwə a inyə go kɔ adi'de el ratata. ³² Kin ə re de elta ki majel ɔsi'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go kɔ ad'a, nan re elta ki mal ɔsi'n ta Ndil Luwə ə, Luwə a inyə go kɔ ad'a ki bone'ti el num, ki lo ti'ti el num, ratata.

*Ta ki te ta de'ti in ngar me'de'ti
(Mat 7.16-17; Luk 6.44-45)*

³³ «Kin ə re kagi maji ningə, kanda maji tɔ, a re kagi majel ningə, kanda majel tɔ. Tado in

ki kandi kagi ə de a gər'n kagi. ³⁴ In nje mann majel to lii'gi be kam, a rai bann be ə ta ki maji a te ta'se'ti, ingi ki in de'gi ki majel wa? Tado in nya'gi ki rosi me'de kin ə sii tei ta'a'ti. ³⁵ De ki maji, kuləra'a te me nya ra'ti ki maji ki uwə me'ə. Ningə de ki majel, kuləra'a ki majel te me nya ra'ti ki majel ki uwə me'ə tɔ. ³⁶ M'el'se, ngann ta'gi ki galala pəti ki isi te ta de'gi'ti kin, a ɔri ginn'ə ndo gangi ta'ti. ³⁷ Tado in ki ta ki ta'i'ti ki dana ə a ɔri ta do'i'ti, ə in ki ta ki ta'i'ti ki dana el tɔ ə ta a uwəi.»

Parisi'gi dəji Jeju nyakoji

(Mat 16.1-4; Mrk 8.11-12; Luk 11.16,29-32)

³⁸ Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi madi'gi uni ta eli eyina: «Njendo de'gi, ji ndigi kadi in ra nyakoji madi kare adi j'oo.» ³⁹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «De'gi ki dokagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakoji, nan nyakoji madi ki rangi ki kadi a oyi ore do nyakoji lə njekeltakita Luwə'ti Jonasi, goto nga. ⁴⁰ Tado, to ki kaa ki Jonasi ra kadi mutə, kondə mutə me kanji'ti ki boi kakin ə, Ngonn de a ra'n kondə mutə, kadi mutə ginn donangi'ti tɔ‡. ⁴¹ Ndo gangi ta'ti ə, de'gi ki Ninibi'ti a indəi taa takum de'gi'ti ki dokagilo'ti ki bone kin kadi a iləi ta do'de'ti. Tado, loki Jonasi iləmbər Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔ§. Nga ningə, ki ngə sine kin, de ki utə Jonasi sanyi in ne. ⁴² Ndo gangi ta'ti ə, ngar ki dene ki in holo, a ində taa takum de'gi'ti ki dokagilo'ti ki bone kin kadi a ilə ta do'de'ti. Tado,

‡ 12:40 12.40 Jonasi 2.1 § 12:41 12.41 Jonasi 3.5

in dɔboy dɔnangi'ti nu ə ndɔki re kadi oo gosita lə Salomon. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Salomon sanyi in ne*.

*Ndil ki majel ki təl re tor'ne'ti gogi
(Luk 11.24-26)*

⁴³ «Loki ndil ki majel te me de'ti, aw ilə ki dilələ ki tuti kadi n'ingə lo kisi ki rangi kadi n'or kon'ti, nan ingə el ningə, ⁴⁴ el ene: “M'a m'təl kadi m'aw lo kisi'm'ti ki kete m'nji'ti ə m'te kakin gogi.” Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo kakin to kare, utəi, rai adi maji. ⁴⁵ Nga a, təl aw, oy ndil'gi ki majel utəi'ə inbe bay siri, ningə rei uri me de'ti kakin sii'ti. Lo kin'ti, ji kisi de kin ki dɔ'a taa a majel ngayn utə in ki kete bay. Be ə, de'gi ki majel ki dɔkagilo'ti ki bone kaa a toi be tɔ.»

*Jeju elta lə kon'ne'gi ki ngannkon'ne'gi ki rɔta'ti
(Mrk 3.31-35; Luk 8.19-21)*

⁴⁶ Jeju isi elta bulə de'gi' ba bay ningə, kon'a ki ngannkon'a'gi rei rai taga, sangi kadi n'eli'ə ta. ⁴⁷ Nga a de madi el'ə ene: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi kadi n'eli nu ta.» ⁴⁸ Ə Jeju təl el de kakin ene: «Nan'gi ə in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?» ⁴⁹ Ningə un ji'ne toji'n njendo'gi lə'ne, ə ene: «Oyi kon'm ki ngannkon'm'gi ə sii kin. ⁵⁰ Tado de ki njera ndigi lə Bai ki isi me dɔran'ti ə, in ngonnkon'm, in konnann'm, ki kon'm.»

* **12:42** 12.42 1Ngar'gi 10.1-10

13

Kujita ki dɔ njeduw nya'ti
(Mrk 4.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Ndo'a'ti kin, Jeju te me kəy'ti, aw isi kadi babo'ti. ² Bulə de'gi ngayn kawinan gugi dɔ'a, adi aw al isi me to'ti. Ningə bulə de'gi pəti, rai ngangɪ ba'ti ne. ³ Jeju el'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti ene: «Oyi, njendoɔ kare aw kadi duw nya. ⁴ Ningə, dɔkagilo'ti ki a ilə ko nya, kandi ko'gi madi tosi ngangɪ row'ti adi yəl'gi rei turi pəti. ⁵ Kandi ko madi'gi, tosi dɔnangɪ wor'ti, adi lo kadi ingəi dɔnangɪ asi ta'm uləi ngirə'de'ti goto. Nan kin ə, tɔgi kalangɪ ba, tado ngirə'de to taa ne. ⁶ Loki kadi ɔsi ningə, ngann ko'gi kakin ndolei mbaw. Ningə go'ti, tuti kurum, tado ngirə'de aw nanga boi el. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi, tosi dann konn'gi'ti, adi konn'gi tɔgi ndəmi'de mbɔl. ⁸ Nan kandi ko'gi madi, tosi dɔnangɪ'ti ki maji, adi andi. Ki nan'gi andi asi bu kare, nje ki nungi andi asi dɔ mehen, ə nje ki nungi bay andi asi dɔ mutə tɔ.» ⁹ Jeju ilə dɔ'ti ene: «Re de ki aw ki mbi'ne tado koo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji!»

Ginn nya ki Jeju ndo'n nya ki kuji ta'gi
(Mrk 4.10-12; Luk 10.9-10)

¹⁰ Njendo'gi lə Jeju rei rɔ'a'ti dəji'ə eyina: «Tado ri ə el'de ta ki kujita'gi wa?» ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se ta ki kujita tado ingi, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti ki ɔjido Konbe lə Luwə li'ə adi in gəri, nan ingi, Luwə te ki dɔ'a adi'de el. ¹² Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti bay kadi to mbar mbar ji'ə'ti, nan de ki nya li'ə goto,

in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti inbe bay.» ¹³ In tado kin ə, m'el'n'de ta ki kujita, tado gonyi lo maji kaa, oyi nya el num, oyi ta maji kaa, gəri me'ə el num. ¹⁴ In be kadi ta ki Luwə el ki njekeltakita'a'ti Ejay kin tolta'ne*.
Ejay el ene:

A oyi do ta maji, nan a gəri me'ə el num,

A gonyi lo maji, nan a oyi lo el num,

¹⁵ Tado me de'gi kin təl ngan ngororo.

Uti mbi'de,

Ndəmi kum'de,

Ndigi kadi kum'de oo lo el num,

Kadi mbi'de oo ta el num,

Taa kadi n'gəri nya madi kare el num to,

Nan be el ə teli rei ro'm'ti,

Adi m'aji'de†.

¹⁶ «Nan ingi, in nje majikur, tado kum'se oo nya'gi maji num, mbi'se oo ta maji num. ¹⁷ Toki rota'ti, m'el'se, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ngayn, ki njera nya'gi ki dana ngayn, ndigi kadi kum'de oo nya ki ingi oyi, nan asi koo el, ndigi kadi mbi'de oo ta ki ingi oyi, nan asi koo el to.»

Jeju or me kujita ki ojido nje kilə ko

(Mrk 4.13-20; Luk 8.11-15)

¹⁸ «Ingi, maji kadi gəri me kujita lə nje kilə ko kin maji. ¹⁹ Ngangi row ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta ki do Konbe'ti lə Luwə, nan gər me'ə el, ə Su re or ta ki duw me de'ti kakin ko. ²⁰ Donangi wor ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta lə Luwə ningə, taa kalangi ba ki ronel, ²¹ nan ta kin, ulə ngirə'ne me'ə'ti el. In de ki njekuwə ki

* **13:14** 13.14 Eja 6.9 † **13:15** 13.15 Eja 6.10

ta læ Luwə dəkagilo ki nden be par. Dəgagilo ki nya toro'gi eke kindəkumndoo tado ta læ Luwə re ningə, inyəi kunme lə'de kə kalangi ba. ²² Kandi ko'gi ki tosi dann konn'ti, in de ki oo ta læ Luwə, nan me ki ra sururu də nya'gi'ti ki donangi'ti, ki ra ta nya maji'gi uti də ta ki oyi, adi lo kadi andi goto. ²³ Ningə, donangi ki maji ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta læ Luwə, gər me'ə adi andi maji. Də'de ki madi'gi andi bu kare ge ki nungi andi də mehen ge, də mutə ge.»

Kujita ki də jene'ti

²⁴ Jeju ində kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe læ Luwə, to to de ki duw kandi nya ki maji me ndoo'ti lə'ne, ²⁵ ə kondə, loki de'gi toi bi ningə, njeban li'ə re duw jene də nya'ti ki maji ki duw kakin, ningə ətə aw. ²⁶ Loki kandi nya ki maji kakin uwə təgi, ə kanda'gi sii tei ningə, jene kaa kanda te tə. ²⁷ Lo kin'ti, nje ra kulə'gi ai eli be'de eyina: “Be'je, in kandi nya ki maji ə ji duw me ndoo'ti lə'i tə, nga jene'gi kin tei ra wa?” ²⁸ Ə be'de el'de ene: “In njeban ə ra nya kin.” Nga a nje ra kulə'gi dəji'ə eyina: “In ndigi kadi ji təri'de kə wa?” ²⁹ Nan be nje ndoo el'de ene: “Jagi, lo tər jene'gi'ti kin, a təri ki ko ki maji ba. ³⁰ Ə inyəi'de adi təgi nan'ti biti kagilo kujə ko'ti, ningə ndə kuj'ə'ti ningə, m'a m'el nje kuj'ə'gi m'ene: Təri jene'gi kin dəi ki də'a də'a kadi to uləi por bay taa, ujei inbe ki maji me dam'ti lə'm.”»

*Kujita də kandi kagi'ti ki bari'ə mutardə
(Mrk 4.30-32; Luk 13.18-19)*

³¹ Jeju ində kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe lə Luwə to to kandi kagi madi ki bari'ə nan mutardə ki de madi un duw me ndoo'ti lə'ne kin be. ³² Kandi mutardə ə in kandi nya ki du utə ndəgi kandi nya'gi pəti, nan loki təgi ningə, təl kagi tanyi kibo utə kam tanyi'gi pəti ki me ndoo'ti. Təl kagi kibo, adi yəl'gi rei rai kəy to'de baji'ə'gi'ti.»

Kujita də hum'ti

(Luk 13.20-21)

³³ Jeju el'de kujita ki rangi bay ene: «Konbe lə Luwə to tanan ki hum ki dene madi un ləy'n nduji ki me keh mutə, adi nduji ki ləy ba pəti in kin be.»

Jeju el ta'gi pəti ki kujita

(Mrk 4.33-34)

³⁴ Ta'gi kin pəti, Jeju el bulə de'gi ki kujita. Ta ki kadi el'de ki kujita el goto. ³⁵ In be kadi ta'gi ki Luwə el ki ta njekeltakita'a'ti kin tolta'ne. Njekeltakita Luwə'ti el ene: «M'a m'te ta'm kadi m'el kujita'gi, m'a m'iləmbər nya'gi ki toi lo kiyə'ti lotum ginn dəran'ti ki dənangi'ti nu kin‡.»

Kər ginn kujita ki də jene'ti

³⁶ Jeju inyə bulə de'gi adi'de awi ə aw be. Loki rei be, njendo'gi li'ə rei rə'a'ti, dəji'ə eyina: «Or'je ginn kujita ki də jene'ti ki ra me ndoo'ti kin adi j'oo.» ³⁷ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «De ki njeduw ko nya ki maji kin, in Ngonn de, ³⁸ ningə ndoo, in dənangi; ə kandi ko ki maji, in nje'gi ki ndigi kadi Luwə onbe də'de'ti; jene, in nje'gi ki

uni go Su; ³⁹ njeban ki njeduw'ə, in Su; kagilo kujə ko in dɔboy ndɔ; ningə nje kujə ko'gi in malayka'gi tɔ. ⁴⁰ To ki kaa ki, in ki tori'n jene buki por'ɔ, dɔboy ndɔ a to be tɔ. ⁴¹ Ngonn de a ulə ki malayka'gi lə'ne kadi ɔr de'gi pəti ki nje kɔsi madi de'gi kadi osi me majel'ti, ki de'gi ki njeramajel kɔ Konbe'ti lə'ne. ⁴² *Malayka'gi a buki'de me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i'de ge səm'ti. ⁴³ Lo kin'ti, njera nya ki dana a unji to kadi be me Konbe'ti lə Baw'de Luwə. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji.

Kujita ki dɔ nyakingə'ti ki to lo kiyə'ti ki mədikɔsi

⁴⁴ «Konbe lə Luwə to to nyakingə ki iyəi me ndɔɔ'ti, ə de madi aw te dɔ'ti kin be. De kakin təl iyə gogi, ningə rɔ'a nəl'ə ngayn, adi aw ra gati ki nya maji'gi lə'ne pəti, ə inyə nar'a re ndogi'n ndɔɔ kakin. ⁴⁵ Konbe lə Luwə ki dɔran'ti to to njera gati ki isi sangi mədikɔsi ki ndole be. ⁴⁶ Loki ingə in ki gat'a in ngayn, təl aw ra gati ki nyakingə'gi lə'ne pəti, ə inyə nar'a re ndogi'n mədikɔsi kakin.»

Kujita ki dɔ bandi'ti

⁴⁷ «Konbe lə Luwə to to bandi ki de a ilə me ba'ti ə a ɔy dɔkɔr kanji'gi ki dangi dangi kam be. ⁴⁸ Loki bandi kakin rosi ningə, njendon ndɔr re'n ngang'i ba'ti, isi nanga, ningə tɔr nje ki maji maji me sukim'ti, ə inyə nje ki tei nya el buki'de kɔ. ⁴⁹ Kah'a'ti kakin ə, dɔboy ndɔ a in be tɔ. Malayka'gi a rei kadi ɔri kum de'gi ki njera nya'gi ki dana ki njera nya'gi ki dana el,

nan'ti. ⁵⁰ A buki de'gi ki njera nya'gi ki majel me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i'de ge sëm'ti.»

⁵¹ Lo kin'ti non, Jeju dæji njendo'gi læ'ne ene: «In gæri me ta'gi kin pæti wa?» Æ ilæi'æ'ti eyina: «Oyo, ji gær.» ⁵² Ningæ Jeju el'de ene: «In be æ, njendo de'gi ndukun ki tæl nje taa nyando ki dɔ Konbe'ti læ Luwæ, to to be nje kæy ki ingæ nya'gi ki sigi ki me nya'gi'ti ki kɔkɔ lo ngæm nya'ti læ'ne kin be.»

*De'gi ki Najareti'ti uni me'de adi Jeju el
(Mrk 6.1-6; Luk 4.16-30)*

⁵³ Loki Jeju el kujita'gi ginn'æ gangi ningæ, æti lo ki ra'ti kin kɔ. ⁵⁴ Æti non, aw be ki togi sëm'ti. Jeju ndo nya de'gi ginn kæykawnan'ti læ Juwipi'gi. Ndo'de nyando ki æti'de bol, adi eli eyina: «Gosi ta'gi ki nyakɔji'gi kin in'n ra wa? ⁵⁵ Man! Ngonn læ njeragi kagi dɔ kæy'ti inbe kaa am wa? Kon'a el æ in Mari wa? Æ Jaki ge ki Jisepi ge, ki Simon ge ki Judi ge to el æ in ngannkon'a'gi wa? ⁵⁶ Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne to el wa? Nga nya'gi kin pæti ingæ ra dana?» ⁵⁷ Ta ki dæji kin ægi'de kadi uni me'de, tæl nya tugæ jigi'ti rɔ'de'ti. Æ Jeju el'de ene: «Njekeltakita Luwæ'ti ningæ, in me be koj'o'ti, ki dann noj'o'gi'ti par æ de'gi a kidi'æ'ti.» ⁵⁸ Lo kin'ti, Jeju ra nyakɔji'gi ngayn ki dum kadi de ra el tado mbeti kuni me'de kadi'æ.

14

*Koy Jan Batisi
(Mrk 6.14-19; Luk 9.7-9, 3.19-20)*

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin Erodi ki nje konbe dɔ dɔnangi'ti ki Galile oo ta tɔbar lə Jeju. ² Ə el nje ra kulə'gi lə'ne ene: «De kin in Jan Batisi! In in ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki tɔgi tado ra'n nyakoji'gi ki əti bol.» ³ Erodi el be, tado ndɔ ki inbe adi uwəi Jan, dɔi'ə ki kulə gindi, iləi'ə dangay'ti, tado lə Erodiyadi, ki ne ngonkon'a Pilipi, ⁴ ki Jan el'ə ta dɔ'ti ene: «In gorow'ə'ti el kadi in ta'a ne'i'ti*.» ⁵ Me ta'ti kin, Erodi ndigi tɔl Jan, nan bol bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti. ⁶ Nga a, ndɔ rɔnel koji Erodi'ti, ngonn lə Erodiyadi ki dene, te la non de'gi'ti ki bari'de lo nyakuso'ti, ə nəl Erodi ngayn, ⁷ adi Erodi un ndu'ne ki kiwrɔ kadi n'a n'ad'a nya'gi pəti ki dəji'ne. ⁸ Lo kin'ti, kon'a sul'ə, adi el ene: «Adi'm, toki ji ra'n ne inbe kin, dɔ Jan Batisi me supira'ti.» ⁹ Me ngar tujji oji'n dɔ nya ki ngonn ki dene dəj'ə kin, nan tado kun mindi ki un ki kiwrɔ, taa tado de'gi ki bar'de lo nyakuso'ti kin tɔ ningə, un ndu'ne kadi adi'ə dɔ Jan. ¹⁰ Be ə, adi de madi aw gangi dɔ Jan me kəy dangay'ti, ¹¹ re'n me supira'ti, adi ngonn ki dene kakin, adi awi'n adi kon'ne. ¹² Njendo'gi lə Jan rei uni ninn'ə awi duwi, ningə awi ɔri poy'o Jeju ad'a oo.

Jeju adi nyakuso de'gi dər mi ɔi

(Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

¹³ Loki Jeju oo ta kin ningə, un to ə aw ɔsi rɔ'ne ngərəngi ki kar'ne ba loki de'gi gotoi'ti. Loki bulə de'gi oyi ta'a ningə, in ki bebo'gi ki

* 14:4 14.4 Lebitiki 18.16, 20.21

dangi dangi awi ki nja'de go'ə'ti. ¹⁴ Loki Jeju ur nanga me to'ti, oo bulə de'gi ngayn, loki oo'de, oo kumtondoo lə'de, adi aji njemonyi'gi lə'de. ¹⁵ Loki kadi aw to ur ningə, njendo'gi ɔti ki rɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningə kadi isi ur nga tɔ, ə inyə bulə de'gi kam adi awi ki ngannbe'gi'ti, ndogi nyakuso sɔi.» ¹⁶ Nan Jeju el'de ene: «Awi ki ndo kadi ai lo el, inbe'gi adi'de nya sɔi.» ¹⁷ Ə eli Jeju eyina: «Ki ji ra'n ne kin, j'aw ki mapa mi ə kanji joo tɔ par.» ¹⁸ Ningə Jeju el'de ene: «Rei se'de ne adi'm'in m'oo.» ¹⁹ Ningə go'ti, adi ndu'ne kadi bulə de'gi kakin sii nanga dɔ mu'gi'ti. Ningə ɔy mapa'gi ki mi ki kanji'gi ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi'n dɔ nyakuso kin, ningə uwə gangi'de nan'ti, adi njendo'gi, kadi adi bulə de'gi. ²⁰ De'gi pəti sɔi nya ndanni maji. Ningə, ɔyi ndəgi mapa ki nanyi, kara dɔgi gidə in joo. ²¹ De'gi ki sɔi nya kin asi dingəm'gi dər mi, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki sɔi nya se'de səm'ti el.

Jeju njiyə dɔ mann'ti
(Mrk 6.45-52; Jan 6.16-21)

²² Nden ba go'ti, Jeju ɔsi njendo'gi lə'ne adi ali me to'ti, kadi awi gidi ba'ti kete non'ne'ti, dɔkagilo'ti ki in a inyə'n bulə de'gi. ²³ Loki Jeju inyə'de adi awi ningə, ɔti al aw dɔ mbal'ti, ɔsi rɔ'ne ki kar'ne ba tado kelta ki Luwə. Loki kadi ur, Jeju isi low'ə'ti non ki kar'ne ba. ²⁴ Dɔ gangi low'ə'ti kin, to in dann bati, sanyi ki ngangɔ ba nga. Nəl ulə sur to ki gogi gogi, adi pungum babo ra'de majel. ²⁵ Taginnlo'ti, Jeju in ra njiyə dɔ

mann'ti, isi aw ki rɔ njendo'gi'ti lə'ne. ²⁶ Ə loki njendo'gi oyi'ə ra njiyə dɔ mann'ti ningə, dɔ'de majel, adi eli eyina: «In muwə de,» ningə bol tɔl'de, adi uri kɔl. ²⁷ Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se osi nanga nan in m'in, ə bɔli el!» ²⁸ Lo kin'ti, Piyər ilə Jeju'ti ene: «Burəbe, re in in ə, adi'm ndu'i adi m'njiyə dɔ mann'ti m'aw rɔ'i'ti.» ²⁹ Ə Jeju el ene: «Re!» Ningə Piyər in me to'ti, ur dɔ mann'ti, njiyə dɔ'ti isi re ki rɔ Jeju'ti. ³⁰ Nan loki Piyər oo nəl ki isi ulə ningə, bol ra'a adi ulə ngirə ndu'i mann, adi non ene: «Burəbe, aji'm!» ³¹ Ə kalangi ba, Jeju ilə ji'ne uwə'n Piyər, ningə el'ə ene: «In de ki kunme lə'i in ndikiri ba, ra bann ə in tadi wa?» ³² Ningə loki ali taa me to'ti ə, ginn nəl gangi. ³³ Ə nje ki sii me to'ti osi məkəsi'de nanga non'a'ti, ningə eli'ə eyina: «Tokɔ rɔta'ti, in Ngonn lə Luwə inbe!»

Jeju adi lapiya njemonyi'gi dɔnangi Genejaret'i'ti

(Mrk 6.53-56)

³⁴ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi babo gangi ningə, tei dɔnangi Genejaret'i'ti. ³⁵ De'gi ki low'ə'ti gəri Jeju, adi uləi kulə ki lo lo, dɔnangi ki Genejaret'i'ti ba pəti, ə de'gi rei ki njemonyi'gi pəti rɔ'a'ti. ³⁶ De'gi nonyi dɔ Jeju'ti kadi inyə njemonyi'gi adi ɔdi ta ku li'ə, ningə de'gi pəti ki ɔdi ta ku li'ə ingəi lapiya tɔ.

15

Jeju elta ki dɔ nyajibəlbə'ti

(Mrk 7.1-13)

1 Parisi'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwə ki madi'gi in Jerujalem'ti, rei ingəi Jeju dəji'ə eyina: 2 «Tadɔ ri ə njendo'gi læ'i tæli rɔ'de go nyajibəlbə'ti læ kaw'je'gi el wa? Ji dəji be tadɔ togi ji'de kigo nyajibəlbə'gi el par ə sɔi nya.» 3 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nga ingi, tadɔ ri ə in tæli rɔ'se go mbərkikində'ti læ Luwə el tadɔ nyajibəlbə læ'se wa? 4 Toki rɔta'ti, Luwə el ene: "Ɔsi kurə baw'i ki kon'i." Taa el bay ene: "De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy*." 5 Nan ingi, eli eyina: "De ki el baw'ne eke kon'ne ene: <Nya maji'gi ki re m'a m'osi'n kɔyi in kadikare ki m'ində ta dangi tadɔ Luwə nga,> ningə, 6 de'ə kin aw ki ndoo kadi ɔsikurə baw'ne el nga. Lo kin'ti, sii tuji ki ta læ Luwə tadɔ nyajibəlbə læ'se." 7 Ingi in njekədikum de'gi, ta ki Luwə el ki ta njekeltakita'ne'ti Ejay dɔ'se'ti in ta ki rɔta'ti. Luwə el ene:

8 "Ginn de'gi kin ɔsikurə'm ki ndar ta'de kare, Nan me'de in sanyi sə'm.

9 Tɔji ki isi uləi dɔ'm'ti, nda'a goto, Tadɔ nyando'gi ki isi ndoi de'gi kaa, In mbərkikində'gi ki in rɔ de'gi'ti†."»

Nya ki nje tæl de nya ki to njen'ti
(Mrk 7.14-23)

10 Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki rɔ'ne'ti, ə el'de ene: «Uri mbi'se maji oyi ta læ'm, ə kadi in gəri me'ə tɔ. 11 Nya madi ki in taga aw ta de'ti ki a tæl'ə nya ki to njen takum Luwə'ti goto. Nan nya ki te ta de'ti ə a tæl de nya ki to njen'ti.» 12 Lo

* 15:4 15.4 Tekitaga 20.12, 21.17; Ndukun 5.16; Lebitiki 20.9

† 15:9 15.9 Eja 29.13

kin'ti, njendo'gi lə Jeju rei rɔ'a'ti eli'ə eyina: «Ta ki el kin to me Parisi'gi ngayn, kin in gər wa?»
 13 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Kagi ki ra ki Bai man el, a ɔri'ə kɔ. 14 Inyəi'de, in njekumtɔ'gi ə isi ndɔri njekumtɔ'gi. Nga ningə, re njekumtɔ ndɔr njekumtɔ ə, joo pəti a osi be'ti.» 15 Ə Piyər un ta el'ə ene: «Or me kujita kin adi j'oo.» 16 Ningə Jeju el ene: «Adi inbe'gi kaa in gəri nya el tɔ wa? 17 Adi m'el'se, nya'gi pəti ki ɔdi ta de, a aw te kanda'a'ti, ningə go'ti ə, te kɔ, aw be sin'ti. 18 Nan nya ki te ta de'ti, in nya ki in ngarme de'ti, ningə in kin ə in nya ki nje təl de ki to njen'ti. 19 Ngarme'de ə in lo ki mərta'gi ki majel isi tei'ti, ki təl nan, ki kuwə marum, ki kaya ki ra, ki bogi, ki mannaji ki ngom, ki kelta ki majel dɔnan'ti. 20 Ingi kin ə in nya'gi ki isi təli de nya ki to njen'ti, nan kusɔ nya par, um togi ji el, a təl de nya ki to njen'ti el.»

*Dene ki Kana'ti un me'ne adi Jeju
(Mrk 7.24-30)*

21 Jeju in low'ə'ti non, ɔr rɔ'ne aw dɔnangi'ti ki Tir'ti ki Sidon. 22 Ningə nyi, dene ki Kana'ti kare te non re, ningə un ndu'ne ki taa el ene: «Burəbe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtɔndoo lə'm! Tado ndil ki majel adi kon ngonn'm ki dene ngayn.» 23 Nan Jeju ilə ta'ti el. Ningə njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti, eli'ə eyina: «In tuwə kɔ go'je'ti, tado a ində ndu go'je'ti.» 24 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «In ngann Isirayel'gi ki toi to bati'gi ki nanyinan be kam par ə Luwə ulə'm ki rɔ'de'ti.» 25 Nan dene re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti ene: «Burəbe, re ra sə'm!» 26 Ə Jeju ilə'ti ene: «In

gorow'ə'ti el kadi de un nyakuso læ ngann'gi, ilø adi ngann busi'gi.» ²⁷ Ningə dene el Jeju ene: «In rōta'ti Burəbe, nga k'in ə, ngann busi'gi ki ai ginn tabilə'ti a soi bunə nya'gi ki in dō tabilə'ti tosi nanga tō.» ²⁸ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «Dene, kunme lə'i bo ngayn! Ningə kadi ingə nya ki to rō'i kin, toki dəji'n.» Ningə ngonno'ki dene kakin, ingə lapiya nga dō kad'a'ti inbe kin non tō.

Jeju aji njemonyi'gi ngayn
(Mrk 7.31-37)

²⁹ Jeju ətə low'ə'ti non, aw ta ba'ti ki Galile. Al aw dō mbal'ti, isi nanga. ³⁰ Bulə de'gi ngayn rei rō Jeju'ti ki nje mote'gi ki njekumtō'gi, ki nje kingə tuji'gi ki nje mbiboy'gi ki elita el, taa njemonyi'gi ki rangi ngayn non bay. Rei ki njemonyi'gi kin buki'de non Jeju'ti, ningə Jeju aji'de. ³¹ In nya ki ətə bulə de'gi bol ngayn, kadi nje mbiboy'gi elita num, nje kingə tuji'gi ingəi lapiya nga num, nje mote'gi njiyəi num, taa njekumtō'gi kaa oyi lo num tō, adi uləi tōji dō Luwə'ti læ Isirayel'gi.

Jeju adi nyakuso de'gi dər sō soi bay
(Mrk 8.1-10; Mat 14.13-21)

³² Jeju bar njendo'gi lə'ne el'de ene: «M'oo kumtondoo læ bulə de'gi kin, tado ndo mutə bone ə in sə'm nan'ti, ningə, nya ki kadi soi goto. Ningə m'ge kadi m'inyə'de ki me'de ki bo ba el, nan to bo ində taa tōgi'de row'ə.» ³³ Ə njendo'gi li'ə dəji'ə eyina: «J'a j'in ki mapa ra dilələ'ti ne, ə bulə de'gi ki ətə bol be kin a soi asi'de wa?» ³⁴ Ningə Jeju dəji'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in

bann wa?» Ə eli'ə eyina: «Mapa in siri ki ngann kanji'gi nden do'ti.» ³⁵ Ə Jeju ilə ndu'ne adi bulə de'gi kadi sii nanga. ³⁶ Ningə oy mapa ki siri ki ngann kanji'gi kakin ji'ne'ti, ra oyo Luwə do'ti, ningə gangi nan'ti, adi njendo'gi lə'ne, adi adi bulə de'gi soi. ³⁷ De'gi pəti soi nya ndanni, adi njendo'gi kawı gındə'gi ki nanyi rosi kara siri. ³⁸ De'gi ki soi nya, asi dingəm'gi dər so, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki soi nya səm'ti el. ³⁹ Go'ti, Jeju inyə bulə de'gi adi awi, ningə al me to'ti, aw dənangi Magadan'ti.

16

Parisi'gi ki Sadusi'gi, dəji nyakoji Jeju (Mrk 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Parisi'gi ki Sadusi'gi, rei rə Jeju'ti dəji'ə kadi ra nyakoji ki in dōran'ti adi'de n'oyi. Dəji'ə be, to kuləkikiyə tadə kuwə'n'ə. ² Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Loki kadi aw to ur ningə eli eyina: “Lo a to maji, tadə dōran kər njoo.” ³ Loki lo ti ki sin ba ningə, eli eyina: “Bone ndi a ədi, tadə dōran kər wuu.” In be ə, asi kadi gəri bal kum dōran, nga ra bann be ə nyakoji'gi ki isi rai nya dəkagilo'ti ki bone taa asi gər el wa! ⁴ De'gi ki dəkagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakoji, nan nyakoji madi ki rangi ki kadi a oyi ore do nyakoji lə Jonasi goto nga.» Ningə inyə'de, ə ətı aw.

Hum lə Parisi'gi ki lə Sadusi'gi (Mrk 8.14-21; Luk 12.1-6)

⁵ Loki isi awi dow ba'ti ki kare, me njendo'gi oy do mapa'ti ki kadi oyi. ⁶ Nga ningə Jeju el'de

ene: «Oyi maji! Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, ɔji'n dɔ hum lə Parisi'gi, ki hum lə Sadusi'gi.» ⁷ Nan ingi isi mərta kin yo dɔ'de'ti eyina: «In tado kɔy ki j'ɔyi mapa el!» ⁸ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «In de'gi ki kunme lə'se in ndikiri ba, tado ri ə isi mərta ki dɔ mapa'ti ki ɔyi el wa? ⁹ In gəri me nya'gi el kaa bay wa? Me'se olo dɔ mapa'ti ki mi ki dingəm'gi dər mi sɔi kin el wa? Ndɔki ɔyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in tɔli wa? ¹⁰ Taa mapa ki siri ki dingəm'gi dər sɔ sɔi kin kaa me'se olo dɔ'ti el num tɔ wa? Ndɔki ɔyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in tɔli wa? ¹¹ Ta ki m'el m'ene: Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, ɔjido hum lə Parisi'gi, ki hum lə Sadusi'gi kin, in ta ki sɔw dɔ mapa el, kin ra bann be ə asi kadi gəri me'ə el wa?» ¹² Lo kin'ti nga a gəri toki el'de kadi n'indəi kumkədi dɔ rɔ'de'ti, ɔjido hum ra mapa el, nan ɔjido nyando lə Parisi'gi ki Sadusi'gi.

*Piyər el toki Jeju in de ki Luwə mbət'ə
(Mrk 8.27-30; Luk 9.18-21)*

¹³ Loki Jeju aw te dɔnangi Sejare'ti ki Pilipi, dɔji njendo'gi lə'ne ta ene: «De'gi isi elita ki dɔ'm'ti toki, m'in Ngonn de m'in nan wa?» ¹⁴ Ə Njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eli eyina in Jan Batisi; nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekelta ki ta Luwə'ti Jeremi eke ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.» ¹⁵ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Nga inbe'gi ki dɔ'se, eli eyina m'in nan wa?» ¹⁶ Ə Simon Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngonn lə Luwə ki nje kisi kum ba!» ¹⁷ Ningə Jeju el Simon ene: «In nje majikur,

Simon ki ngonn Jonasi, tado in de ə te ki do nya kin adi in gər el, nan in Bai ki nje kisi me dōran'ti taa ə te ki do'a adi. ¹⁸ Nga ningə m'a m'el'i m'ene in Piyər (ki kər me'ə nan Mbal), ningə do mbal'ti kin ə m'a m'ində ngirə *Njekawnan'gi lə'm do'ti. Tōgi koy a ra si'ə nya madi el. ¹⁹ M'a m'ad'i lakele Konbe lə Luwə. Ningə nya'gi pəti ki a do dōnangi'ti ne, a do dōran'ti tō, ə nya'gi pəti ki a tuti dōnangi'ti ne, a tuti dōran'ti tō.» ²⁰ Ningə ndəji njendo'gi ki tōgi'ne toki k'in ne Kirisiti, de ki Luwə mbət'ə kin, kadi eli taa de madi el.

*Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti
(Mrk 8.31-9.1; Luk 9.22-27)*

²¹ In dōkagilo'ə'ti non, Jeju ulə ngirə tōji njendo'gi adi gəri toki, maji kadi n'aw Jerujalem, n'ingə kon ngayn ji ngatōgi'gi'ti lə Juwipi'gi, ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi. A tōli'ne, nan ndo ki kon mutə tum ginn'ə ndo koy'ne'ti, ə n'a n'te lo koy'ti. ²² Nan do ta'ti kin, Piyər ər Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'a ene: «Luwə a ngəmi, jagi Burəbe, a adi nya kin te do'i'ti el!» ²³ Nan Jeju təl rō'ne, el Piyər ene: «Təl gogi Satan, ər rō'i kə sanyi rō'm'ti! In jigi ki nje tugə'm, tado mərta lə'i in mərta ki in rō Luwə'ti el, nan in mərta lə de'gi.»

²⁴ Ningə go'ti, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rō'ne to nya madi el, kadi in be un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ²⁵ Be ə toki rōta'ti, de ki ge kaji rō'ne inbe dōnangi'ti ne a ilə rō'ne kə. Nan de ki ilə rō'ne kə tado lə'm, a isi ki do'ne taa gogi.

²⁶ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dɔnangi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tuji ə, maj'a to ra be wa? Nya madi ki de a adi ɔr'n tor ndil'ne to non wa? ²⁷ M'in Ngonn de m'a m're ki malayka'gi lə'm me toji'ti lə Bai Luwə, ningə m'a m'ugə goji de ki ra kigo kulə ra'a'ti. ²⁸ Toki rɔta'ti, adi m'el'se: de'gi madi dann'se'ti ne a oyi el bay ə a oyi m'in Ngonn de ki a re to Ngar kin taa.»

17

Jeju mbəl rə'ne

(Mrk 9.2-3; Luk 9.28-36)

¹ Ndɔ mehen go'ti, ningə Jeju ɔr Piyər num, Jaki num, taa Jan ki ngonkon Jaki num tɔ, ə aw se'de, dɔ mbal'ti ki ngal sanyi ki ndəgə'gi. ² Low'ə'ti non, Jeju mbəl takum'ne. Ta kum'ə unji to kadi be, taa ku ki rɔ'a'ti kaa unji to kadi be tɔ*. ³ Ningə low'ə'ti non, Moji ingi ki Eli tei ki rɔ'de'ti bus, ra elita ki Jeju. ⁴ Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Burəbe, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. Re in ge ə, m'a m'ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in nya Moji, ə ki kare in nya Eli tɔ.» ⁵ Loki Piyər ra elta ta'ne'ti ba bay ningə nyi, kilndi ki kunj'ə to, in dow dɔ'de bigum. Ningə ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, in ki nəl'm ngayn kadi m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.» ⁶ Loki njendo'gi oyi dɔ ta kin ningə, osi ki takum'de nanga, bɔl tɔl'de. ⁷ Ə Jeju re rɔ'de'ti, ɔdi'de ə el'de ene: «Indəi taa, ə adi bɔl ra'se el.» ⁸ Nga

* **17:2** 17.2 2Pi 1.16-18

ningə, loki eyina n'uni kum'de ki taa ningə, oyi de madi ki rangi el, oyi Jeju ki kar'ne ba par.

⁹ Loki in do mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ində ndu kin non'de'ti ene: «Eli nya ki ra nya adi oyi kin de madi el, biti kadi m'in Ngonn de m'te dann njekoy'gi'ti.» ¹⁰ Go'ti, njendo'gi daji'ə eyina: «Tado ri inbe ə, njendo ndukun'gi eyina maji kadi Eli re kete taa wa?†» ¹¹ Ə ilə'de'ti ene: «In ki rōta'ti kadi Eli a re kadi ra go nya'gi pəti adi asi nan gogi.» ¹² Ningə m'in, adi m'el'se madi oyi, Eli re ə binəm, ə de'gi gəri el, adi rai si'ə nya ki me'de ge. Be to a, Ngonn de kaa a ingə'n kon ji'de'ti. ¹³ Lo kin'ti, njendo'gi gəri kadi ta ki Jeju el'de kin sow do Jan Batisi.

*Jeju adi lapiya ngonn ki njedamsil
(Mrk 9.14-29; Luk 9.37-43)*

¹⁴ Loki təli isi rei ki rō bulə de'gi'ti, dingəm madi kare re rō Jeju'ti, əsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene: ¹⁵ «Burəbe, oo kumtondo lə ngonn'm ki dingəm, ki damsil ra'a adi ingə kon ngayn kin. Dəkagilo'gi madi, isi tosi ki por'o ge ki me mann'ti ge. ¹⁶ M're si'ə rō njendo'gi lə'i, nan asi kadi adi'ə ingə lapiya, el.» ¹⁷ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dəkagilo'ti ki bone ki in nje me ngan, njera nya ki majel, kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'əsi ginn'se biti kagilo bann taa wa? Rei si'ə rō'm'ti ne.» ¹⁸ Ningə Jeju ndangi ndil ki majel ad'a te rō ngonn'ti, par ə tanan'ti non, ngonn ingə lapiya nga.

† 17:10 17.10 Mal 3.23

19 Go'ti, njendo'gi rei rɔ Jeju'ti, loki in si'ə ki kar'de ba, dɔji'ə eyina: «Tadɔ ri ə kete j'in j'asi kadi ji tuwə ndil kin el wa?» 20 Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Asi el, tadɔ kunme lə'se in ndikiri ba. Ningə kadi m'el'se toki rɔta'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi ki bari'ə mutardə kin be mindi kaa, a eli mbal kam eyina: “Ōti, aw ra nu be” ə, a ɔti kadi aw ra. Nya ki a dum dɔ'se goto.» [21 Taa, ko ndil'gi ki be kin, de a tuwə'de ki takul kelta ki Luwə ki kɔgi rɔ nyakusɔ ta.]

Jeju təl elta ki dɔ koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti bay

(Mrk 9.30-32; Luk 9.43-45)

22 Ndɔ kare njendo'gi sii nan'ti pɔti Galile'ti, ə Jeju el'de ene: «A uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti. 23 Kadi a tɔli m'in, nan ndɔ ki kon mutə go koy'm'ti, ə m'a te lo koy'ti.» Ta kin ɔr tɔgi njendo'gi ə təl ɔr bay.

Jeju ingi ki Piyər ugəi lambo ki me Kəy'ti lə Luwə

24 Loki Jeju in ki njendo'gi rei tei Kapernayim'ti, nje ki isi taai lambo me Kəy'ti lə Luwə rei rɔ Piyər'ti dɔji'ə eyina: «Njendo'se nya ugə lambo ki me Kəy'ti lə Luwə el wa?‡» 25 Ə Piyər ilə'de'ti ene: «Oyo, ugə lambo.» Ningə Piyər re te bə ningə, Jeju un ta kete el'ə ene: «Mərta lə'i in ri ə Simon? Nan'gi ə in njetalambo'gi ki nje taa nyagangi'gi dɔ de'gi'ti ki ngar'gi ki dɔnangi'ti ne gangi wa? In ngann nje bə'gi eke in mbah'gi wa?» 26 Ə Piyər el'ə ene: «In mbah'gi.» Loki ene: «Mbah'gi», Jeju ene: «Re in be ə, ngann

‡ 17:24 17.24 Tekitaga 30.11-16

nje ðe'gi, rai kare ənn. ²⁷ Nan re in be kaa, kadi j'in ə ji təl jigì tugə de'gi kam el, ə aw babo'ti, ilə kuy, uwə'n kanji ki dəkete ki a re un kuy, ningə te ta'a, ə a ingə silə kare ta'a'ti, kadi ugə'n lambo lə'i, lə'm tɔ.»

18

*De ki in kibo me Konbe lə Luwə
(Mrk 9.33-37; Luk 9.46-48)*

¹ Dɔ kad'a'ti inbe kin, njendo'gi rei dəji Jeju eyina: «Nan ə in kibo me Konbe'ti lə Luwə wa?»
² Ə Jeju ðar ngonn ki du ad'a re ra dann'de'ti,
³ ningə el'de ene: «Tokì rɔta'ti, adi m'el'se, re in mbəli təli toi to ngann'gi be el ə, a uri me Konbe'ti lə Luwə el. ⁴ De ki sol dɔ'ne ləm ləm to ngonn be ə, de'ə kin a in kibo ngayn me Konbe'ti lə Luwə. ⁵ Re de uwə ngonn ki be kin rɔ'ne'ti, me tɔ'm'ti ə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm rɔ'ne'ti.

*Jeju ndəji de'gi dɔ majel'ti
(Mrk 9.42-48; Luk 17.1-2)*

⁶ «Kin ə tokì de madi ra adi ki kare dann nje ki du'ti kam ki uni me'de adi m'in, osi me majel'ti ə, in soti ngayn ðay tado li'ə kadi doi mbal kibo ngayn mində'ti, ə osi'ə iləi'ə ðul ba'ti.
⁷ Kumtondoo ki dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ki nje re ki nya'gi ki isi tugəi madi de'gi jigì'ti adi osi. Tokì rɔta'ti, maji kadi nya'gi ki nje tugə de'gi jigì'ti toi, nan kumtondoo in lə de ki njera kadi de osi.
⁸ Kin ə ji'i eke nja'i rai nu adi osi me majel'ti ə, gangi'de ilə'de kɔ sanyi. Tado, in soti kadi ingə kaji ki ji'i ki kare eke nja'i kare, utə kadi in ngəm ji'i'gi joo pəti, eke nja'i'gi joo pəti, ə iləi nu me por'ti ki bitì ki non'ti. ⁹ Kin ə kum'i kare

rai adi osi majel'ti ə, or'ɔ ilə kɔ sanyi. Tado, in soti kadi ingə kaji ki kum'i ki kare, utə kadi in ngəm kum'i'gi joo pəti, ə iləi nu me dilə por'ti ki biti ki non'ti. ¹⁰ Oyi maji! Kadi kidi ki kare dann ngann'gi'ti kin el, tado, toki rɔta'ti, malayka'gi lə'de sii ki dɔkagilo'gi pəti, takum Bai'ti ki isi dɔran'ti taa. [¹¹ Tado m'in Ngonn de m're tado kaji de'gi ki nanyinan*.]

Kujita dɔ bati'ti ki nanyi

(Luk 15.3-7)

¹² «De madi aw ki bati'gi bu, ə in ki kare nanyi, ningə, inyə ndəgə'gi ki dɔjikara gidə in jikara dɔ mbal'ti, ə aw sangi in ki nanyi kakin. Eke kigo kə'ə'ti lə'se, ta ri ə a eli dɔ lo kin'ti wa? ¹³ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, re ingə bati ki nanyi kin ə, rɔ'a a nəl'ə ngayn dɔ'a'ti utə nje ki dɔjikara gidə in jikara ki nanyinan el kin. ¹⁴ Be tɔ ə, Baw'se ki isi me dɔran'ti, ge kadi ki kare dann ngann'gi'ti kaa nanyi kɔ el.»

Row kingə de ki ra majel

¹⁵ «Loki ngonnkon'i ra majel ə, aw ingə, in si'ə joo ba, ningə ulə ji'i dɔ majel'ti li'ə ki ra, ad'a gər. Re oo ta lə'i ningə, in ingə ngonnkon'i gogi. ¹⁶ A re oo ta lə'i el ningə, aw un de ki rangi kare, eke de'gi joo sə'i, aw ingə'n'ə bay. In ra be kadi “nya'gi pəti in ki kun ndu dɔ'ti kigo ta'ti lə de'gi joo eke mutə ki kadi manyinaj'a†”. ¹⁷ Kin ə re mbəti koo ta lə'de ə, el njekawnan'gi. Ə re mbəti koo ta lə Njekawnan'gi bay tɔ ningə, kadi

* **18:11** 18.11 Barta kin goto me makitu'gi'ti madi ki ndangi kete nu ki ndonn ta Gireki. † **18:16** 18.16 Ndukun ki nja joo 19.15

oo'ə to de ki gər Luwə el, eke to njetalambo be.
¹⁸ Toki rɔta'ti, adi m'el'se: nya'gi pəti ki a doi dɔnangi'ti ne, a doi dɔran'ti tɔ, ə nya'gi pəti ki a tuti dɔnangi'ti ne, a tuti dɔran'ti tɔ.»

¹⁹ «Toki rɔta'ti, m'el'se m'adi in gəri bay: re de'gi joo dann'se'ti, indəi ndu'de nan'ti dɔnangi'ti ne, kadi dəji nya ri ki uwə me'de ə, Bai ki isi me dɔran'ti a adi'de. ²⁰ Tado loki de'gi joo eke mutə kawinan, me tɔ'm'ti ə, m'in dann'de'ti non.»

K'inyə go majel'gi lə nan kɔ
(Luk 17.4)

²¹ Lo kin'ti, Piyər ɔti ki rɔ Jeju'ti dəj'ə ene: «Burəbe, kin ə ngonnkon'm ra sə'm majel ə, kadi m'inyə go kɔ nja bann m'ad'a wa? Kadi m'inyə go kɔ bitɪ nja siri wa?» ²² Ə Jeju el'ə ene: «M'el m'ene bitɪ nja siri el, nan bitɪ nja dɔsiri nja siri.»

²³ «In be ə, Konbe lə Luwə to to ta kin be: Ndo kare ngar madi ge kadi nje ra kulə'gi lə'ne udəi kər nya'gi lə'ne non'ne'ti adi n'oo. ²⁴ Ə ulə ngirə, adi rei ki in ki kadi a ad'a nar ki dum kudə kər'ɔ. ²⁵ Nan dingəm kakin aw ki nya ki kadi ugə'n bāngi kin el, adi be'ə un ndu'ne kadi ndogi'ə, ne'ə ki ngann'a'gi, ki nya maji'gi li'ə ba pəti tor bāngi'ti kin. ²⁶ Ə nje ra kulə osi nanga non be'ne'ti, non uwə nja'a ene: “Si sə'm dɔ'ti, ə m'a m'ugə'i bāngi kin pəti.” ²⁷ Nga a, lo kin'ti, be'ə oo kumtondoo li'ə, adi inyə bāngi ki dɔ'a'ti kin kɔ, ə inyə'ə adi aw kare.

²⁸ «Loki de ki bāngi in dɔ'a'ti kakin ene n'te ki taga ningə, ingə madikulə li'ə kare ki in, aw ki bāngi lə'ne ki nden be par dɔ'a'ti, ə osi si'ə

uwə, səkirə mind'ə, ningə el'ə ene: “Ugə'm
 ɓangi ki dɔ'i'ti!” ²⁹ Ə mad'a osi nanga non'a'ti,
 non dɔ'a'ti ene: “Si sə'm dɔ'ti, ə m'a m'ugə'i
 ɓangi kin.” ³⁰ Nan mbəti, adi aw si'ə bitɪ
 ilə dangay'ti, nginə'n ta ɓangi ki kadi ugə'n'ə.
³¹ Loki madikulə'gi oyi nya ki ra kin ningə, to
 rɔ'de ngayn adi ai ɔri poy nya'gi kin pəti be'de
 adi'ə oo. ³² Ə ngar ɓar'a ad'a re, ningə el'ə
 ene: “In nje ra kulə ki majel, m'inyə go ɓangi
 ki dɔ'i'ti pəti kɔ tado non ki in non dɔ'm'ti.
³³ Nga in, ri ə ɔgi kadi oo kumtondoo lə mad'i
 toki m'in m'oo'n kumtondoo lə'i kin be to el wa?
³⁴ Lo kin'ti, wongi ra be'ə dɔ'a'ti ngayn, adi ilə
 dangay'ti, lo ra kulə'ti ki kon, bitɪ kadi ugə'n
 ɓangi ki dɔ'ne'ti pəti tigə. ³⁵ Ningə Jeju ilə dɔ'ti
 ene: In be to ə, Bai ki isi dɔran'ti taa, a ra'n'se,
 loki de madi dann'se'ti, inyə go majel kɔ k'inyə
 ki in ngarme'ə'ti adi ngonkon'ne, el.”»

19

*Ta ki dɔ gangi nan'ti lə dene ki dingəm
 (Mrk 10.1-12; Luk 16.18)*

¹ Loki Jeju tɔlta ta'gi ningə, ɔti Galile'ti, aw
 dɔnangi Jude'ti, gidi ba Jurden'ti. ² Bulə de'gi
 ngayn uni go'ə, adi aji'de dɔ monyi'gi'ti lə'de.
³ Parisi'gi ɔti rei rɔ Jeju'ti, dəji'ə ta to kuləkikiyɔ
 tado kuwə'n'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow
 kadi dingəm tuwə ne'ne, ɔjido nya ki ra ki ra adi
 nəl'ə el eke adi tarow el wa?» ⁴ Ə Jeju ilə de'ti
 ene: «In tudəi Makitu lə Luwə ki ndangi kin el
 bitɪ wa? “Lo kulə ngirə kində nya'gi'ti Luwə ra

dingəm ki dene*, ⁵ ningə el ene: in be ə, dingəm a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi nan ki ne'ne† kadi təli daro ki kare. ⁶ Lo kin'ti, a in joo el nga, nan in daro ki kareba. Ningə nya ki Luwə doo nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el."»
⁷ Ə eli Jeju eyina: «Nga ra bann be ə Moji adi ndu ene re dingəm tuwə ne'ne ningə maji kadi ad'a makitu gangi nan ji'ə'ti wa‡?» ⁸ Jeju təl el'de ene: «In tado me ngan lə'se ə Moji adi'n'se tarow kadi tuwəi ne'se'gi, nan lo kulə ngirə nya'gi'ti, in be el. ⁹ Nga ningə, adi m'el'se, re de tuwə ne'ne, tado nya ki rangi um in ta lə kaya ki ra el, ə taa dene ki rangi ə, de'ə kin təl njekuwə marum.»

¹⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Re in kin ə in ndu ki to do dingəm'ti ki ro dene'ti ə, taa dene el in soti.» ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «De'gi pəti gəri me ta kin el, nan nje ki Luwə adi'de ta row'ə par. ¹² De'gi madi in non, taai dene el, tado togi'de sangi dene goto, ningə in nya ki tei me kon'de'ti nu; nje ki madi'gi in tado kor ki ori'de kuji, ə nje ki nungi, mbeti taa dene tado Konbe lə Luwə to. De ki asi kadi gər me ta kin ningə kadi gər.»

Jeju njangi do ngann'gi ki du
(Mrk 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du ro Jeju'ti kadi njangi do'de, ə elta ki Luwə tado lə'de, nan njendo'gi ndangi'de. ¹⁴ Ə Jeju el ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei ki ro'm'ti, um ogi'de tarow el, tado Konbe lə Luwə in yan de'gi ki toi to

* **19:4** 19.4 Lo tum ginn nya'gi 1.27, 5.2 † **19:5** 19.5 Lo tum ginn nya'gi 2.24 ‡ **19:7** 19.7 Ndukun ki nja joo 24.1

ngann'gi ki du be.» ¹⁵ Go'ti, Jeju njangi do'de, ə ɔti ilə do'ne aw lo ki rangi'ti.

*Ta ki do ngonn ki basa ki njenyakingə
(Mrk 10.17-31; Luk 18.18-30)*

¹⁶ Ndo kare, dingəm kare re rə Jeju'ti, ningə dəj'ə ene: «Njendo de'gi, in ri ki maji, ə kadi m'ra, ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁷ Ə Jeju el'ə ene: «Tado ri ə dəji'm ta do nya ki maji'ti wa? De ki maji in kareba. Re in ge kur me kumngayira'gi ningə, in təl rə'i go mbərkikində'gi'ti.» ¹⁸ Ə dingəm kakin dəji Jeju ene: «Mbərkikində'gi ki ra wa?» Ningə Jeju ilə'ti ene: «A təl de el, a uwə marum el, a bəgi el, a mannaji ki ngom do mad'i'ti el\$, ¹⁹ ɔsi kurə baw'i ki kon'i, taa a ndigi de mad'i to darə'i in be be*.» ²⁰ Ningə ngonn ki basa ene: «Nya'gi kin pəti, m'təl rə'm go'ti nga. Nga ki ne kin, in ri bay ə nanyi'm kadi m'ra wa?» ²¹ Ə Jeju el'ə ene: «Re ge kadi asi nan tapi takum Luwə'ti ningə, aw, adi ndogi sə'i nya maji'gi lə'i pəti, lowə nar'a njendoo'gi, ningə a aw ki nyakingə ngayn dərən'ti, ə un go'm.» ²² Nan loki ngonn ki basa oo ta'gi kin ningə, ɔti aw ki rənel el, tado in de ki aw ki nyakingə'gi ngayn.

²³ Ə Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Toki rota'ti, adi m'el'se, a ngan ngayn ki rə njenyakingə'ti kadi ur me Konbe'ti lə Luwə, ²⁴ ningə m'təl m'el'se bay, in nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur me Konbe lə

§ **19:18** 19.18 Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20

* **19:19** 19.19 Lebitiki 19.18

Luwə.» ²⁵ Ta kin əti njendo'gi bol ngayn, adi eli eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?» ²⁶ Ə Jeju ində manji'de ba ningə el'de ene: «Ki rə de'gi'ti lowə goto, nan ki rə Luwə'ti lo ra nya'gi pəti to.» ²⁷ Ə Piyər un ta el'ə ene: «Nga oo, j'in ki j'inyə nya'gi lə'je pəti, ə j'un go'i kin, ri ə j'a j'ingə wa?» ²⁸ Ə Jeju ilə'ti ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se: ndə ki nya'gi pəti a indəi ngirə'de kində ki sigi, ə m'in Ngonn de m'a m'nji də kumbər konbē'ti lə'm, ki de'gi a toji'm'in kin ningə, ingi ki uni go'm kin, ingi kaa a isi də kumbər konbē'ti ki dəgi gidə in joo kadi gangi ta də ginn kaw Isirayel'ti ki dəgi gidə in joo. ²⁹ Ningə re de madi, inyə kəy lə'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki konnann'ne'gi, ki kon'ne, ki baw'ne, ki ngann'ne'gi eke dənangi lə'ne tado lə'm ə, a ingə nya'gi kin də'ti nja bu, taa a ingə kaji ki a to biti ki non'ti tə. ³⁰ Nga ningə, de'gi ngayn ki kete, a təli nje ki gogi, ə de'gi ngayn ki gogi, a təli nje ki kete tə.»

20

Kujita də nje ra kulə me ndəə nju'ti

¹ «Konbē lə Luwə to to bē nje kəy, ki te ki sin ba kadi n'oy nje ra kulə'gi kadi rai kulə me ndəə nju'ti lə'ne kin be. ² Ndu'de osi nan'ti ki nje ra kulə'gi, kadi adi'de nar ki lo ra kulə'ti ki ndə kare, ningə adi'de awi me ndəə nju'ti. ³ Loki te ki kadi ki jikara ki sin ningə, oo nje ra kulə'gi ki rangi bay, ki rei rai tambalo'ti ki kanji ra kulə, ⁴ ə el'de ene: “Ingi kaa, ai me ndəə nju'ti lə'm rai kulə, ə m'a m'adi'se nyakugə goji ki asi

gorow'ə'ti." ⁵ Ningə ɔti awi. Loki te taga ki kadi ki jam dɔ be'ti num, ki kadi ki kɔti be'ti num ningə, ra kah'a'ti kakin bay. ⁶ Go'ti, te re ki kadi ra binyə bilə ningə, oo nje ra kulə'gi ki rangi bay, ki rei rai non, ə el'de ene: "Ra bann ə sii lo kin'ti lo sɔl, ki kanji ra kulə wa?" ⁷ Ə iləi'ə'ti eyina: "De ki unn'je kulə'ti goto." Ə el'de ene: "Ingi kaa, awi me ndɔɔ nju'ti lə'm rai kulə tɔ."

⁸ «Loki kadi ur ningə, njendɔɔ nju el njengəm nya li'ə ene: "In bar nje ra kulə'gi, ə adi'de nyakugə goji'de, ulə ngirə dɔ nje re gogi'ti, tɔl taa dɔ nje re kete'ti." ⁹ Nje re ki kadi ra binyə bilə, nan nan kaa ingə nar ki lo kulə'ti ki ndɔ kare. ¹⁰ Lo kin'ti, nje re dɔ kete rei yan'de nga ningə, məri kadi n'a n'ingəi nar ki utə yan madi'de'gi, nan ingi kaa, ingəi nar ki lo kulə'ti ki ndɔ kare inbe kakin tɔ. ¹¹ Loki isi taai nar kin, barita ki njendɔɔ ¹² eli eyina: "Nje ki rei gogi ne kin, rai kulə kadi kareba par, ningə in adi'de nar ki asi nan ki yan'je, j'in ki ji ra kulə sin biti kadi ur, adi kadi ndaw'je." ¹³ Lo kin'ti, nje ndɔɔ elta ki kare dann'de'ti ene: "Madi'm, nya madi kare ki low'ə'ti el ki m'ra sə'i goto. Ndu'je sə'i osi nan'ti dɔ nar'ti ki lo kulə'ti ki ndɔ kare el wa? ¹⁴ Taa nya lə'i, ə aw. M'ge kadi m'adi in ki re gogi nya kin, toki m'ad'i kin be tɔ. ¹⁵ In gorow'ə'ti kadi nya ki me'm ndigi ə m'ra ki nyakingə lə'm el wa? Eke in ta lə'i kadi me'i tujɔ tadɔ maji ki m'ra wa?" ¹⁶ Nga ningə Jeju ilə'ti ene: In be ə, nje ki gogi a tɔli nje ki kete, ə nje ki kete a tɔli nje ki gogi tɔ.»

*Jeju elta dɔ koy'ne'ti ki te'ne lo koy'ti bay
(Mrk 10.32-34; Luk 18.31-34)*

¹⁷ Ta kaw ki Jerujalem'ti, loki in dɔ row'ti, Jeju ujə rɔ'ne ki njendo'gi ki dɔgi gidə in joo gədi kare, ningə el'de ene: ¹⁸ «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, ningə a uləi m'in Ngonn de ji kibo'gi'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə. A gangi ta koy dɔ'm'ti, ¹⁹ ningə a uləi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi kogi dɔ'm'ti ge, tindəi m'in ki ndəy hawlay ge, bəri m'in kagidəsi'ti ge. Nan ndo mutə tum ginn'ə ndo koy'm'ti ə, m'a m'te lo koy'ti.»

*Kon Jaki in ki Jan dəji nya Jeju
(Mrk 10.35-45)*

²⁰ Go'ti, kon ngann lə Jebede re ki ngann'ne'gi rɔ Jeju'ti, ningə kon ngann'gi ɔsi məkəsi'ne nanga non Jeju'ti tado dəj'ə nya kare. ²¹ Ə Jeju dəj'ə ene: «In ri ə in ge wa?» Ningə, el'ə ene: «Un ndu'i kadi ngann'm'gi ki joo kam, de kare isi dɔjikəl'i'ti, ə in ki nungi isi dɔjigəl'i'ti tɔ, loki a isi dɔ kumbər Konbe'ti lə'i.» ²² Lo kin'ti non, Jeju ilə'ti ene: «In gəri me nya dəji lə'se kin el. A asi kadi ingəi kɔpi kon ki m'aw to m'ingə kam kare mindi wa?» Ningə eli eyina: «Oyo, j'a j'asi kare.» ²³ Ə Jeju el'de ene: «Kon ki m'aw to m'ingə kam, ə rɔta a ingəi kare, nan ta ki ɔjido kisi dɔjikəl'm'ti eke dɔjigəl'm'ti; in ta lə'm kadi m'in ə m'adi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki Bai Luwə ra go'ə kete nu tado lə'de.» ²⁴ Ndəgi njendo'gi ki dɔgi, loki oyi ta'gi kin, rɔ'de nəl'de ki ngann lə Jebede ki joo kin el. ²⁵ Be ə, Jeju

ɓar'de pəti ki rɔ'ne'ti, el'de ene: «In gəri kadi nje konɓe'gi dɔ ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki dɔnangi'ti ne, sii uwəi'de ginn tɔgi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njetɔɓar kaa, onyiɓe dɔ'de'ti ɓay tɔ. ²⁶ Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ningə, kadi təl nje ra kulə lə'se pəti. ²⁷ Taa re de madi ndigi kadi n'in de ki dɔkete dann'se'ti ningə, kadi təl njekuləɓər lə'se tɔ. ²⁸ In be tɔ ə m'in Ngonn de kin m're kadi de'gi taa rai kulə adi m'in el, nan kadi m'in ə m'ra kulə m'adi'de, taa m'adi rɔ'm kadi m'ugə'n dɔ bulə de'gi ngayn m'ilə'de taa tɔ.»

Jeju aji njekumtɔ'gi joo
(Mrk 10.46-52; Luk 18.35-43)

²⁹ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne isi tei me be'ti ki Jeriko ki taga, bulə de'gi ngayn njiyəi go'de'ti muki muki. ³⁰ Ningə njekumtɔ'gi joo sii ngangɔ row'ti. Loki oyi kadi in Jeju ə isi ində dər ningə, uni ndu'ne ki taa eyina: «Burəɓe, Ngonnkaw Dabidi*, oo kumtondoo lə'je!» ³¹ Bulə de'gi ndangi'de kadi uti ta'de, nan njekumtɔ'gi uni ndu'de ki taa inɓe ɓay eyina: «Burəɓe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'je!» ³² Lo kin'ti, Jeju ra lokati, ɓar'de, ningə dəji'de ene: «In ri ə, gei kadi m'ra madi'se wa?» ³³ Ə iləi'ə'ti eyina: «Burəɓe, ji ge kadi kum'je te adi j'oo'n lo!» ³⁴ Jeju oo kumtondoo lə'de, ə ɔdi kum'de, par ə tanan'ti non, kum'de oo lo, adi uni go'ə.

* **20:30** 20.30 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki dɔ'ti ginn makitu'ti nanga.

21

Jeju ur Jerujalem'ti ki kɔsikurə

(Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

¹ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi dɔ be ki Jerujalem ndəkba ki be ki Betipaje, ki kadi mbal kagi buni'gi'ti, ulə njendo'gi joo, ² el'de ene: «Awi me ngonnbə'ti ki ra non'se'ti kam. Lo kur inbe ki a uri ki me be'ti par ə, a ingəi kon koro ki dɔi'ə, ngonn koro ra gəd'ə'ti, ningə tuti'ə, ə rei se'de adi'm'in. ³ Re de madi el'se nya madi ə, iləi'ə'ti eyina: “Burəbe ə ge'de,” ə a inyə'de kalangi ba kadi tuti'de.»

⁴ Nya kin a ra nya be kadi ta ki Luwə el ki njekeltakita Luwə'ti el kin tolta'ne:

⁵ «Eli de'gi ki Siyon'ti eli eyina:

Oyi ngar lə'se a re dɔ'se'ti,

In de ki sɔl lɔm lɔm,

Isi dɔ kon koro'ti, in ki ngonn koro*.»

⁶ Njendo'gi ai, rai toki Jeju el'n'de. ⁷ Rei ki kon koro in ki ngonn koro kakin ningə, lɔwi ku'gi lə'de gidə'ti, ningə Jeju ala isi dɔ'ti. ⁸ Bulə de'gi ngayn lɔwi ku'gi lə'de go row'ti. Nje ki nan'gi tətəi mbi kam'gi, tiləi dɔ row'ti. ⁹ Bulə de'gi nje njiyə non Jeju'ti ki nje njiyə go'ə'ti uni ndu'de ki taa eyina:

«Ojana, Ngonnkaw Dabidi!

Kadi Luwə njangi dɔ de ki re me tɔ Burəbe!

Ojana, tɔji in ki dɔ Nje kisi dɔran'ti taa†!»

¹⁰ Loki Jeju ur Jerujalem'ti, loki me be'ti ba pətəi ndigi bir bir. Adi de'gi dəji rɔ'de ta eyina: «In de

* **21:5** 21.5 Ejay 62.11; Jakari 9.9 † **21:9** 21.9 Pa'gi 118.25-26

ki bann wa?» ¹¹ Ə bulə de'gi iləi'de'ti eyina: «In Jeju, njekeltakita Luwə'ti, ki Najareti, donangi Galile'ti.»

*Jeju tuwə njeragati'gi nati Kəy'ti lə Luwə
(Mrk 11.15-19; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)*

¹² Go'ti, Jeju aw ur nati Kəy'ti lə Luwə, ningə tuwə njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Kəy'ti lə Luwə kə. Jeju sur tabilə'gi lə njembəl nar ki be'ne ki nje ki dəbe'gi'ti tilə, nan'ti ki nya kisi lə njelaw dər dum'gi. ¹³ Ningə el'de ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Kəy lə'm a bari'ə kəy kelta ki Luwə, nan ingi, təli'ə lokiyeə lə njebogi'gi yo!» ¹⁴ Lo kin'ti non, njekumto'gi ki mote'gi, rei ro'a'ti nati Kəy'ti lə Luwə, adi adi'de lapiya. ¹⁵ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi nya'gi ki əti bol ki Jeju ra'de, ki ndu ngann'gi ki isi bar nan'ti Kəy lə Luwə ene: «Ojana Ngonnkaw Dabidi!» kin ningə, me'de on'de, ¹⁶ adi eli Jeju eyina: «Oo ta ki ngann'gi ra eli kam wa?» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Oyo, m'oo, nan ke in tudəi ndu Luwə ki ndangi eyina:

“Ra adi ngann'gi ki du, ki nje to ta mba'ti kaa, ta'de ulə toji do'i'ti” kin el waS?»

¹⁷ Ningə lo kin'ti, Jeju inyə'de non, ə te me bebo'ti kə, aw Betani'ti, aw isi nu.

*Jeju mann kagi mbaykote
(Mrk 11.12-14,20-24)*

¹⁸ Lo ti go'ti ki sin, Jeju təl isi re me bebo'ti, bo ra'a. ¹⁹ Ə oo kagi mbaykote ki ra kadi row'ti, to

kadi n'aw ginn'ti, nan loki re ndəkba ningə, oo mbi'ə'gi par um oo kanda el. Ə Jeju el mbaykote kakin ene: «A andi gogi el biti ki non'ti.» Ningə low'ə'ti non, mbaykote tuti. ²⁰ Loki njendo'gi oyi nya kin, əti'de ɓol ngayn, adi dəji ta eyina: «Ra bann ə low'ə'ti ne par ə kagi tuti wa?» ²¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, re awi ki kunme, ə me'se tɔsi el ə, in nya ki m'ra ki mbaykote kin par ə a rai el, nan re eli mbal kam eyina: “Ōti lo kin'ti rangi, aw osi me ba'ti,” kaa nya kin a ra nya. ²² Nga ningə, nya'gi pəti ki a dəji ki kunme, me kelta'ti ki Luwə ə, a ingəi.»

*Ta ki dəji do tɔgi'ti ki Jeju awi'n
(Mrk 11.27-33; Luk 20.1-8)*

²³ Jeju ur me Kəy'ti lə Luwə, isi ndo nya de'gi ningə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, rei ki rɔ'a'ti, dəji'ə eyina: «Nan adi tarow kadi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan tɔ ə adi ndu'ne ə isi ra'n wa el'je adi j'oo?» ²⁴ Ə Jeju təl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dəji'se ta kareba be tɔ. Re iləi m'in'ti ningə, m'in kaa m'a m'el'se de ki adi'm tarow kadi m'ra'n nya'gi kin tɔ. ²⁵ Nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi wa?» Nan təli ra elinan ta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: “In Luwə ə ulə'ə”, a dəji'je ene ke ra bann ə j'uni me'je j'adi Jan el wa? ²⁶ A kin ə re j'eli j'ene: “In de'gi ə uləi Jan” ə a in ta ki rɔ bulə de'gi'ti tɔ, tado de'gi pəti oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti.» ²⁷ Be ə təli eli Jeju eyina: «Ji gər el.» Ə Jeju təl ilə'de'ti ene: «Re in be ə m'in kaa m'a m'el'se tɔgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tɔ.»

Kujita dɔ ngannkonnan'gi'ti ki joo

²⁸ Jeju elta ki rangi bay ene: «Eli'm'in ta lə'se dɔ ta'ti kin adi'm'in m'oo. Dingəm kare aw ki ngann dingəm'gi joo, ə un ta el ki dɔkete ene: “Ngonn'm, aw ra kulə me ndɔɔ nju'ti bone.”

²⁹ Ningə ngonn kakin ilə baw'ne'ti ene: “M'a m'aw el,” ə isi ba biti ningə me'ə uwə ki ta, adi ində aw. ³⁰ Dingəm re rɔ ngonn'ti ki nja joo, el'ə kaa ta ki el ngonnkon'a kakin, ningə in el ene: “Oyo, m'a m'aw bay,” ə aw el. ³¹ Eke dann ngann'gi'ti ki joo kin in ki ra ə ra go ndigi'ti lə baw'ne wa?» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «In ki dɔkete.» Ə Jeju el'de ene: «Tokɪ rɔta'ti, adi m'el'se, njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya a tei Konbe'ti lə Luwə non'se'ti. ³² Tado Jan Batisi re rɔ'se'ti, toji'se row ki dana, nan in taai me'ə el, nan njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya'gi uni me'de. Ə ingi, oyi nya kin be kaa, me'se uwə'se ki ta go gogi ə adi inyəi gorow njiyə'gi ki majel kɔ, ə uni me'se el.»

Kujita dɔ nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti, ki nje me majel

(Mrk 12.1-12; Luk 20.9-19)

³³ Go'ti, Jeju el'de ene: «Uri mbi'se oyi kujita ki rangi bay. De kare ki njendɔɔ nju in non, ningə ində singə gugi'n gidə gugi. Ur be kadi to mborei nju'ti, ningə ra ngonn kəy ngəmlo səm'ti. Ningə go'ti doi ta nan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju, kadi to rai kulə ningə a kanyinan nya'a, ningə ɔti aw mbah. ³⁴ Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər'gi lə'ne kadi awi taai kandi nya ndɔɔ kakin, ki in yan'ne ji nje ra

kulə nju'ti adi'ne. ³⁵ Nan loki bər'gi rei tei ningə, nje ra kulə'gi uwəi'de tindəi ki kare ngayn, toli ki nungi, ningə ki kon mutə, tiləi'ə ki mbal tɔ. ³⁶ Njendɔɔ təl ulə ki bər'gi ki rangi, ngayn utə in ki kete inbe kin bay. Nan rai se'de ko nya inbe ki rai ki nje ki kete kakin bay. ³⁷ Ta təl ta'a'ti, dingəm təl ulə ngonn ne inbe rɔ'de'ti, ene: "A bɔli gidi ngonn'm." ³⁸ Nan nje ra kulə nju, loki oyi ngonn kakin ningə elinan dann'de'ti eyina: "Darɔ'a inbe kam ə a in nje nya nduwə! Rei adi ji toli'ə, ningə nya nduwə li'ə, j'a təli'ə yan'je'ti." ³⁹ In be ə, uwəi ngonn kakin ndɔri'ə, awi si'ə gidi lo ndɔɔ'ti taga, toli'ə. ⁴⁰ Lo'ti kin Jeju dəji'de ene: Ndɔ ki dingəm ki be nje ndɔɔ kin a re ə, ri ə a ra ki nje ra kulə nju kin wa?" ⁴¹ Ə eli'ə eyina: «A tɔko de'gi ki majel kin ki tɔko ki ki kon ngayn, ə a adi ndɔɔ lə'ne nje ki rangi, ki kadi a adi'ə kanda ki dɔkagilo'ə'ti ki ɔji.» ⁴² Ningə Jeju el'de ene: «In tudəi me makitu'ti lə Luwə oyi el wa? "Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə, In ə təl mbal ki in tɔgi kəy. In kin in kuləra Burəbe. In nyakɔji ki əti bɔl ə to takum'je'ti kin*."»

⁴³ Ningə adi m'el'se bay tɔ: «A taai Konbe lə Luwə ji'se'ti, kadi təli adi ginn de'gi ki rangi ki kadi a rai kulə ki maji. ⁴⁴ Nga ningə, de ki osi dɔ mbal'ti kin ə, a təti njeki njeki, a re in ə mbal kin osi dɔ'a'ti tɔ ningə, a rəkitə'ə rəkitə rəkitə.» ⁴⁵ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi oyi kujita kin ningə, gəri me'ə kadi in ta ki dɔ'de'ti ə Jeju ra el. ⁴⁶ Ə sangi row kadi

* 21:42 21.42 Pa'gi 118.22-23

n'uwəi'ə, nan bōli bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jeju to njekeltakita Luwə'ti.

22

*Kujita ki ojido bar de'gi lo nyakuso taa nan'ti
(Luk 14.15-24)*

¹ Jeju ilə rō'ne el'de ta ki kujita bay ene:
² «Konbe lə Luwə to to ngar ki ra nyakuso kibo tado ngonno'ki aw to taa dene kin be. ³ Ngar ulə njekulə'gi lə'ne adi awi eli de'gi ki bari'de lo nyakuso'ti, kadi rei, nan de'gi kakin mbəti. ⁴ Ngar təl ində taa ta njekulə'gi'ti ki rangi bay ene: “Ki ngosine kin, nyakuso oy nga, m'tol baw mangi'gi, ki binyə'gi ki bati'gi lə'm, ki boi mbul mbul maji, nya'gi pəti asinan, ə rei lo nyakuso taa nan'ti.” ⁵ Nan de'gi ki bari'de kakin, usi'de do ta'ti li'ə kin el, ki kare aw lo ndoo'ti lə'ne, ki nungi aw lo gati'ti lə'ne ndəgə'gi, uwəi njekulə'gi adi'de kon ningə tōli'de. ⁶ Ə nje ki nungi bay, uwəi njekulə'gi adi'de kon ge, tōli'de ge.

⁷ «Lo kin'ti, wongi təl ngar, adi ulə ki njero'gi lə'ne adi awi tōi ko njetol nya'gi kakin num, tuləi bebo lə'de por num to. ⁸ Ningə go'ti, ngar el njekulə'gi lə'ne ene: “Nyakuso taa nan oy nga, nan de'gi ki in ki bari'de, in de'gi ki asi ta te low'ə'ti el. ⁹ Awi ki tatorow'gi, bari de'gi pəti ki ngəi'de, adi'de rei lo nyakuso taa nan'ti.” ¹⁰ Njekulə'gi awi ki gorow'gi, kawī de'gi pəti ki ngəi'de, ki maji ge, ki majel ge, adi de'gi rosi me kəy kadi de'gi soī nya taa nan'ti. ¹¹ Loki ngar ene n'ur kəy kadi n'oo de'gi ki bari'de kakin ningə,

oo dingəm madi kare ki isi ki ku kuso nya taa nan rɔ'ne'ti el. ¹² Ə ngar el'ə ene: "Madi'm, in ra bann ə ur kəy ne ki kanji ku kuso nya taa nan rɔ'i'ti wa?" Ningə dingəm kakin ilə'ti el. ¹³ Nga a ngar el njekulə'gi lə'ne ene: "Dɔi ji'ə'gi ki nja'a'gi, ə iləi'ə taga lo ki diw'ti, ki in lo ki a non'ti ge, a ngor ngang'i'ne'ti ge." ¹⁴ Toki rɔta'ti, Luwə bar de'gi ngayn, nan nje ki mbəti'gi in ngayn el.»

*Ta dɔ kugə lambo lə ngar kibo Sejar
(Mrk 12.13-17; Luk 20.20-26)*

¹⁵ Parisi'gi ingəi nan, elinan ta, kadi n'iyəi kulə n'uwəi Jeju me ta'ti ki n'a dəji'ə ə a te ta'a'ti. ¹⁶ Be ə, uləi njendo'gi lə'de in ki de'gi madi ki me kuti'ti lə Erodi, adi awi eli'ə eyina: «Njendo, ji gər kadi in nje kelta ki rɔta'ti, in njendo de'gi row ki rɔta'ti ki nəl Luwə num, in bol kum'de el num, tado in bol k'in kibo eke kəti bol lə de'gi el. ¹⁷ Ə el'je adi j'oo ta ki me'i'ti: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi de ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa?» ¹⁸ Nan Jeju gər me majel lə'de, adi el'de ene: «In njekədikum de'gi! Tado ri ə iyəi kulə kadi uwəi m'in wa? ¹⁹ Ɔji'm'in silə ki kadi de a ugə'n lambo adi'm'in m'oo.» Ningə Ɔji'ə silə kare. ²⁰ Nga ə dəji'de ene: «Dɔ nan ə indəi, ə tɔ nan tɔ ə ndangi silə'ti kin wa?» ²¹ Ə iləi'ə'ti eyina: «In Sejar.» Ə Jeju təl el'de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» ²² Ta ki Jeju el'de kin dum dɔ'de, adi inyəi'ə ə ɔti awi.

*Ta dɔ kində taa lə njekoy'gi lo koy'ti
(Mrk 12.18-27; Luk 20.27-38)*

²³ Ndo'a'ti non, Sadusi'gi ki in de'gi ki oyi kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el, rei rɔ Jeju'ti dəji'ə eyina: ²⁴ «Njendo, Moji el ene: “Re de madi oy, ki kanji k'inyə ngann'gi tor'ne'ti, maji kadi ngonnkon'a taa dene nduwə kin, oji'n ngann'gi, kadi tei tor ngonnkon'a'ti*.” ²⁵ Ki ojido ta kin, toki dann'je'ti, ngannkon nan'gi in siri ge be. Ki dokete taa dene, ningə oji'n ngon el bay ə oy, adi inyə dene nduwə adi ngonnkon'ne. ²⁶ Nya kin ra nya be, in do ki nja joo'ti, ki ki nja mutə'ti, biti te'n do ki nja siri'ti. ²⁷ Go'de'ti pəti, darɔ dene inbe re oy tɔ. ²⁸ Eke ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti ə, nan dann'de ə a in ngaw dene kin wa? Tado in siri pəti taai'ə ne'de'ti.» ²⁹ Ə Jeju el'de ene: «In de'gi ki indəmi row, tado in gəri Makitu lə Luwə el num, taa in gəri təgi lə Luwə el num tɔ. ³⁰ Ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, dingəm'gi ki dene'gi a taai nan el nga. Pəti a toi to malayka'gi be me dɔran'ti. ³¹ Ki ojido kində taa lo koy'ti lə njekoy'gi, tudəi ta ki Luwə el'se kin el wa? ³² Luwə el ene: “M'in Luwə lə Abiraham, m'in Luwə lə Isaki, ki Luwə lə Jakobi.” Luwə in Luwə lə de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy'gi el†.» ³³ Bulə de'gi ki oyi ta lə Jeju, nyando li'ə əti'de bol ngayn.

Ndukun ki utə ndəgi ndukun'gi
(Mrk 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Loki Parisi'gi oyi kadi Jeju dum do Sadusi'gi ningə, ingi kawinan. ³⁵ Ə ki kare dann'de'ti, ki in

* **22:24** 22.24 Ndukun ki nja joo 25.5 † **22:32** 22.32 Tekitaga 3.6, 15

njendo ndukun'gi, iyə kulə me ta'ti, dəji Jeju ene:
³⁶ «Njendo, dann mbərkikində'gi'ti lə Luwə pəti me ndukun'ti, in ki ra ə in dɔ madi'ne'gi'ti wa?»
³⁷ Ə Jeju ilə'ti ene: «A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarme'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, taa ki mərta lə'i ba pəti tɔ‡. ³⁸ In kin ə in ndukun ki dɔkete ki utə mbərkikində'gi pəti. ³⁹ Ningə ndukun ki nja joo ki maj'a to'ti tɔ ə to kin: A ndigi de mad'i to darɔ'i inbe be tɔŦ. ⁴⁰ Ndukun'gi lə Moji ba pəti, ki ta'gi lə njekeltakita Luwə'ti, ngirə'de in dɔ mbərkikində'gi'ti ki joo kin.»

*De ki Luwə mbət'ə ki Dabidi
 (Mrk 12.35-37; Luk 20.41-44)*

⁴¹ Loki Parisi'gi kawinan kakin, Jeju dəji'de ta ene: ⁴² «Ki go mərta'ti lə'se dɔ Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə kin, oyi kadi in ginn koji'ti lə nan wa?» Ə eli'ə eyina: «In ngonnkaw Dabidi.» ⁴³ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann be ə Dabidi loki Ndil Luwə ra kulə me'ə'ti bar'a “Be'm” wa? ⁴⁴ Tado Dabidi el ene:

“Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene:

⟨In re isi dɔjikɔl'm'ti ne,

biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti
 ginn togi'ti*⟩.”

⁴⁵ «Ə re Dabidi bar'a Burəbe ə, ra bann taa Kirisiti, ki in de ki Luwə mbət'ə a in ngonnkaw Dabidi wa?» ⁴⁶ Lo kin'ti, de ki asi kadi ilə ta'ti kare be goto. Ningə in dɔ ndɔ'a'ti kin nu, de kaa sangi kadi n'dəj'ə ta el nga.

‡ **22:37** 22.37 Ndukun ki nja joo 6.5 § **22:39** 22.39 Lebitiki
 19.18 * **22:44** 22.44 Pa'gi 110.1

23

*Jeju gangi ta do njendo ndukun'gi ki Parisi'gi'ti
(Mrk 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)*

¹ Jeju el bulə de'gi ki njendo'gi lə'ne ene:
² «Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, kulə lə'de in
 kər ginn ndukun lə Moji. ³ Nga ningə ingi, maji
 kadi in təli rə'se go nya'gi'ti ki eli'se, nan ndaji
 kulə ra'de'gi el, tado rai nya ki inbe'gi sii eli ki
 ta'de kin, el. ⁴ Doi nya ki oy indəi do de'gi'ti, nan
 inbe'gi mbeti kun ngonn ji'de nden be kuwə'n
 se'de taa. ⁵ Kulə ra'de'gi pəti, rai ki kadi de'gi
 oyi gidi'de. Ngann ndukun'gi ki ndangi uləi me
 ngann buwati'gi'ti, ə de'gi doi nati non'de'ti ə isi
 ji'de'ti inbe kin, rai yan'de adi boi, taa kulə'gi
 ki de'gi oxi sil ku'gi'ti kin kaa, rai yan'de adi
 ngal tə*. ⁶ In de'gi ki gei lo kisi ki kete non
 de'gi'ti lo nyakusə'ti num ki nya kisi ki kete non
 de'gi'ti ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi num
 tə. ⁷ Taa gei kadi de'gi rai'de lapiya ki buki
 nan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi'ti num, taa
 kadi de'gi bari'de "Njendo de'gi" num tə. ⁸ Nan
 ingi, adi de bar'se "Njendo", el, tado pəti, in
 ngannkon'nan'gi, ningə Njendo'se in kareba tə.
⁹ Bari de madi donangi'ti ne "Baw'se" el, tado
 Baw'se in kareba, ə isi doran'ti. ¹⁰ Taa adi de
 bari'se "De'gi kibo", el tə, tado De kibo lə'se in
 kareba, ə in Kirisiti ki in de ki Luwə mbət'ə.
¹¹ De kibo dann'se'ti, a in nje ra kuləbər lə'se.
¹² De ki un do'ne ki taa, a uləi do'a ki nanga, ə
 de ki ulə do'ne ki nanga, a uni do'a taa tə.

* 23:5 23.5 Kər Isirayel'gi 15.38-41

Kumtondoo in læ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi

¹³ «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Sii uti tarow ki kaw Konbe'ti læ Luwə dɔ de'gi'ti. Inbe'gi uri me'ti el, ningə de'gi ki gei kur me'ti kaa, ɔgi'de num tɔ.

[¹⁴ «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi. Tai nya maji'gi læ njengawkoy'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'se, toki in de'gi ki maji. Go kulə ra'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn dɔ'se'ti†.]

¹⁵ «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Awi mbah, anyinan ngodi dɔnangi ray'gi'ti ki lo lo, dɔ ba'gi'ti kadi ingəi de kare go'se'ti. Ə loki ingəi'ə ningə, rai'ə adi təl asi ta kaw me por'ti ki biti ki non'ti nja joo utə inbe'gi bay tɔ.

¹⁶ «Kumtondoo in læ'se, in nje kɔr de'gi tarow, ki kum'se tɔ! Sii eli eyina: “Re de iw rɔ'ne ki Kəy læ Luwə ningə, to kare, a re iw rɔ'ne ki lɔr ki Kəy læ Luwə ə, maji kadi ra nya ki iw'n rɔ'ne.”

¹⁷ In mbo de'gi, njekumtɔ'gi! Lɔr in nya ki Kəy læ Luwə, adi in yan Luwə. Eke lɔr ə in kibo ngayn eke, Kəy læ Luwə ki təl lɔr nya ki kində ta dangi'ti kin wa? ¹⁸ Təli eli bay eyina: “Re de iw rɔ'ne ki ringiri lo kində kadikare ə, to kare, a re iw rɔ'ne ki kadikare ə, maji kadi ra nya ki iw'n rɔ'ne.”

¹⁹ In njekumtɔ'gi! In ri ə in kibo ngayn wa? In kadikare eke in ringiri lo kində kadikare ki təl kadikare nya ki kində ta dangi'ti kin wa? ²⁰ De

† **23:14** 23.14 Barta'gi ki me nya'gi'ti kin [] goto me makitu'gi'ti ki njendanga ndangi kete.

ki iw rɔ'ne ki lo kində kadikare ningə, iw rɔ'ne ki ringiri lo kində kadikare num, ki nya'gi pəti ki isi dɔ'ti num tɔ. ²¹ De ki iw rɔ'ne ki Kəy lə Luwə ningə, iw rɔ'ne ki Kəy lə Luwə num, ki Luwə ki isi me'ti num. ²² De ki iw rɔ'ne ki dɔran ə, iw rɔ'ne ki kumbər ngar lə Luwə num, ki Luwə ki isi dɔ'ti num‡.

²³ «Kumtondoo in lə'se in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi. Ɔri nya kare dann ki dɔgi'ti, me mbi kam'gi'ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tanyi'gi'ti, ki me ngann nya ndir tanyi'gi'ti, adi Luwə, ningə indəi nja'se dɔ nya'gi'ti ki maji'de to me ndukun'ti lə Luwə, to nyara ki dana, ki koo kumtondoo, ki nyara ki low'ə'ti. Ki rɔta'ti in kin ə in nya'gi ki kadi re a indəi kum'se go'ti rai, ə inyəi ndəgə'gi ki kɔ non be el. ²⁴ In nje kɔr de'gi tarow, ki kum'se tɔ! Sii uləi nya ta ngoo mann'ti lai mann tado ngann kur'gi ki du, ə isi turi jambal me'se'ti.

²⁵ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Togi gidi kala mann ki gidi kaa kusɔ nya adi ar, nan me kəy rosi ki nya bɔgi'gi ki nya ki ingəi ki gorow nyənn nyara ki majel. ²⁶ In Parisi ki njekumtɔ! Togi me kala mann, ningə gidə a ar njay tɔ.

²⁷ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Toi to dɔɓadi'gi ki de'gi rai pon gidi'ti adi ndai kam be: re oo gidə taga ne ə, ndolo, nan me'ə ki kəy rosi ki singə de'gi, ki nya'gi ki ndum ki dangi dangi. ²⁸ In be tɔ ə, gidi'se'ti taga ne, tɔji adi de'gi oyi toki in nje

‡ 23:22 23.22 Ejay 66.1

təl rɔ'se go ndu Luwə'ti, nan me'se'ti kəy ə, kədi kum de'gi ki majel ki ra, rosi.

²⁹ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Indəi dɔbadi de'gi ki njekeltakita Luwə'ti adi maji, rai dɔbadi de'gi ki dana adi ndolo, ³⁰ ningə eli eyina: “Re dɔkagilo'ti lə kaw'je'gi kin j'in non ə, re j'a j'ində rɔ'je nan'ti se'de kadi ji tɔl'n de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, el.” ³¹ Lo kin'ti, inbe'gi isi toji kadi in ngannkaw nje tɔl de'gi ki njekeltakita Luwə'ti. ³² In ene, rai ki non'se'ti, tɔli ta nya ki kaw'se'gi uləi ngirə!

³³ «In de'gi ki mann'se majel to lii pir'gi be, ra bann ə in məri kadi a anyinan, ta ta ki gangi'ti me por'ti ki biti ki non'ti wa? ³⁴ In tado kin ə, m'a m'ulə'n ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ki nje gosi'gi ki njendo de'gi ta lə Luwə, rɔ'se'ti. A tɔli'de ge, a bəri'de kagidəsi'gi'ti, a tindəi'de ki ndəy hawlay ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, taa a ngodi'de, in se'de bebo'ti ki kare ə a gangi se'de bebo'ti ki nungi ki kete kete. ³⁵ Lo kin'ti, de'gi ki dana ki mosi'de in ki buki kɔ, ulə ngirə dɔ Abel'ti, te'n dɔ Jakari'ti ki ngonn lə Barasi kin, ta mosi'de a in dɔ'se'ti. In Jakari ki ndɔ ki tɔli'ə ngawdann lo'ti ki in Kəy'ti lə Luwə re lo ringiri kadikare'ti kinŦ. ³⁶ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, ta nya tɔl'gi kin pəti a in dɔ de'gi'ti ki dɔkagilo'ti ki bone.

*Jeju elta dɔ bebo Jerujalem'ti
(Luk 13.34-35)*

³⁷ «Wah! in de'gi ki Jerujalem'ti, in de'gi ki Jerujalem'ti, in ki nje tɔl njekeltakita Luwə'ti, in nje tilə de'gi ki Luwə ulə'de adi'se ki mbal tɔli'de. Nja bann ə, m'ge kaw'se toki konkunjə a kaw'n ngann'ne'gi ginn bagi'ne'ti kin be, nan ɔdi el ə. ³⁸ Be ə ki ne kin, m'in Luwə m'a m'inyə Kəykawnan lə Luwə lə'se kɔ. ³⁹ Tado adi m'el'se madi oyi, a oyi m'in gogi el nga, biti ndɔ ki a eli eyina: "Njangi dɔ in dɔ de'ti ki re me tɔ Burəbe'ti*".»

24

Jeju el toki Kəy lə Luwə a tuji
(Mrk 13.1-4; Luk 21.5-7)

¹ Jeju te me Kəy'ti lə Luwə ki taga, isi aw ningə, njendo'gi li'ə, rei rɔ'a'ti, eli'ə kadi oo Kəy lə Luwə ki de'gi indəi adi əti ɓol kin! ² Ə Jeju un ta el'de ene: «Nya'gi kin pəti, kum'se oo maji, nan toki rɔta'ti, adi m'el'se m'adi oyi, mbal kare ki a nanyi kadi isi dɔ mad'a'ti ne goto, a budi'de mur mur nanga.»

Nya'gi ki a rai nya kete non dɔboy ndɔ'ti
(Mrk 13.3-13; Luk 21.7-19)

³ Loki Jeju aw isi dɔ mbal kagi buni'gi'ti, njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti, dəji'ə ta ki kar'de ba eyina: «El'je adi j'oo, dɔkagilo ki ra'ti ə nya'gi kin a rai nya wa? Ə nyakɔji ki bann ə a toji kadi ji gər toki in dɔkagilo ki kadi to re'n num, in dɔboy ndɔ num tɔ wa?» ⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, adi de ədi'se el. ⁵ Tado de'gi ngayn a rei ki tɔ'm, a eli eyina: "M'in ə m'in

* **23:39** 23.39 Pa'gi 118.26

Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə", ningə a buki de'gi ngayn mu to. ⁶ A oyi kaa rə'gi ki in sese ndəkba ki ngann ta'gi ki də rə'gi ki in sanyi, nan oyi maji! Adi ɓol ra'se el. Kadi nya'gi kin a rei, nan in dəboy ndə el ɓay. ⁷ Ginn ɓe madi a aw rə də ginn ɓe madi'ne'ti, konɓe madi a aw rə də konɓe madi'ne'ti. Bo a on ge, dɔnangi a yəki ge, ki lo'gi ki dangi dangi. ⁸ Nan nya'gi kin a toi to lo kulə ngirə to ndo ki a ra dene kin be ɓay. ⁹ De'gi a uni də'se, awi sese kadi ingəi kon ge, kadi tɔli'se ge. De'gi pəti ki in Juwipi'gi el a ɔsi'se ta tado lə'm. ¹⁰ Lo kin'ti, de'gi ngayn a inyəi kunme'gi lə'de kə. A uni də nan ki yo ge ki ne ge, a ɔsi nan ta. ¹¹ Nje ɓar rə'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el, a tei, ədi de'gi ngayn buki'de mu. ¹² Majel a taa dɔnangi taa kadi, de'gi ngayn ndiginan lə'de a təl gogi. ¹³ Nan de ki uwə təgi'ne ba biti dəboy'ti, a ingə kaji. ¹⁴ Poyta ki maji ki də Konɓe'ti lə Luwə kin, de'gi a iləi mbər'ə ki dɔnangi pəti, kadi de'gi pəti ki gəri Luwə el oyi mannaji ki də'ti. Ningə go'ti, dəboy ndə a re.

Kon kibo ngayn ki a re

(Mrk 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵ «Ningə loki a oyi de ki Njeranyakow Njetuji lo, ki njekeltakita Luwə'ti Daniyel elta li'ə kin*, a uwə lo kisi loki ar njay'ti ə, maji kadi de ki nje tudə nya'gi kin, gər ginn'ə maji. ¹⁶ Ningə nje ki sii Jude'ti a anyinan ki də mbal'gi'ti. ¹⁷ De ki isi də kəy'ti a ur nanga kadi aw me kəy'ti un nya madi te'n el. ¹⁸ De ki a in me ndo'ti a asi

* **24:15** 24.15 Daniyel 9.27, 11.31, 12.11

kadi təl re be un ku rō'ne el tɔ. ¹⁹ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndɔ'a'ti non kin. ²⁰ Elita ki Luwə kadi anyinan ngodi kin bar'a el, taa kadi in ndɔ kərkon'ti el tɔ. ²¹ Tado dɔkagilo'ə'ti kin, kon ki de'gi a ingəi, in kon ki de oo nja kare el bay. Lo kulə ngirə dɔran ki dɔnangi'ti ki Luwə ində'n nya'gi kin, biti bone, de oo ko kon kin nja kare el, taa de a oo ko kon kin gogi el ratata tɔ. ²² Re Burəbe uwə ta ndɔ'gi kin gangi el ə, de kare ki a isi ki dɔ'ne ta goto. Nan tado lə de'gi ki inbe mbəti'de ə, a uwə'n ta ndɔ'gi kin gangi. ²³ Nga ningə, re de el'se ene: "Oyi Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə ə in yo am eke in ne am fo" ə, ononyi'se kunme'se kad'a rɔta. ²⁴ Tado de'gi ki bari rɔ'de toki n'in kirisiti'gi be ki nje ki bari rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el, a rei non to rai nya'gi ki əti bol bol, ki nyakoji'gi ki ra bol kadi n'bukɪ de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki Luwə mbəti'de inbe kin kaa, n'bukɪ'de mu bay, toki ingəi tarow. ²⁵ In be ə, m'el'se nya'gi kin kete be kadi gəri.

Ndɔ re Ngonn de

(Mrk 13.24-31; Luk 21.25-31)

²⁶ «Kin ə re de el'se ene: "De ki Luwə mbət'ə ə a dilələ'ti yo am" ə, ai el. Re el'se ene: "In ə iyə rō'ne mbunə lo'ti gogi nu am" ə uni me'se adi'ə rɔta el. ²⁷ Ningə, toki ndi təl in'n lo kuwə kadi'ti, awi'n lo kurkadi'ti kakin ə, ki re'm m'in Ngonn de kaa in be tɔ. ²⁸ Loki ninn to'ti, mal'gi a kawinan səm'ti. ²⁹ Go nya kumtondoo'gi'ti ki dɔkagilo'ə'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda

el, mee'gi a in ki dɔran'ti tosi ki nanga, ningə togi'gi ki dɔran'ti a yəki. ³⁰ Lo kin'ti, nyakɔji ki dɔ'm'ti m'in Ngonn de a te dɔran'ti, ningə ginn kaw'gi pəti ki dɔnangi'ti ne a ndingəi rɔ'de. Lo kin'ti, a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi ki dɔran'ti ki togi, me kunjɔ'ti ki ətɔ bol†. ³¹ M'a m'ulə ki malayka'gi lə'm ki tow ki ɓar ɔr lo hɔm dɔ kum dɔnangi'ti ki sɔ kadi kawi nje ki Luwə mbəti'de ki nan'ti. A kawi'de k'in ngangɔ dɔnangi'ti ki kare tei in ki nungɔ'ti.

Nyando ki ɔjido kagi mbaykote

(Mrk 13.28-31; Luk 21.29-33)

³² «Maji kadi in gəri nyando ki dɔ kagi mbaykote'ti kin. Loki baji'ə'gi indəi rungirungi, ə mbi'ə iti kin ningə, in gəri kadi nanyi ɓar in ndəkba nga. ³³ Be tɔ ə, loki oyi nya'gi kin pəti rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Ngonn de in takəy'ti ndəkba kadi re rɔ'se'ti. ³⁴ Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dɔ'de taa ne kin a oyi tigə el ɓay ə nya'gi kin pəti a rai nya. ³⁵ Dɔran ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to de'ti ba bitɔ ki non'ti.

Luwə ki kar'ne ba ə gər ndɔ ki dɔboy'ti

(Mrk 13.32,35; Luk 17.26-27,34-35, 12.39-40)

³⁶ «De kare ki gər ndɔ eke dɔ kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: Malayka'gi ki dɔran'ti el num, Ngonn lə Luwə inbe el num, nan Luwə ki Baw ki kar'ne ba par ə gər. ³⁷ Ningə, nya ki ra nya dɔkagilo'ti lə Nuwe kin ə, nya'a a ra nya ndɔ re'm'ti m'in Ngonn de tɔ. ³⁸ Tado kete non kadi mann kon kibo kin re, de'gi sɔi nya ge,

† 24:30 24.30 Daniyel 7.13

anyinan ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai nan ge, biti ndo'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti‡. ³⁹ Usi de'gi el, biti kadi mann kon kibo re tuji'n'deS. Ndo ki m'in ngonnn de m'a te'n bus kaa be to'a nya'gi a rai nya to. ⁴⁰ In be e, dingam'gi joo a rai me ndoo'ti ningo, a uni kare e a inyoi ki nungi. ⁴¹ Dene'gi joo a uri nya nan'ti e, a uni ki kare e a inyoi ki nungi. ⁴² E maji kadi isi do nja'se'ti, tado in gari ndo ki Burabe la'se a re'n'ti el. ⁴³ In gari maji kadi re be nje key ger do kadi ki njebogi a re'n kondot'i e a isi do nja'ne'ti ba, um a inyoi adi mbuti bor key li'e el. ⁴⁴ In tado kin e, ingi kaa, kadi sii do nja'se'ti to. Tado m'in Ngonn de m'a m're do kadi'ti ki in gari el.

Njekuleber ki njera nya ki dana

(Luk 12.42-46)

⁴⁵ «Njekuleber ki nje ra nya ki low'e'ti, ki kum'e adi, e in de ki be'e a indo do de'gi'ti ki me key'ti lone kadi adi'de nyakuso ki do kadi ki kadi adi'n'de. ⁴⁶ Nje ra kulə kin a in nje majikur, loki be'e tel e ingo ta kulə'ti kin, ra ra. ⁴⁷ Toki rota'ti adi m'el'se, a indo do nya maji'gi'ti lone peti. ⁴⁸ A kin e re in nje ra kulə ki majel e, a el me'ne'ti ene: “Be'm a re kalangi el bay”, ⁴⁹ Ningo ra ta kindo madikulə'nə'gi'ti, ra so ge, ra anyi ge ki nje ki yiwi ra'de. ⁵⁰ Lokin'ti, be nje key a re ki ndo ki in indo me'ne do'ti el, ki do kadi ki ger el. ⁵¹ Be'e a oj'o kum'e, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njekedikum de'gi, lo non'ti ki lo ngor ngang'i'ti.»

‡ 24:38 24.38 Lo tum ginn nya'gi 6.9-7.6 § 24:39 24.39 Lo tum ginn nya'gi 7.7-24

25

Kujita dɔ ngann mand'i'gi'ti ki dɔgi

¹ «Konbe læ Luwə a to to ta læ ngann mand'i'gi ki dɔgi ki ɔyi lambi'gi læ'de ə awi kadi tiləi kum de ki aw to taa dene kin be. ² Nje ki mi in mbo'gi ə nje ki mi in njekumkar'gi tɔ. ³ Nje ki mbo'gi ɔyi lambi'gi læ'de nan uni hu'ə ki rangi dɔ mad'a'ti el, ⁴ nan njekumkar'gi, ɔyi lambi'gi læ'de ki hu ki rangi dɔ mad'a'ti. ⁵ Nga ningə, loki de ki aw to taa dene kakin re kalangi el, bi ra'de adi toi bi. ⁶ Ə dann lo'ti, ndu de ɓar ene: “Oyi nje taa dene kaa am, ə tei tiləi kum'ə.” ⁷ Lo kin'ti, ngann mand'i'gi kakin pəti ndəli dɔ bi'ti, indəi dɔ lambi'gi læ'de dana. ⁸ Ningə nje ki mbo'gi eli njekumkar'gi eyina: “Adi'je hu lambi læ'se nden, nan lambi'gi læ'je isi oyi.” ⁹ Ə njekumkar'gi eli'de eyina: “Jagi, a asi kadi j'ingi sese dɔ'ti el, ə awi rɔ nje kində nya ndogi'ti ndogi yan'se.” ¹⁰ Ə loki mbo'gi awi lo ndogi hu lambi'ti nu ningə, nje taa dene re te. Nje ki sii dɔ nja'de'ti, uri si'ə kəy taa nan'ti, adi uti takəy dɔ'de'ti. ¹¹ Go'ti gogi ɓay taa nje ki nungi kakin in non rei yan'de, eli eyina: “Burəbe, Burəbe, in te takəy adi'je!” ¹² Nan nje taa dene ilə'de'ti ene: “Toki rɔta'ti, adi m'el'se, m'gər'se el.”» ¹³ Lo kin'ti, Jeju ilə dɔ'ti ene: «Be ə, maji kadi sii dɔ nja'se'ti, tado in gəri dɔ ndɔ'a eke dɔ kad'a el.

Kujita dɔ njekulə'gi ki mutə (Luk 19.12-27)

¹⁴ «Ta ki dɔ konbe'ti læ Luwə to to ta læ dingəm ki isi aw mbah ə ɓar njekulə'gi læ'ne adi'de nyakingə læ'ne kadi oyi go'ə adi'ne kin be. ¹⁵ Adi

de kare saki nar mi, adi ki nungi saki nar joo, ningə adi ki nungi bay saki nar kare to. Adi de ki ra kigo tog'ɔ'ti, ə ɔti aw mbah. ¹⁶ Be ə, njekulə ki ingə saki nar mi, aw ra'n gati ə ingə saki nar mi do'ti. ¹⁷ Be to ə, in ki ingə joo, ra, ingə joo do'ti. ¹⁸ Nan in ki ingə saki nar kare, aw ur be, duw nar'ti ki be'ə ad'a kakin.

¹⁹ «Nga ningə, dokagilo ngayn go'ti ningə, be nje ra kulə'gi kakin in non re. Loki re ningə, dəji'de kadi ɔji kandi kulə'gi lə'de ki rai non'ne'ti kadi n'oo. ²⁰ Lo kin'ti, in ki ingə saki nar mi kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi mi do'ti ningə el'ə ene: “Be'm, saki nar ki mi ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə mi do'ti kin.” ²¹ Ə be'ə el'ə ene: “Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi do nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm ronel.” ²² In ki ingə saki nar joo kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi joo do'ti ningə el'ə ene: “Be'm, saki nar ki joo ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə joo do'ti kin.” ²³ Ə Be'ə el'ə ene: “Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi do nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm ronel.” ²⁴ Ta tolta'a'ti, in ki ingə saki nar kare kakin, re non be'ne'ti el'ə ene: “Be'm, m'gər kadi in de ki ngan ngayn: lo ki duw nya'ti el kaa tətəi num, lo ki naji nya'ti el kaa ɔy num. ²⁵ Nya kin ə m'bol, adi m'aw m'iyə nar ki adi'm kakin nanga. Ningə ki ngosine, nya lə'i ə to kin.” ²⁶ Lo kin'ti be'ə el'ə ene: “In njekulə ki majel, in njedaw! In gər maji kadi lo ki m'duw nya'ti el kaa m'ujə num,

lo ki m'naji nya'ti el kaa m'oy num. ²⁷ Nga a re be kin ningə, re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti, ə toki m'təl kin ningə, re m'a m'taa ki mann'a dɔ'ti. ²⁸ Tai saki nar ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki aw ki saki nar dɔgi kin." ²⁹ Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti kadi to'ə mbar mbar, nan de ki awi'n el, in ki nden ki awi'n kaa a taai ji'ə'ti. ³⁰ Ningə in ki in njekulə ki nda'a goto, iləi'ə taga lo ki diw'ti ki kadi a non'ti ge ngor ngangine'ti ge.»

Ta ki gangi ki dɔboy'ti

³¹ Jeju el bay ene: «Loki m'in Ngonn de m'a m're me toji'ti ki əti bol, ki malayka'gi pəti go'm'ti kin ningə, m'a m'nji dɔ kumbər ngar'ti lə'm me tobar'ti. ³² Ningə ginn be'gi ki dangi dangi a kawinan ki non'm'ti. M'a m'or kum de'gi nan'ti toki nje nyakul'gi a ɔr'n kum bati'gi ki binyə'gi nan'ti kin be. ³³ M'ində bati'gi dɔjikol'm'ti, ə binyə'gi dɔjigəl'm'ti tɔ. ³⁴ Lo kin'ti, ngar a el nje ki dɔ ji kol'ne'ti ene: "Rei, ingi ki Bai ində ji'ne dɔ'se'ti kin, ə tai Konbe ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə'se lo kulə ngirə dɔran ki dɔnangi'ti nu kin. ³⁵ Tado bo ra'm ə adi'm'in nya m'njɔ; kundə ra'm ə adi'm'in mann m'anyi; m'in mbah ə uwəi'm'in ki rɔ'se'ti; ³⁶ m'ra ki rɔ'm kare ə adi'm'in ku m'ulə rɔ'm'ti; rɔ'm to'm ə rai sə'm; m'to dangay'ti ə rei oyi'm'in." ³⁷ Nga ə njera go ndu Luwə'ti a iləi'ə'ti eyina: "Burəbe, kadi bann'ti ə j'oo'i bo rai ə j'ad'i nya sɔ wa? Kində rai ə j'ad'i mann anyi wa? ³⁸ In mbah ə j'uwəi ki rɔ'je'ti wa? Ra ki rɔ'i kare ə j'ad'i ku ulə rɔ'i'ti wa? ³⁹ Rɔ'i to'i ə ji ra sə'i

wa? To dangay'ti ə ji re j'oo'i wa?" ⁴⁰ Ə ngar el nje rago'ti'gi ene: "Tokı rōta'ti, adi m'el'se, dōkagilo'gi pəti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam ningə, in m'in ə rai sə'm."

⁴¹ «Ningə go'ti, ngar a el nje ki rai dō ji gəl'ne'ti ene: "Ōti sanyi kō rō'm'ti, in de'gi ki ndol in dō'se'ti! Ai me por'ti ki bitı ki non'ti, ki Luwə ində dō'a dana tado lə Su in ki malayka'gi li'ə kin. ⁴² Tado bo ra'm, ə adi'm'in nya m'njō el; kundə ra'm, ə adi'm'in mann m'anyi el; ⁴³ m'in mbah ə uwəi'm'in ki rō'se'ti el; m'ra ki rō'm kare ə adi'm'in ku m'ulə rō'm'ti el; rō'm to'm ə rai sə'm el; m'to dangay'ti ə in rei oyi'm'in el."

⁴⁴ Ningə ingi kaa a iləi'ə'ti eyina: "Nga Burəbe, kadi bann'ti ə j'oo'i bo rai ə j'ad'i nya sō el, eke kində rai ə j'ad'i mann anyi el wa? In mbah, eke ra ki rō'i kare, eke rō'i to'i, eke to dangay'ti ə ji mbəti ra sə'i wa?" ⁴⁵ Ə ngar a ilə'de'ti ene: "Tokı rōta'ti, adi m'el'se, dōkagilo'gi pəti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam, el ə, m'in kaa rai sə'm el jagi to."

⁴⁶ Lo kin'ti, njera go'ti el, a ai lo kon'ti ki ginn'ə a gangi el, ə njera go ndu Luwə'ti a awi lo kaji'ti ki bitı ki non'ti*.»

26

Kində tanan'ti tado tōl Jeju

(Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2; Jan 11.45-53)

¹ Loki Jeju tōlta kelta dō nya'gi ningə, el njendo'gi lə'ne ene: ² «In gəri kadi ndō joo par

* **25:46** 25.46 Daniyel 12.2

ə ndo ra nanyi Paki a asi, kadi de'gi a uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a bəri m'in kagidəsi'ti.»

³ Lo kin'ti non, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatɔgi'gi læ Juwipi'gi, kawinan nati lo'ti læ Kayipi ki in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi. ⁴ Ningə indəi ndu'de nan'ti kadi n'uwəi Jeju gidi kuwə n'toli'ə. ⁵ Ningə elinan eyina: «Adi j'uwəi'ə ndo ra nanyi'ti el, nan to de'gi a indəi ki wongi.»

Dene madi ur hu ki əti maji do Jeju'ti
(Mrk 14.3-9; Jan 12.1-8)

⁶ Jeju in Betani'ti, me kəy'ti læ Simon ki kete in njebanji, ⁷ ningə dene madi re ro Jeju'ti ki ku mbal ki hu ki əti maji rosi. In hu ki gat'a in ngayn. Ningə loki Jeju isi so nya ə, ur hu kakin do Jeju'ti. ⁸ Ə loki njendo'gi oyi nya kin be ningə, nəl'de el, adi eli eyina: «Ginn ra hu kin ko be in ri wa? ⁹ Asi kadi de taa'n nar ki ngayn ə ra'n ki njendoo'gi.» ¹⁰ Jeju oo ta ki isi eli be, ningə el'de ene: «Tado ri ə isi njuwəi dene kin be wa? Nya ki ra do'm'ti kin in kulə ki maji.» ¹¹ Njendoo'gi kam, sii sese ne ki ndo'gi pəti, nan m'in m'a m'nji sese ki non'ti el. ¹² Hu ki əti maji ki ur do'm'ti kin, ur ra'n go daro'm ki a aw badi'ti. ¹³ Ningə toki rəta'ti adi m'el'se: lo'gi pəti donangi'ti ne, ki de'gi a iləi mbər Poyta ki maji səm'ti, a ɔri poy nya ki dene ra kin kadi me'de olo'n do'a'ti.

Judası un do Jeju
(Mrk 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴ De kare ki mbunə njendo'gi'ti læ Jeju ki do'gi gidə in joo, ki to'a nan Judası Isikariyoti aw be læ kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ¹⁵ el'de

ene: «Kin ə m'ulə Jeju ji'se'ti ə a adi'm'in ri wa?» Ningə ingi tudəi nar silə dɔ mutə adi'ə*. 16 Ulə ngirə low'ə'ti kin non, Judasi isi sangi dɔkagilo ki to kadi ulə'n Jeju ji'de'ti.

Jeju sɔ nya Paki ki njendo'gi lə'ne
(Mrk 14.12-16; Luk 22.7-13)

17 Ndɔ ki dɔkete lə ra nanyi kuso mapa ki hum ɔd'ɔ el, njendo'gi lə Jeju rei dəji'ə eyina: «Lo ki ra be ə in ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso Paki səm'ti j'ad'i wa?» 18 Ə Jeju el'de ene: «Ai me bebo'ti kam, kəy lə de ki be, ə eli'ə eyina: “Njendo de'gi ene: dɔkagilo lə'm in ndəkba, ningə in be lə'i ə m'a m'ra Paki'ti ki njendo'gi lə'm.”» 19 Njendo'gi awi rai toki Jeju el'n'de, adi rai nyakuso Paki.

Jeju el toki njendo kare a un dɔ'ne
(Mrk 14.17-21; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

20 Loki kadi ur, Jeju isi ta nyakuso'ti ki njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo. 21 Loki isi soi nya, Jeju el'de ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti a ulə'm ji de'gi'ti.» 22 Lo kin'ti, me njendo'gi tɔsi, adi dəji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in be, Burəbe?» 23 Ə Jeju təl el'de ene: «De ki ulə ji'ne sə'm nan'ti me ngo kuso nya'ti kin ə, de'ə a ulə'm ji de'gi'ti. 24 Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti lə Luwə oji dɔ'a, nan kumtondoo in lə de ki a ulə ji de'gi'ti. De'ə kin, re oji'ə el kaa in soti†.» 25 Judasi ki a ulə Jeju ji de'gi'ti kakin, dəji Jeju ene: «Njendo, in m'in be?» Ə Jeju ilə'ti ene: «Te ta'i'ti.»

* 26:15 26.15 Jakari 11.12 † 26:24 26.24 Ejay 53.7

*Nyakuso læ Burøbe**(Mrk 14.22-25; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)*

²⁶ Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju un mapa, njangi do'a, uwə təti nan'ti, adi njendo'gi, ningə el'de ene: «Tai soi, in kin in daro'm.» ²⁷ Go mapa'ti, Jeju un kopi yiwi kandi nju, ra oyo Luwə do'ti, ningə təl'n adi njendo'gi ene: «Tai, anyinan pəti. ²⁸ In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi tado bulə de'gi, tado k'inyə'n go majel'gi lə'de kə. ²⁹ Ningə adi m'el'se, m'a m'anyi yiwi kandi nju gogi el, biti kadi m'a m'anyi sese ki sigi me Konbe'ti læ Bai.»

*Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne**(Mrk 14.27-31; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)*

³⁰ Osi pa kulə toji do Luwə'ti‡ ningə tei awi do mbal kagi Buni'gi'ti. ³¹ Ningə Jeju el njendo'gi ene: «Kondo'ti ne inbe kin, ingi a mbeti m'in pəti, tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: "M'a m'tol njekul bati'gi, ningə bulə bati'gi a sananyinan§ ki lo lo." ³² Nan loki m'a m'ində lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginə'se Galile'ti.» ³³ Lo kin'ti, Piyər un ta el Jeju ene: «Re de'gi pəti inyəi nu kə kaa, m'in m'a m'inyə'i kə el ratata.» ³⁴ Ə Jeju təl el'ə ene: «Tokı rəta'ti adi m'el'i: me kondo'ti ne inbe kin, kete bay taa kadi kunə kunjə non, a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.» ³⁵ Nan Piyər el'ə ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sə'i, um m'a manji ta gəri el biti.» Ningə ndəgi njendo'gi pəti eli ko ta inbe ki Piyər el kakın tə.

‡ 26:30 26.30 Pa'gi 113-118 § 26:31 26.31 Jakari 13.7

*Jeju elta ki Luwə Getisemane'ti
(Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46)*

³⁶ Go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ɔti rei lo'ti madi ki bari'ə Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginəi m'in, dəkagilo'ti ki m'a m'aw nu kadi m'elta ki Luwə.» ³⁷ Jeju adi Piyər in ki ngann lə Jebede ki joo awi si'ə. Lo kin'ti, mekon ki metuji kibo ulə ngirə ra Jeju, ³⁸ adi el'de ene: «Me'm rosi ki metuji ki asi koy, sii lo kin'ti ne be, sii kum ba um toi bi el nan'ti sə'm.» ³⁹ Jeju ɔti ki kete nden ningə, osi ki ta kum'ne nanga, elta ki Luwə ene: «Bai, re to bann ə, ɔsi kɔpi kon kin ngərəngi rɔ'm'ti! Nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kigo ndigi'ti lə'i yo taa.» ⁴⁰ Jeju təl re rɔ njendo'gi'ti ningə ingə'de, isi toi bi, adi el Piyər ene: «Kin kaa asi kadi sii sə'm kum dɔ kadi ki kare be el biti be? ⁴¹ Sii kumngayira ba, elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'ə'ti ge ra nya ki maji, nan darɔ in ki ton.» ⁴² Təl ɔr rɔ'ne sanyi se'de ki nja joo, ningə elta ki Luwə ene: «Bai, kin ə re kɔpi kon kin, maji kadi m'anyi um lo kɔs'ɔ ngərəngi rɔ'm'ti goto ə, kadi ra ndigi lə'i.» ⁴³ Loki təl re rɔ njendo'gi'ti ningə, ingə'de isi toi bi bay, kum'de ɔy diriri. ⁴⁴ Jeju inyə'de ə təl ɔr ndan'ne bay, elta ki Luwə ki nja mutə, un go mindi'ne ki kete kakin bay. ⁴⁵ Go'ti, təl re rɔ njendo'gi'ti el'de ene: «In toi ta bi'ti ne, isi ɔri kon bay wa? Asi be nga! Dɔ kadi kulə'm m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti asi nga. ⁴⁶ Indəi taa adi j'awi, njekulə'm ji'de'ti ə re am!»

*Kuwə Jeju**(Mrk 14.43-52; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)*

⁴⁷ Loki ta nanyi ta Jeju'ti ba bay ningə, Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti. De'gi ki njekuwə kiyəro'gi ge, njekuwə gɔl'gi ji'de'ti ge. Bulə de'gi kin, in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi ə uləi'de.

⁴⁸ Judasi ki njekundo Jeju, el'de nya ki n'a n'ra kadi to gəri Jeju ene: «De ki m'a m'ində kɔti'm yan'ti kin ə, in darɔ'a inbe, ənn ə, uwəi'ə səm.»

⁴⁹ In be ə, tanan'ti ne ɔti re ki rɔ Jeju'ti el'ə ene: «M'uwə ji'i, Njendo de'gi!» Ningə, ində kɔti'ne yan'a'ti. ⁵⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Madi'm, in ra nya ki in re kadi in ra.» Ningə low'ə'ti non, de'gi indəi ji'de dɔ Jeju'ti uwəi'ə. ⁵¹ Ningə nyi, ki kare dann nje ki in nan'ti ki Jeju, ində ji'ne dɔ kiyəro lə'ne, tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi bati gangi. ⁵² Nan Jeju el'ə ene: «Ulə kiyəro lə'i saw'a'ti gogi, tado de'gi ki nje roi ki kiyəro a tuji'de ki kiyəro tɔ. ⁵³ Ke oo kadi m'asi kadi m'dəji tɔgi Bai, ə tanan'ti ne a ulə ki bulə malayka'gi dər dɔgi banyi banyi kadi rei rɔ lə'm el wa? ⁵⁴ Nan kin ə re in be ə, bann ə Makitu lə Luwə ki el ene nya'gi a rai nya be kin tolta'ne wa?»

⁵⁵ Go'ti, Jeju el bulə de'gi ene: «Rei ki kiyəro'gi ki gɔl'gi taa kadi uwəi m'in to nya ki m'in njebogi be! Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti natɔ Kəy'ti lə Luwə, m'ndo de'gi nya, kaa, uwəi m'in el. ⁵⁶ Nan nya'gi kin rai nya be kadi ta ki njekeltakita Luwə'ti ndangi, tolita'de.» Lo kin'ti, njendo'gi li'ə pəti anyinan ə inyəi'ə.

*Jeju ra non njegangi ta'gi'ti læ Juwipi'gi
(Mrk 14.53-65; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)*

⁵⁷ Nje kuwə Jeju, awi si'ə non kibo'ti læ njekujənyamosi kadikare'gi ki to'a nan Kayipi. In lo kin'ti ə njendo ndukun'gi ki ngatogi'gi læ Juwipi'gi kawo nan'ti. ⁵⁸ Piyər ra njiyə'n go'de'ti sanyi nden nden, biti re ur'n go'de'ti, nati lo'ti læ kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi kakin. Re isi nan'ti ki paja'gi kadi n'oo ke nya kin a tolta'ne bann wa.

⁵⁹ Kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki njegangita'gi læ Juwipi'gi ba pəti, sangi row kadi n'ingəi de'gi ki nje təti ta ki ngom do'a'ti, kadi n'gangi ta koy do Jeju'ti, ⁶⁰ nan ingəi el. De'gi ngayn ki nje təti ta rei elita ki ngom do'a'ti, nan asi nan'ti el. Ta tolta'a, de'gi joo rei eli eyina: ⁶¹ «Dingəm kin el ene: "M'asi kadi m'tuji Kəy læ Luwə kə, ə m'təl m'ində gogi me ndo'ti ki mutə."» ⁶² Ə kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi indəi taa el Jeju ene: «A elta madi do ta'ti ki de'gi a indəi do'i'ti kin el wa?» ⁶³ Nan Jeju ilə'de'ti el. Lo kin'ti, kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi el Jeju ene: «Ki to Luwə ki nje kisi kumngayira, m'dəj'i kadi el'je ke in, ə in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, ki in Ngonn læ Luwə wa?» ⁶⁴ Ə Jeju el'ə ene: «Te ta'i'ti! Nga ningə m'el'se taga wangi, m'adi oyi toki kaw ki kete non, a oyi m'in Ngonn de m'nji dojikol Luwə'ti ki nje togi, m'a m'ində doran'ti m're me kilndi'ti*.» ⁶⁵ Ə kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi til ku'gi ki ro'ne'ti,

* **26:64** 26.64 Pa'gi 110.1; Daniyel 7.13

ə el ene: «Elta ki mal dɔ Luwə'ti. In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi taa elta dɔ'a'ti el nga. Inbe'gi oyi ndu'ə ki el'n ta ki mal dɔ Luwə'ti ki mbi'se ne. ⁶⁶ Ta lə'se ki dɔ'a'ti in ri wa?» Ningə de'gi iləi'ə'ti eyina: «In de ki sɔw dɔ koy.» ⁶⁷ Ningə tuwi mannta'de kum'ə'ti ge, biri ji'de ɔsi'ə'n'ə ge. Taa nje ki nan'gi tindəi kɔt'ɔ tɔ, ⁶⁸ ningə eli'ə eyina: «J'in ə ji dəji, in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, el'je ke nan ə ndəi wa.»

Piyər manji ta gər Jeju

(Mrk 14.66-72; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nanga tambalo'ti, taga ne ningə, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulə me kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi re rɔ Piyər'ti el'ə ene: «In kaa, in ki Jeju, dingəm ki Galile'ti kin tɔ» ⁷⁰ Nan Piyər manji takum de'gi pəti ene: «Jagi, m'gər me ta lə'i ki in ge kel kin el.» ⁷¹ Go'ti, Piyər ɔti isi aw ki ta ndogi'ti be, ningə dene ki rangi kare, ki nje ra kulə me kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi oo'ə, ningə el nje ki rai low'ə'ti non ene: «De kam in ki Jeju ki Najareti'ti tɔ.» ⁷² Ə nja kare bay Piyər manji ene: «Jagi, toki rɔta'ti, m'gər dingəm kin el!» ⁷³ Njaba go'ti ningə, de'gi ki rai se'de non, ɔti ki rɔ Piyər'ti eli eyina: «Toki rɔta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ, taa ndu'i ki isi el'n ta inbe kin kaa tɔji kadi in de li'ə.» ⁷⁴ Ə Piyər ilə rɔ'ne el'de ene: «M'iw rɔ'm kadi Luwə ra sə'm nya ki ngan, re m'elta ki ngom. M'gər dingəm kin el.» Ningə tanan'ti non, kunə kunjə kare non. ⁷⁵ Nga ningə me Piyər olo dɔ

ta'ti ki Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi kunə kunjə non, a manji ta gəri'm nja mutə» kakin. Piyər te taga non ki mann kum'ne.

27

*Awı ki Jeju non Pilati'ti ki in nje konbe
(Mrk 15.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)*

¹ Ki sin ba, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi pəti, ki ngatəgi'gi læ Juwipi'gi, indəi ndu'de nan'ti kadi adi təli Jeju. ² Be ə, doi Jeju, awi si'ə uləi'ə ji Pilati'ti, de ki Rəm'ti ki in nje konbe dənangi Jude'ti.

*Koy Judasi
(KNK 1.8-9)*

³ Loki Judasi ki njekundo Jeju kadi'de oo kadi gangi ta koy də Jeju'ti ningə, me'ə uwə ki ta adi təl ki nar ki silə də mutə awi'n adi kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatəgi'gi læ Juwipi'gi, kakin, ⁴ ningə el'de ene: «M'ra majel, m'un də de ki ra nya madi el.» Ə ingi eli'ə eyina: «Ta kare ki usi'je'ti non goto. In kin in ta lə'i in.» ⁵ Lo kin'ti non, Judasi ətə ilə nar ki adi'ə kakin me Kəy'ti læ Luwə, ə aw ilə kulə. ⁶ Kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ɔyi nar kakin ningə eli eyina: «In gorow'ə'ti el kadi ji buki nar kin də mad'a'ti ki me Kəy'ti læ Luwə gogi, tado in nar mosi.» ⁷ Be ə, go ndu'de'ti ki osi go nan'ti, uni nar kakin ndogi lo ndoɔ læ njekuwə ngoo, rai to lo duw mbah'gi. ⁸ In tado kin ə, biti bone kaa isi bari lo kakin «lo mosi». ⁹ Lo kin'ti, ta ki njekeltakita Luwə'ti Jeremi el tolta'ne. El ene: «Taai silə də mutə ba par to nar ki ngann

Isirayel'gi oji do'a'ti. ¹⁰ Adi nar kin ndogi lo le njekuwə ngoo, toki Burəbe el'm*.»

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mrk 15.2-5, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹¹ Jeju ra non nje konbe, Pilati'ti, ə nje konbe dəj'ə ene: «In ngar le Juwipi'gi wa?» Ə Jeju el'ə ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ¹² Kibo'gi le njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi tėti ta do Jeju'ti, nan Jeju ilə'de'ti el. ¹³ Ə non be, *Pilati el Jeju ene: «Oo ta'gi pəti ki de'gi a indəi do'i'ti kam el wa?» ¹⁴ Ka Jeju te ta'ne ilə'ti el, adi ndoj'ə ngayn.

De'gi gangi ta koy do Jeju'ti

(Mrk 15.6-14; Luk 23.13-23; Jan 18.39-40)

¹⁵ Do bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, nje konbe a ɔr dangay kare ilə taa, adi in de ki bulə de'gi dəji'ə kadi ɔr'ə dangay'ti. ¹⁶ Ningə dokagilo'ə'ti kin, dangay madi kare ki de'gi elita li'ə ngayn ki tɔ'a nan Barabasi in non. ¹⁷ Pilati dəji bulə de'gi ki kawinan non ene: «Nan ə in gei kadi m'inyə taa m'adi'se wa? Barabasi eke Jeju ki in De ki Luwə mbət'ə wa?» ¹⁸ Pilati dəji ta be tado gər maji kadi in jangi ə ra'de do Jeju'ti ə uləi'ə ji'ne'ti. ¹⁹ Loki Pilati isi lo gangi ta'ti, ne'ə adi eli'ə ene: «Ində rɔ'i me ta'ti le de ki dana kam el, tado kondə ne m'ingə kon ngayn me nii'ti tado li'ə.»

²⁰ Kibo'gi le njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi le Juwipi'gi suləi bulə de'gi adi dəji Pilati kadi ɔr Barabasi adi'de ə tol Jeju ko. ²¹ Nje

* **27:10** 27.10 Jakari 11.12-13; Jeremi 18.2-3, 19.1-2

konbe tɛl un ta dɛji'de ene: «Nan dann de'gi'ti ki joo kin ɔ gei kadi m'or'ɔ dangay'ti m'adi'se wa?» Ningɔ ilɛi'ti eyina: «Barabasi!» ²² Ɖ Pilati, dɛji'de ene: «Nga ri ɔ kadi m'ra ki Jeju ki bari'ɔ De ki Luwɛ mbɛt'ɔ wa?» Ningɔ pɛti eli eyina: «Bɛr'ɔ kagidɛsi'ti par!» ²³ Ɖ Pilati tɛl dɛji'de ene: «In ri ki majel ɔ ra wa?» Nan ulɛi bilɛ ngayn bay eyina: «Sow dɔ bɛr'ɔ kagidɛsi'ti!» ²⁴ Loki Pilati oo kadi nya madi ki kadi n'a n'ra goto, taa de'gi isi rai adi ngan ki dɔ mad'a'ti bay, un mann togɪ'n ji'ne takum bulɛ de'gi'ti, ningɔ el'de ene: «Ta mosi de ki dana kam in dɔ'm'ti el. In ta lɛ'se†.» ²⁵ Ningɔ de'gi pɛti ilɛi'ɔ'ti eyina: «Kadi ta mos'ɔ in dɔ'je'ti ki dɔ ngann'je'gi'ti!» ²⁶ Be ɔ, Pilati ɔr Barabasi adi'de, nga ningɔ Jeju taa adi indɛi'ɔ ki ndɔy hawlay, ɔ ulɛi'ɔ ji njerɔ'gi'ti kadi bɛri'ɔ kagidɛsi'ti.

Njerɔ'gi uwɛi Jeju kogi

(Mrk 15.16-20; Luk 23.11; Jan 19.2-3)

²⁷ Njerɔ'gi lɛ Pilati ɔri Jeju awi si'ɔ me kɛy'ti lɛ ngar Pilati, natilo'ti ki bari'ɔ pɛretuwar, ningɔ in njerɔ'gi pɛti ɔ kawinan ki dɔ'a'ti. ²⁸ Tado kadi to uwɛi'ɔ kogi, ɔri ku li'ɔ, ɔ ulɛi ku ki kɛr rɔ'a'ti. ²⁹ Oji jɔgi konn ulɛi dɔ'a'ti ɔ ulɛi gakira ji kol'ɔ'ti to, ningɔ ɔsi mɛkɛsi'de nanga non'a'ti ɔ mboi si'ɔ eyina: «Lapiya ngar lɛ Juwipi'gi!» ³⁰ Tuwi mann ta'de dɔ'a'ti, taai gakira ji'ɔ'ti, indɛi dɔ'a. ³¹ Loki uwɛi'ɔ kogi asi'de ningɔ, ɔri ku ngal ki kɛr kakin rɔ'a'ti kɔ, ɔ tɛli ulɛi ku'gi li'ɔ inbe rɔ'a'ti gogi, ɔ awi si'ɔ kadi bɛri'ɔ kagidɛsi'ti.

† **27:24** 27.24 Ndukun ki nja joo 21.6-8

Bəri Jeju kagidəsi'ti
(Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)

³² Loki njerɔ'gi isi tei me bebo'ti ki taga ningə, ingəi dingəm kare ki Sirenn'ti, ki tɔ'a nan Simon. Uwəi'ə, indəi tɔgi dɔ'a'ti adi oti kagidəsi læ Jeju. ³³ Awi tei lo madi'ti kare to non, bəri'ə nan Golgota, ki kɔr me'ə nan: «Lo kado.» ³⁴ Adi'ə yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya ki ati kadi Jeju anyi, ə loki ɔdi ta'a'ti ə, mbəti kanyi. ³⁵ Njerɔ'gi kakin bəri Jeju kagidəsi'ti, ningə tugəi kiri mbara dɔ ku'gi'ti li'ə, lowəi nan‡. ³⁶ Go'ti, təli sii non, isi ngəmi ta'a.

³⁷ Ndangi me bar'ti, nya ki ra ə n'bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti, indəi dɔ'a'ti taa eyina: «De kam in Jeju, ngar læ Juwipi'gi.» ³⁸ Low'ə'ti non, bəri njebogi'gi joo kagidəsi'ti. Ki kare dɔji kɔl'ɔ'ti ə ki nungi dɔji gəl'ə'ti tɔŦ. ³⁹ De'gi ki nje dər row'ə, tugəi dɔ'de roke roke, ningə taji'ə, ⁴⁰ eyina: «In ki nje tujɔ Kəy læ Luwə, ə təl ra in ki rangi me ndɔ'ti ki mutə kakin, re in Ngonn læ Luwə ə, aji rɔ'i inbe, ə in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo!» ⁴¹ Be tɔ ə, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun, ngatɔgi'gi læ Juwipi'gi uwəi Jeju kogi eyina: ⁴² «Aji de'gi ki rangi, nan inbe asi kaji rɔ'ne el! Ngar læ Isirayel'gi kaa kam! Ki ra'je inbe ki ji ra ne kin, kadi in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, ningə j'a j'un me'je j'ad'i rɔta! ⁴³ Uwə kul Luwə ənn ə, re Luwə ndig'ə ə, kadi taa'a ilə taa adi j'oo. Tado el ene: “M'in Ngonn læ Luwə.”» ⁴⁴ Taa baw kaya'gi ki bəri'de kagidəsi'ti

‡ 27:35 27.35 Pa'gi 22.19 § 27:38 27.38 Ejay 53.12

ki kare dojikol'ɔ'ti ki nungi dojigəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbe kin tɔ.

Koy Jeju

(Mrk 15.33-39; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

⁴⁵ Ulə ngirə kadi'ti ki ra jam do be'ti, lo diw ndul kururu donangi'ti ba pəti, biti kadi ki mutə ki losol'ɔ. ⁴⁶ Do kadi'ti ki mutə, Jeju non ki ndu'ne kibo ene: «Eli, Eli, lama sabakitani?» Kər me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə lə'm, tado ri ə inyə'm kɔ wa*?» ⁴⁷ De'gi madi dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra bar Eli!» ⁴⁸ Ningə kalangi ba, de kare dann'de'ti anyi ngodi, un nya ki to hom hom, ulə me mann kandi nju'ti ki masi, ningə ulə ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi. ⁴⁹ Nan ndəgə'gi eli eyina: «In nginə adi j'oo ke Eli a re aj'a wa?» ⁵⁰ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo bay, ningə kon'a te. ⁵¹ Ningə go'ti, ku gangi lo ki ra me Kəy'ti lə Luwə, til dana joo, ində taa nu biti re nanga. Donangi yəki, taa mbal'gi kaa tanyi dana tɔ. ⁵² Ta doɓadi'gi tei, adi de'gi ngayn ki uni me'de adi Luwə indəi taa lo koy'ti. ⁵³ Go'ti gogi, loki Jeju te lo koy'ti ə, ingi awi me be'ti ki Jerujalem ki in bebo ki ar njay. De'gi ngayn oyi'de ki kum'de. ⁵⁴ Loki kibo ki do kuti njerə'gi'ti ki bu in ki njerə'gi ki njengəm Jeju ki in si'ə oyi donangi ki yəki, ki nya ki ra nya kin ə, bol tol'de adi eli eyina: «Toki rota'ti, de kin in Ngonn lə Luwə.»

Duw Jeju

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)

* 27:46 27.46 Pa'gi 22.2

⁵⁵ Dene'gi ngayn in non, rai sanyi, indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. In dene'gi ki uni go Jeju Galile'ti nu, kadi rai si'ə. ⁵⁶ Dann de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki kon Jaki in Jisepi num, taa kon ngann lə Jebede num tɔ. ⁵⁷ Loki kadi aw to ur, dingəm ki njenyakingə kare ki Arimate'ti, ki tɔ'a nan Jisepi in non re. In kaa in de ki təl rɔ'ne njendo'ti lə Jeju tɔ. ⁵⁸ Jisepi aw rɔ Pilati'ti dəj'ə ninn Jeju, ə Pilati adi ndu'ne kadi adi'ə. ⁵⁹ Jisepi un ninn Jeju, dolo ki ta ku dolo ninn ki nda ki sigi ba, ⁶⁰ ə ilə me be ninn'ti ki adi uri kadi mbal'ti ngosine bay tado lə'ne n'inbe, ningə nduguru mbal kibo ilə ta'ti, ə ɔti aw. ⁶¹ Low'ə'ti kin, Mari ki Magidala in ki Mari ki kare in non, sii nanga turi kum'de par ki dɔbadi'ti.

Njerc'gi ngəmi ta dɔbadi Jeju

⁶² Lo ti go'ti, ki in ndɔ ki re go ndɔ kində dɔ nya'gi dana tado ndɔ kɔrkon ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi awi nan'ti be lə Pilati, ⁶³ eli'ə eyina: «De kibo lə'je, me'je olo dɔ'ti toki ndɔ ki nje ngom de'ə kin el, dɔkagilo'ti ki ra'n ki dɔ'ne taa bay el ene: “Nɔ ki kon mutə lə ndɔ koy'm ə, m'a m'ində taa lo koy'ti.” ⁶⁴ Ə ilə ndu'i adi de'gi ngəmi dɔbadi biti ndɔ ki kon mutə, nan to njendo'gi li'ə rei bɔgi ninn'ə, ə təli eli eyina: “Ində lo koy'ti.” Lo kin'ti, a rai kadi ta ngom kin a utə ki kete bay.» ⁶⁵ Ə Pilati el'de ene: «Njerc'gi ki kadi ngəmi ta dɔbadi ə rai am, ə awi se'de adi ngəmi ta'a toki in gei.» ⁶⁶ Lo kin'ti, awi dɔbadi'ti, tinyəi ta'a, ningə indəi njerc'gi kadi ngəmi taa.

28

Jeju in lo koy'ti

(Mrk 16.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

¹ Go ndo karkon'ti, adi in ndo Domasi ki ginn lo, Mari ki Magidala in ki Mari ki nungi awi kadi n'oyi doɓadi. ² Lo kin'ti non be, donangi yeki yeki ki ɛti bol ngayn, tado malayka lɔ Burɔbe kare re nduguru mbal ta badi'ti ko, ɔ tɛl isi do'ti. ³ Ro'a unji to kadi, taa ku ki ro'a'ti nda to buy be to. ⁴ Loki njerɔ'gi ki njengɔm doɓadi oyi'ɔ, bol tol'de adi tɛli toi to ninn'gi be. ⁵ Nan malayka un ta el dene'gi ene: «Boli el, tado m'gɛr kadi isi sangi Jeju ki de'gi bɛri'ɔ kagidɛsi'ti. ⁶ Goto ne, indɔ taa lo koy'ti toki inbe el'n. Rei oyi loki ilɔi'ɔ'ti ɔ to kare kin. ⁷ Ningɔ kadi awi kalangi eli njendo'gi li'ɔ toki "Indɔ taa dann njekoy'gi'ti, ɔ aw kadi nginɔ'se Galile'ti. Lo kin ɔ a oyi'ɔ'ti." In kin ɔ in ta ki kadi m'el'se.»

⁸ Dene'gi ɔti ta badi'ti ki ngodi nja'de'ti, bol ra'de, nan ro'de nɛl'de ngayn. Awi ɔri poy nya ki ra nya kin adi njendo'gi li'ɔ oyi. ⁹ Nden ba go'ti, Jeju aw ingɔ'de, el'de ene: «M'uwɔ ji'se!» Ningɔ ingi ɔti ki ro Jeju'ti, uwɔi nja'a, ɔsi mɛkɛsi'de nanga non'a'ti. ¹⁰ Ɖ Jeju el'de ene: «In boli el; ɔ ai eli ngannkon'm'gi kadi awi Galile'ti. Lo kin ɔ a oyi m'in'ti.»

Ta'gi ki te ta njerɔ'gi'ti

¹¹ Loki dene'gi njiyɔi do row'ti isi ai, njerɔ'gi madi ki dann njengɔm doɓadi'ti, awi me bebo'ti, eli kibo'gi lɔ njekujɔnyamosi kadikare'gi nya'gi pɛti ki ra nya kin adi oyi. ¹² Be ɔ, kibo'gi lɔ njekujɔnyamosi kadikare'gi kawinan

ki ngatɔgi'gi læ Juwipi'gi, uni ndu'de. Ningə go kun ndu'ti, adi njerɔ'gi nar ngayn, ¹³ ə eli'de ene: «Ta ki kadi eli ə to kin, eli eyina: “Njendo'gi li'ə ə rei bogi ninn'ə kondɔ'ti ne, loki j'isi ji to bi.” ¹⁴ Ə re ta kin osi mbi nje konbe ki bebo'ti ə, j'inbe j'a gər lo ta ki kadi j'el'ə kadi j'or'n ta dɔ'se'ti.» ¹⁵ Be ə, njerɔ'gi taai nar kakin, ə rai kigo ndu'ti ki adi'de. In be ə, ta kene njendo'gi bogi ninn Jeju kin, isi njiyə dann Juwipi'gi'ti biti bone.

Jeju ulə njendo'gi læ'ne

¹⁶ Njendo'gi ki dɔgi gidə in kare awi Galile, dɔ mbal'ti ki Jeju el'de kadi awi'ti. ¹⁷ Loki awi ə oyi'ə ningə, ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti, nan ki madi'gi tadi kadi in Jeju. ¹⁸ Ə Jeju ɔti ndəkba ki rɔ'de'ti, el'de ta'gi kin ene: «Luwə adi'm tɔgi'gi pəti me dɔran'ti, ki dɔ dɔnangi'ti ə binəm. ¹⁹ Awi ki rɔ ginn de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne pəti, təli'de njendo'gi'ti læ'm, rai'de batəm me tɔ Baw'ti, ki Ngonn'ti, ki Ndil Luwə'ti* . ²⁰ Ningə ndoi'de kadi ngəmi go nya'gi pəti ki m'dəji'se kadi rai. Nga ningə, m'in, m'a m'in sese nan'ti ki ndɔ'gi pəti, biti dɔboy ndɔ'ti.»

* **28:19** 28.19 Mrk 16.15; KNK 1.8

Ta lə Luwə Kunmindɪ kɪ Sigi
New Testament in Gor

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gor

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022

2c67456e-bce1-5ef4-9c95-47d2d9335aa4